T.C.
KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN HUKUK DÜZENİ ve TÜRKİYE'NİN UYUMU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ÜMİT YILMAZ

ANABİLİM DALI : HUKUK
PROGRAMI : KAMU HUKUKU

DANIŞMANI : YRD. DOÇ. DR. MUSTAFA ÇAKIR

KOCAELİ –2006

ÖNSÖZ

Türkiye –AB ilişkilerinin geçmişi 31 Temmuz 1959'a kadar gitmektedir. Türkiye; Yunanistan'ın ardından o zamanki adı Avrupa Ekonomik Topluluğu olan Batı Avrupa'daki bütünleşme hareketine ikinci başvuruyu yapan ülkedir. İkili ilişkiler o zamandan günümüze inişlerle-çıkışlarla dolu uzun bir dönemin ardından 10-11 Aralık 1999'da Türkiye'nin aday ilan edilmesi ve 3 Ekim 2005'de de tam üyelik görüşmelerinin başlamasıyla son dönemece ulaşmıştır.

Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerinde en önemli konuların başında Türkiye'nin Topluluk müktesebatı adı verilen Avrupa Birliğinin hukuk sistemine uyumu gelmektedir. Avrupa Birliği hukuk sistemi, kendine özgü spesifik koşullar taşımaktadır. Ulusüstü karakter taşıyan Avrupa Birliği hukuk sisteminde üye devletler egemenlik yetkilerinin bir bölümünü AB kurumlarına devretmektedirler. Yetki devrinin doğal bir sonucu olarak da üye devletlerin hareket kabiliyeti sınırlanmaktadır. Avrupa Birliği üyesi ülkelerde halen yürürlükte olan sisteme Türkiye de tam üyelik müzakereleriyle birlikte adım adım uyum sağlama yükümlülüğü altına girmiştir.

Gerçekten de 3 Ekim 2005'de tarama süreci ile başlayan ve ardından fiili müzakereler ile devam edecek olan dönemde Türkiye hukuki bakımdan radikal bir değişim yaşayacaktır. O kadar ki, yaşanacak değişim ve dönüşümü Cumhuriyetin ilk yıllarındaki devrimlerle veya İkinci Dünya Savaşı ertesinde çok partili hayata geçme kararı ile kıyaslama abartma olmayacaktır..

Bu çalışma tam üyelik müzakereleri ile hızlanacak olan hukuki uyum sürecini mercek altına almayı hedeflemektedir. Tezin hazırlanmasında bana her yönden destek olan değerli hocam ve tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. Mustafa Çakır'a sonsuz teşekkür ve saygılarımı sunmayı borç bilirim.

Kocaeli 2006 Ümit Yılmaz

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ.....I
İÇİNDEKİLER.....II
ÖZET.....IV
ABSTRACT.....V
KISALTMALAR.....VI

GİRİŞ.....
.....1

I. AVRUPA BİRLİĞİ HUKUK SİSTEMİNİN YAPISI ve TEMEL ÖZELLİKLERİ.....5
1.1. Kavramsal Çerçeve.....5
1.2. Avrupa Bütünleşmesinin Tarihsel Gelişimi ve AB Hukukunun Kapsamının Genişlemesi.....7
1.2.1. Toplulukların Kuruluşu ve Gelişimi.....7
1.2.2. Avrupa Topluluklarından Avrupa Birliğine.....10
1.2.3. Avrupa Anayasası.....12
1.3. Avrupa Birliği Hukukunun Kaynakları.....16
1.3.1. Kurucu Antlaşmalar.....16
1.3.2. İkincil Hukuk Normları.....20
1.3.3. Uluslararası Anlaşmalar ve Sözleşmeler.....24
1.3.4. Sui Generis Kaynaklar.....26
1.3.5. Tamamlayıcı Hukuk Kaynakları.....27
1.4. Avrupa Birliği Hukukunun Karakteristik Özellikleri.....29
1.4.1. Supranasyonal Hukuk Düzeni.....29
1.4.2. Egemen Yetkilerin Kısmen Devri.....31
1.4.3. Doğrudan Uygulanma ve Etki Doğurma 33
1.4.4. AB Hukukunun Önceliği 34
1.5. Avrupa Birliği Hukukunun Bekçisi: Topluluk Adalet Divanı.....37

1.5.1. Adalet Divanı ve İlk Derece Mahkemesinin Yargı Yetkisi.....38
1.5.2. Adalet Divanında Görülen Dava Türleri.....41

II. BAŞLANGIÇTAN GÜNÜMÜZE TÜRKİYE- AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİNDE HUKUKİ UYUMUN GELİŞİMİ.....48
2.1. Tam Üyelik Müzakereleri Öncesi Dönemde Yaşanan Gelişmeler....48
2.1.1. Ankara Anlaşması.....49
2.1.2. Katma Protokol.....50
2.1.3. Gümrük Birliği Kararı.....52
2.1.4. Katılım Ortaklığı Belgesi ve Ulusal Program.....55
2.1.5. Uyum Yasaları.....58
2.2. Tam Üyelik Müzakereleri ve Hukuki Uyum.....66
2.2.1. Tam Üyelik Müzakerelerinin Teknik Özellikleri.....66
2.2.2. Hukuki Uyumlaştırma Yöntemleri.....70
2.3. Türk Hukukunun Topluluk Müktesabatı ile Uyumlaştırılmasında Temel Sorunlar.....
2.3.1. Egemenlik Yetkilerinin Devredilmesi Sorunu.....74
2.3.1.1. Yasama Yetkisinin Devredilmesi.....76
2.3.1.2.. Yürütme Yetkisinin Devredilmesi.....78
2.3.1.3. Yargı Yetkisinin Devredilmesi.....79
2.3.2. Avrupa Birliği Hukukunun Türkiye'de Doğrudan Uygulanması, Etki Doğurması ve Üstünlüğünün Sağlanması Sorunu.....81
2.3.3. Egemenlik Yetkilerinin Devri Konusunda Avrupa Devletlerinin Uygulamaları.....83
2.3.4. Türk Anayasasında Yapılması Gereken Diğer Değişiklikler.87

SONUÇ.....
.....89

EK-1 Güncellenmiş Ulusal Program Gereğince Değiştirilecek ve Çıkarılacak Kanunlar Listesi.....92
EK-2 Türkiye İçin Katılım Müzakereleri Çerçeve Belgesi.....130

BİBLİYOGRAFYA.....
.....141
ÖZGEÇMİŞ.....147

ÖZET

Batı Avrupa'da temelleri Paris ve Roma Antlaşmalarına dayanan bütünleşme hareketinin karakteristik özelliklerinden biri de ulusüstü hukuk düzenidir. Türkiye'nin Avrupa Birliği hukukuna uyumunu ikili siyasi ilişkilerden bağımsız düşünmek mümkün değildir. Her ne kadar ilişkilerin temeli 1963 Ankara Anlaşmasına kadar uzanmakta ise de hukuki uyum ancak son yıllarda hızlanmışıtr. Bunda rol oynayan faktörlerin başında 1996 yılında Türkiye ile AB arasında kurulan gümrük birliği gelmektedir.

Türkiye'nin 1999 Aralık ayında yapılan Kopennhag zirvesinde aday ülke ilan edilmesi süreci daha da hızlandırmıştır. Ancak esas uyum tam üyelik müzakereleri ile mümkün olacaktır. Müzakerelerin ardından Katılma Anlaşması imzalancak ve bu aşamada Türkiye'nin de egemenlik haklarının bir bölümünü Avrupa Birliğine devretmesini öngören hukuki düzenlemeler yapması gerekecektir.

Tez çalışması iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Avrupa Birliği hukukunun karakteristik özellikleri üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde Türkiye'nin başlangıçtan günümüze Avrupa Birliği hukukuna uyum yolunda kaydettiği ilerlemeler ve halen içinde bulunduğumuz tam üyelik müzakerelerinin hukuki uyum bakımından önemi ele alınmıştır. İkinci bölümde ayrıca Avrupa Birliği hukukuna uyum için yapılması gerekenler, bu alandaki başlıca sorunlar incelenmiştir.

ABSTRACT

One of the most important feature of the European integration is that its supranational legal order. So, the harmonization of the Turkish law to the EU legal order is not independent process. The history of the Turkey-EU relations affects this process from beginning to present time generally. Legal harmonization of Turkish law to the EU legal order, was accelerated in recent years, in spite of that the history of bilateral relations going back further to the Ankara Agreement in 1963. Customs union decision that come into force in 1996, also affected positively this process.

In December 1999, The European Council was decided to gives candidate status for Turkey, this development also accelarated legal harmonization of Turkish law. But the full harmonization of the Turkish law to the Acquis Communitaires only possible with the completion of accession negotiations. Following the full membership negotiations the Accession Treaty will be signed by the parties and in this time Turkey also changed some articles in their constutitions on limited transfer of power to the European Union.

In this framework, this thesis consists of two chapter. First chapter deals with the features on the EU legal order, especially direct applicability and imposes

obligations on both member states and their cıtızens. In the second chapter, the history of Turkey's legal harmonization with the EU will be discussed largerly, from the beginning of the Ankara Agreement to the accession negotiations. In addition of that, in this chapter also deals with major changes for legal hormanization of the European Union law. Constitutuional changes and other necessary steps in the future were evaluated comprehensively.

KISALTMALAR

AAET : Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu

AB : Avrupa Birliği

AET : Avrupa Ekonomik Topluluğu

AİHM : Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi

Aİİ : Adalet ve İçişlerinde İşbirliği

AKÇT : Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu

AT : Avrupa Toplulukları

ATAD : Avrupa Toplulukları Adalet Divanı

IMF : Uluslararası Para Fonu

KOB : Katılım Ortaklığı Belgesi

NATO : Kuzey Atlantik Antlaşması Teşkilatı

ODGP : Ortak Dış ve Güvenlik Politikası

TBMM : Türkiye Büyük Millet Meclisi

TCK : Türk Ceza Kanunu

TRT : Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu

GİRİŞ

Avrupa Birliğinin temelleri 1951 yılında imzalanan Paris ve 1957 yılında imzalanan Roma Antlaşmalarına dayanmaktadır. Paris Antlaşmasıyla Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu, Roma Antlaşmalarıyla Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu ve Avrupa Ekonomik Topluluğu kurulmuştur. İlk yıllarda üç Topluluk için kimi zaman "Avrupa Toplulukları", kimi zaman "Ortak Pazar" kavramı kullanılmış ise de 1980'li yıllarda her üç topluluğun da aynı hedefe yöneldiği gerçeğinden hareket edilerek bunların yerine "Avrupa Topluluğu" kavramı tercih edilmiştir. Bununla birlikte bütünleşme hareketini ifade etmek için 7 Şubat 1992'de imzalanan Maastricht Antlaşmasından günümüze Avrupa Birliği kavramı kullanılmaktadır. Aslında Avrupa Birliği kavramının sınırları Avrupa Toplulukları da içermektedir. Bu kavramın içeriğinde Avrupa Topluluklarına ilave olarak, uluslarüstü (*supranasyonal*) nitelik taşımayan, üye devletlerin yetki devrini gerektirmeyen ikinci ve üçüncü sütunlar, yani Ortak Dış ve Güvenlik Politikası (ODGP) ile Adalet ve İçişleri (Aİİ) yer almaktadır.

Batı Avrupa'da İkinci Dünya Savaşının ertesinde başlayan işbirliği hareketi ekonomik bütünleşmeye ilave olarak günümüzde siyasi ve askeri alanlarda da ilerleme hedefine yönelmiştir. Üye devletler, Kurucu Antlaşmalarda öngörüldüğü şekilde ticaret politikası, tarım politikası, para politikası gibi daha önceden inisiyatifleri altında bulunan bir çok alanda yetkilerini kısmen de olsa Avrupa Topluluklarına devretmişlerdir. Günümüzde Avrupa Birliği ekonomik ve parasal birlik aşamasına ulaşmış bulunmaktadır. Mevcut koşullarda hükümetlerarası düzlemde yürütülen siyasi, askeri ve içişlerine ilişkin işbirliği çabalarının gelecek yıllarda Topluluklar boyutu aktarılması hususu Anayasa ile kayıt altına alınmıştır.

Bu çalışma, Avrupa Birliği hukuk sisteminin temel karakteristik özelliklerini ortaya koymayı ve Türkiye'nin Avrupa Birliği hukukuna uyumunu incelemeyi

amaçlamaktadır. Temelleri 1963 Ankara ve 1970 Katma Protokole dayanan Türkiye-Avrupa Birliği ilişkileri, olumlu ve olumsuz yönde gelişmelerle dolu uzun geçiş döneminin ardından 10-11 Aralık 1999'da Helsinki zirvesinde Türkiye'nin aday ülke ilan edilmesiyle birlikte son dönemece ulaşmıştır. Yeni dönemde en önemli husus Türk hukuk düzeninin Avrupa Birliği hukukuna uyum sağlamasıdır. 3 Ekim 2005'de müzakerelerin başlaması bu süreci fiilen hızlandırmıştır. Anılan tarihte taraflar, Türkiye'nin hukuki uyumunu sağlamak için yeni bir süreç başlatmışlardır.

Tarama süreci ile başlayan tam üyelik müzakerelerinin önümüzdeki dönemde Türkiye'nin hukuk sisteminde önemli değişikliklere kapı aralaması ve Avrupa Birliği hukununa uyum sorununu toplumun gündemine taşıması beklenmektedir. Bu çalışma, anılan sürece bir nebze de olsa ışık tutmayı amaçlamaktadır. Avrupa Birliğinin hukuki perspektiften görünümü, AB hukukunun karakteristik özellikleri ve Türkiye'nin bu sürece ne şekilde uyum sağlayabileceği bu araştırmada ele alınacaktır.

Çalışma; Avrupa Birliği hukukunu tüm boyutlarını masaya yatırma ve inceleme hedefi gütmemektedir. Hedef daha mütevazi olarak belirlenmiştir: Avrupa Birliği hukukunun içeriği ve karakteristik özelllikleri, Türkiye'nin bu sürece ne şekilde dahil olacağı, Türk hukuk sisteminin Avrupa Birliği hukukuna nasıl uyum sağlayacağı araştırma çerçevesinde incelenecektir. Türkiye'nin Avrupa Birliğini tam üye olarak katılması halinde, Avrupa Birliği hukuk sistemi ülkemiz için de geçerli hale gelecektir. Çalışma aynı zamanda önümüzdeki yıllarda Türkiye'nin karşısına çıkabilecek hukuki sorunlara ışık tutmayı, hukuki uyumun sınırlarını belirlemeyi amaçlamaktadır. Bu araştırmanın soru cümlesi şudur: Tam üyelikle birlikte Türkiye'nin Avrupa Birliği hukukuna uyum sağlaması, Türkiye'nin bugünkü hukuk düzenini ne ölçüde değiştirecektir? Avrupa Birliği hukukuna uyumun olmazsa olmaz koşulları nelerdir ?

Teorik çerçeveden bakıldığında Avrupa Birliği hukukuna uyum, üye devletlerin ulusal hukuklarında bellirli alanlarda mevcut farklılıkların ortadan kaldırılması demektir. Nitekim, AET'yi kuran Roma Antlaşmasının 3 (h) maddesinde bu durum "*Ortak pazarın işlevini yerine getirebilmesi için, gerekli*

olduğu ölçüde, ulusal mevzuatların birbirine yakınlaştırılması" şeklinde ifade edilmektedir. Bu işlem, büyük ölçüde yönergeler ve tüzüklerle sağlanmakta, ayrıca Avrupa Toplulukları Adalet Divanı (ATAD) da, içtihatlarıyla aksaklıkları gidermektedir.

Dolayısıyla Türk hukukunun Avrupa Birliği hukukuna uyumu denilince Topluluk müktesebatının Türk hukukuna intikal ettirilmesini anlamak gerekir. Bu intikal, yakın vadede dar, uzun vadede ise geniş anlamıyla uyumlaştırmayı içermektedir. Bir başka ifadeyle AB hukukuna uyum, yabancı kanunun özel hukuk gibi bir bölümünün değil, Avrupa Birliği pozitif hukukunun tamamının alınmasını, uygulanmasını ve özümsenmesini gerektirmektedir.

Avrupa Birliği Hukuku veya Topluluk Hukuku denilirken kastedilen nedir? Bu kavramın içeriğinde AB içinde kabul edilmiş, oluşturulmuş, geliştirilmiş, Avrupa Toplulukları Adalet Divanı (ATAD) tarafından içtihat edilmiş ilkelerin, öngörülmüş politikaların, birincil (*primer*) ve ikincil (*secunder*) hukukun, uygulamaların, örf adet ve teamüllerin tamamı yer almaktadır. Esasen bu kavram yerine Topluluk Müktesabatı (*Acquis Communitaires*) da kullanılmaktadır.

Bu gerçeklerden hareketle hazırlanan çalışma iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm, Avrupa Birliği Hukuk Sisteminin Yapısı ve Temel Özellikleri adını taşımaktadır. Bu bölümde bir yandan Avrupa bütünleşmesinin tarihsel gelişimi, derinleşme ve genişleme üzerinde durulmakta, öte yandan Avrupa Birliği hukukunu ulusal hukuktan ve uluslararası hukuktan ayıran karakteristik özellikleri incelenmektedir. Topluluk hukukunun üstünlüğü, doğrudan uygulanması ve etki doğurması, Adalet Divanının yapısı, Avrupa bütünleşmesindeki görevleri ve Adalet Divanında görülen davalar bu bölümde incelenmektedir.

İkinci bölüm ise Geçmişten Günümüze Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerinde Hukuki Uyumun Gelişimi adını taşımaktadır. Bu bölümde Ankara Antlaşması ve Katma Protokolden günümüze kadar geçen sürede Türkiye-AB ilişkileri hukuki uyum perspektifi dikkate alınarak incelenmektedir. Türkiye'nin Topluluk Müktesabatı adını taşıyan Avrupa Birliği hukukuna uyumu temelde gümrük birliği

kararı ile başlamıştır. 6 Mart 1995 tarihinde Türkiye-AB Ortaklık Konseyi kararı ile taraflar arasında gümrük birliği tesis edilmesi kararlaştırılmış ve bu karar 31.12.1995'den itibaren uygulamaya aktarılmıştır. Bu dönemde Türkiye, gümrük birliğinin işleyiş yapısından kaynaklanan nedenlerle çok sayıda hukuki düzenlemeyi iç hukukuna aktarma yükümlülüğü altına girmiştir.

Türkiye-AB ilişkilerinde hukuki uyum, 1999 Aralık ayında Türkiye'nin Avrupa Birliğine aday ilan edilmesiyle yepyeni bir yapıya kavuşmuş, kapsamı genişlemiş ve hedefi somut hale gelmiştir. Bu bölümde ayrıca uyum sürecinin en önemli unsurları olan Katılım Ortaklığı Belgesi ve Ulusal Programlara ilave olarak Türkiye'nin uyum yasaları adı altında çıkardığı düzenlemeler üzerinde de durulmaktadır. Bu çerçeve içerisinde tam üyelik müzakerelerinin yapısı, karakteristik özellikleri ve hukuki uyum bakımından önemi ele alınmaktadır.

İkinci bölümde ayrıca Türk hukukunun Topluluk Müktesebatı adını taşıyan Avrupa Birliği Hukuku ile uyumlaştırılmasında karşılaşılan temel sorunlar ele alınmaktadır. Bunların başında egemenlik yetkilerinin devri gelmektedir. Avrupa Birliği hukukunun Türkiye'de doğrudan uygulanması, etki doğurması ve üstünlüğünün sağlanmasının nasıl sağlanacağı, bu alanda Avrupa devletlerinin uygulamalarının neler olduğu bu bölümde ele alınacaktır. Egemenlik yetkilerinin tam üyelik müzakerelerinin hangi aşamasında devredileceği ve anayasada yapılacak diğer değişikliklerle hukuki uyumun nasıl sağlanacağı ve temel sorunların neler olduğu incelenecektir.

Çalışmada hem Türkçe, hem de İngilizce kaynaklara yer verilmiştir. Mevcut haliyle çalışma mükemmellik iddiasında değildir. Türkiye-AB tam üyelik müzakerelerinin ileri aşamalarında hukuki uyum toplumda en çok konuşulan-tartışılan konular arasında öne çıkacaktır. Daha önce Avrupa Birliğine katılan ülkelerin ortaya koydukları pratik böyle bir sürecin yaşanacağına işaret etmektedir. Bu çalışma sınırları belirlenmiş mütevazi haliyle ileride bu alanda yapılacak kapsamlı incelemeler için giriş niteliği taşımaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ HUKUK SİSTEMİNİN YAPISI ve TEMEL ÖZELLİKLERİ

Avrupa Birliğinin hukuk sistemi kendine özgü karakter taşımaktadır. Uluslararası düzeyde bugüne kadar örneği pek görülmeyen Avrupa Birliği hukuk sistemi, üye devletlerin iç hukuklarında sahip oldukları "egemenlik yetkilerinin bir bölümünü Topluluğa devretmeleri" sonucunda oluşmuştur.[1] Bu anlamda Avrupa Birliği hukuk sistemi yalnızca bir uluslararası anlaşmalar kümesi veya üye ülkelerin ulusal hukuklarının uzantısı olarak ele alınamaz. Tam tersine, Avrupa Birliği hukuk sistemi üye devletlerin egemenliklerinin sınırlandırılması ve yeni bir hukuk düzeni kurulması demektir.

Bu bölümde öncelikle Avrupa Birliği hukuk düzenin kavramsal çerçevesi üzerinde durulacaktır. Ardından Avrupa bütünleşmesinin tarihsel gelişimi incelenecek ve Avrupa Birliği hukukunun içeriği, karakteristik özellikleri ve kaynakları ele alınacaktır.

1.1. Kavramsal Çerçeve

Batı Avrupa'daki bütünleşme hareketinin hukuk düzenini ifade etmek için günümüzde kimi zaman Topluluk Hukuku, kimi zaman da Avrupa Birliği Hukuku kavramı kullanılmaktadır. Üstelik bu iki kavram birbiri yenine kullanılmaktadır. Teknik açıdan incelendiğinde Topluluk Hukuku ile Avrupa Birliği hukukunun aynı şey olmadığı, aralarında farklılıklar olduğu görülmektedir. Topluluk Hukuku, Avrupa Birliğinin ulüsüstü boyutunu oluşturan Topluluklar sütunundaki yapının hukuksal boyutunu ifade etmektedir. Bu kavramın içeriğinde Avrupa Ekonomik Topluluğu

[1] Haluk Günuğur, **Avrupa Topluluğu Hukuku**, Eğitim Yayınları, Ankara, 1993, s. 1.

(AET), Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (AAET) ve Avrupa Kömür Çelik Topluluğu'nun (AKÇT) kuruluşu, organları, karar alma süreci, üye ülkelerle ve üçüncü taraflarla ilişkileri, ortak pazar ve Toplulukların ortak politikalarına ilişkin kurallar yer almaktadır.

Avrupa Birliği Hukuku kavramı ise Maastricht Antlaşmasıyla Avrupa bütünleşmesinin örgüt yapısı ve isminde değişiklik yapılmasından sonra yaygınlaşmıştır. Bu kavramla çoğu kez Topluluk Hukuku kastedilmekte ise de teknik olarak Avrupa Birliği Hukuku, Topluluk Hukukuna ilave olarak ikinci ve üçüncü sütunlara ilişkin hukuki çerçeveyi de içine almaktadır. Öte yandan, Avrupa Birliği Hukuku kavramı, Ünal Tekinalp'e göre, Avrupa Konseyi Hukukunu, yani temel hak ve özgürlüklerin kullanımına ilişkin hukuki çerçeveyi akla getirmektedir.[2] Buna karşılık Tekinalp eserini "Avrupa Birliği Hukuku" adıyla yayınlamakta sakınca görmemiştir. Haluk Günuğur tarafından hazırlanan ve temel kaynak kitabı niteliği taşıyan eserin adı ise "Avrupa Toplulukları Hukuku"dur. Günuğur, Maastricht Antlaşması sonrasında Avrupa Topluluklarının adının Avrupa Birliği olarak değiştirilmesinden sonra eserin yeni baskılarında da bu ismi kullanmıştır.

Batı Avrupa'da da durum aynıdır. Avrupa bütünleşmesinin hukuki boyutlarını anlatan kitaplar için her ne kadar Topluluk Hukuku veya Avrupa Topluluğu Hukuku isimli kitaplar var ise de temelde Avrupa Birliği Hukuku tercih edilmektedir.[3] Avrupa Birliği Hukuku kavramı, Toplulukları da kapsayan çatıyı ifade etmektedir ve esasen Topluluklarla ilgili kurallar Avrupa Birliği hukukunun içerisindedir. Teknik farklılıklar olmasına karşılık günümüzde Topluluk Hukuku ile Avrupa Birliği Hukuku kavramları birbiri yerine kullanılmaktadır.

Avrupa Birliği Hukuku veya Topluluk Hukuku denilirken kastedilen nedir? Bu kavramın içeriğinde AB içinde kabul edilmiş, oluşturulmuş, geliştirilmiş, Avrupa Toplulukları Adalet Divanı (ATAD) tarafından içtihat edilmiş ilkelerin, öngörülmüş politikaların, birincil (*primer*) ve ikincil (*secunder*) hukukun, uygulamaların, örf adet

[2] Ünal Tekinalp, **Avrupa Birliği Hukuku**, Beta Basım, İstanbul, 2000, s. 65.
[3] Bakınız. Joe Shaw, **Law of the European Union**, Palgrave, London, 2000;

ve teamüllerin tamamı yer almaktadır. Esasen bu kavram yerine Topluluk Müktesabatı (*Acquis Communitaires*) da kullanılmaktadır.

Bu çerçeve içerisinde, henüz yürürlüğe girmemiş olan Avrupa Anayasında üç sütuna dayalı yapının ortadan kaldırılacağının öngörülmüş olması önemlidir.[4] Anayasa yürürlüğe girdiği taktirde Avrupa Toplulukları ile Avrupa Birliği arasındaki ayrım ortadan kalkacağı için Avrupa Birliği Hukuku şeklindeki kullanım daha da yaygınlaşacaktır. Bu çalışmada Avrupa bütünleşmesinin hukuki yapısı, kimi zaman Avrupa Birliği Hukuku, kimi zaman da Topluluk Hukuku olarak ifade edilmiştir.

1.2. Avrupa Bütünleşmesinin Tarihsel Gelişimi ve AB Hukukunun Kapsamının Genişlemesi

Avrupa Birliği hukuk sistemini Avrupa bütünleşmeninin tarihsel gelişimini dikkate almadan incelemek mümkün değildir. Batı Avrupa'da İkinci Dünya Savaşı sonrasında oluşan spesifik koşulların doğal bir sonucu olarak ortaya çıkan Avrupa bütünleşmesi, kömür ve çelik üretim ve dağıtımında işbirliği ile başlamış ve günümüzde hayatın hemen her alanını kapsayacak şekilde genişlemiştir. Gerçekten de günümüz dünyasında ortak amaçlar doğrultusunda faaliyet gösteren devletlerin bu çerçevede bir araya geldiği bir çok uluslararası örgüte rastlamak mümkün ise de Avrupa Birliği farklı teşkilat yapısı, faaliyetleri ve hukuk düzeni bakımlarından diğerlerinden ayrılmaktadır. Bu bölümde Avrupa bütünleşmesinin tarihsel gelişimi incelenecektir.

1.2.1. Toplulukların Kuruluşu ve Gelişimi

Günümüzde Avrupa Birliği adını alan Batı Avrupa'daki bütünleşme hareketinin temeli, Fransa Dışişleri Bakanı Robert Schuman'ın 9 Mayıs 1950'de yaptığı Schuman Deklarasyonuna dayanmaktadır. Bu deklarasyon Avrupa'nın

[4] Anayasa metni için bakınız: http://europa.eu.int/scadplus/constitution/index_en.htm/

birleşmesi yolunda atılan ilk adımlardan biridir. Bu açıklamasıyla Schuman, o dönem Avrupa'sında temel enerji kaynakları olan kömür ve çelik üretimini ve dağıtımını ortak bir ulusüstü otoritenin yönetimini verilmesini önermiştir.[5]

Schuman'ın önerisi üzerine başlayan süreç neticesinde 1951 tarihli Paris Antlaşmasıyla Avrupa Topluluklarının ilki olan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT) kurulmuştur. Topluluğun kurucuları Almanya, Fransa, İtalya, Lüksemburg, Belçika ve Hollanda'dan oluşmaktadır. Eşit oy hakkına sahip bu altı ülke, kömür ve çelikle ilgili egemenlik haklarını AKÇT'ye devretmişlerdir. Bu örgütün oluşumunda temel amaç, demir ve çelik sektöründe menfaatların birleştirilmesi suretiyle işbirliği içerisine giren devletler arasında savaşın engellenmesi ve bunun bir doğal sonucu olarak da Avrupa güvenliğine katkı sağlamaktır. [6]

Ekonomik işbirliğini daha da ileri aşamalara taşımak isteyen kurucu ülkeler arasında 25 Mart 1957 tarihinde Roma'da imzalanan ve 1 Ocak 1958'de yürürlüğe giren Roma Antlaşmalarıyla Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (AAET) adıyla iki yeni örgüt daha kurulmuştur.[7] AET'yi kuran Roma Antlaşması, kurucu ülkelerin temel bütünleşme modeli olarak benimsedikleri Ortak Pazar'ın oluşturulmasına ilişkin hükümler içermektedir. Buna göre, öncelikle üye ülkeler arasında malların serbest dolaşımı sağlanacaktır. Bunun gerçekleşmesi ticareti kısıtlayıcı tüm engellerin kaldırılması ve üçüncü ülkelere karşı ortak gümrük tarifesinin uygulanacağı gümrük birliği ile sağlanacaktır. Anlaşmayla gümrük birliğine ilave olarak hizmetlerin, kişilerin, sermayenin serbest dolaşımının sağlanması öngörülmüş, üye ülkelerin bu alanlardaki mevzuat ve politikalarının uyumlaştırılması kararlaştırılmıştır. Öte yandan, başta ortak tarım politikası olmak üzere Topluluk düzeyinde ele alınacak ortak politikalar tespit edilmiştir.

Roma Antlaşmasında tarım, ulaştırma gibi alanlarla sınırlı kalan ortak politikalar zaman içinde Kurucu Antlaşmalarda yapılan değişikliklerle, Topluluğun yetki alanları genişletilmesi suretiyle arttırılmıştır. Ekonomi ve para politikalarına

---

[5] Martin J. Dedman, **The Origin and Development of the European Union (1945-1995)**, Routledge, New York, 2000, s.60.
[6] Dedman, **a.g.e**, s. 58-59.
[7] Paris ve Roma Antlaşmaları metinleri için bakınız: Devlet Planlama Teşkilatı, **Avrupa Topluluklarını Kuran Temel Antlaşmalar (AKÇT, AET, AAET),** DPT Yayınları, Ankara, 1993.

ilave olarak tüketicinin korunması, çevre, eğitim, sanayi, kamu sağlığı gibi bir çok alanda ortak politikalar geliştirilmiştir. [8]

Kurucu Antlaşmalarl aynı zamanda Toplulukların örgüt yapısını da belirlemiştir. Buna göre, Toplulukların temel organları Bakanlar Konseyi, Avrupa Komisyonu, Avrupa Parlamentosu ve Adalet Divanından oluşmaktadır.[9] 1958 yılında kurulan Avrupa Yatırım Bankası ise ortak politikaların hayata geçirilmesi ve üye ülkeler arasında bütünleşmenin finansmanını sağlayan kurum görevini üstlenmiştir. [10]

1967 yılında yürürlüğe giren Füzyon Antlaşmasıyla AKÇT'nin yürütme organları, AET ve AAET'nin yürütme organlarıyal birleştirilmiş ve bu üç Toplukuk "Avrupa Toplulukları" olarak anılmaya başlanmıştır. Kurucu Antlaşmalar sonraki yıllarda bir kaç kez revize edilmiş, öte yandan Toplulukların genişlemesine paralel kurumlar da yeniden yapılanmıştır. [11]

Kuruluş aşamasını geride bırakan Toplulukların 1960'lı yıllarda öncelik verdiği temel olay gümrük birliği olmuştur. Kurucu ülkeler arasında gümrük birliği 1959 yılında başlamış ve öngörülen tarihten daha önce, 1 Temmuz 1968'de tamamlanmıştır. Gümrük birliği ile üye ülkeler arasında gümrükler ve ticareti engelleyen diğer faktörler tamamen ortadan kaldırılmış ve AT ülkeleri üçüncü ülkelere karşı ortak gümrük tarifesi uygulama yükümlülüğü altına girmişlerdir. Üye ülkeler arasında ithalat ve ihracat işlemleri kolaylaşmış ve bu durum ekonomilerin büyümesine neden olmuştur.

1 Ocak 1993 itibariyle İngiltere, İrlanda ve Danimarka'nın katılımı ile Avrupa Topluluklarının üye sayısı 9'a yükselmiştir. 1981 yılında Yunanistan ve

---

[8] Sözkonusu değişiklikler temelde 7 Şubat 1992'de imzalanan Maastricht Antlaşmasıyla yapılmıştır. Antlaşma metni için bakınız: http://www.eurotreaties.com/maastrichtec.pdf/

[9] Bu organlara 1975 yılında Sayıştay, 1994 yılında Avrupa Merkez Bankası dahil olmuştur. Ayrıca kimi kaynaklar Ekonomik ve Sosyal Komite ile Bölgeler Komitesi de Avrupa Birliğinin organı kabul etmektedir. Bakınız: Dick Leonald, **Guide to the European Union**, The Economist Publication, London, 2005, s. 73-77.

[10] Leonold, a.g.e, s. 85-87.

[11] Bu konuda daha fazla bilgi için bakınız.
http://www.kent.ac.uk/politics/aboutus/staff/academic/church/eurotext.html/

1986'da ise İspanya ve Portekiz, Avrupa Topluluklarına katılmışlardır. Genişlemeyle birlikte örgütün adı yerine kimi kez üye sayısı dikkte alınarak "Altılar", "Dokuzlar", "Onlar", "Onikiler" şeklinde ifadeler kullanılmıştır.

1980'li yılların ortalarında Kurucu Antlaşmalarda ilk revizyon gerçekleşmiş, Tek Avrupa Senediyle Roma Antlaşmasının kimi maddeleri değiştirilmiştir. Bunların en başında ortak pazar (iç pazar) hedefi gelmektedir. Ortak Pazar, gümrük birliğinden daha ileri düzeyde ekonomik bütünleşmeyi ifade etmektedir. Ortak pazar aşamasında mallara ilave olarak hizmetler, sermaye ve işgücü de serbest dolaşmaktadır. Tek Avrupa Senedi ile ulaşılması öngörülen ortak pazarın önündeki engeller fiziki, teknik ve hukuki olmak üzere üç ana başlık altında tanımlanmış ve tek pazarın tüm bu aşamaların sonunda 31 Aralık 1992'de tamamlanması öngörülmüştür.[12]

Tek Avrupa Senedi ile ayrıca Roma antlaşmasına sosyal politika, ekonomik ve sosyal uyum, teknolojik araştırma ve geliştirme ve çevre konularında yeni maddeler eklenmiştir. Ayrıca ekonomik ve parasal birlik hedefine ulaşılması amacıyla çalışma başlatılmış ve bu hedefe ulaşılması için gereken adımların atılması kararı alınmıştır. Yapılan değişikliklerle ayrıca Avrupa Parlamentosunun yasama gücü artırılmış, üye devletlerin dış politika alanında işbirliğine gitmeleri ilk kez hukuki metinlere girmiştir.

1.2.2. Avrupa Topluluklarından Avrupa Birliğine

Batı Avrupa bütünleşmesinde radikal değişiklikler Maasricht Antlaşmasıyla yapılmıştır. 7 Şubat 1992'de imzalanan ve 1 Kasım 1993'de yürürlüğe giren antlaşma ile Avrupa Birliğinin örgüt yapısı değiştirilmiştir. Antlaşmanın yürürlüğe girmesinin ardından bütünleşmenin adını ifade için o güne kadar kullanılan Avrupa Toplulukları kavramının yerini Avrupa Birliği almıştır.[13] Maastricht Antlaşmasına göre Avrupa Birliği üç sütundan oluşmaktadır. Bunlardan ilki, ulusüstü karakter taşıyan Avrupa Topluluklarıdır. İkinci ve üçüncü sütunu oluşturan Ortak Dış ve

[12] Desmond Dinan, **Avrupa Birliği Ansiklopedisi**, (Çev: Hale Akay), Kitap Yayınları, s. 190-191.
[13] Antlaşma metinleri için bakınız: Derrick Wyant, **EU Treaties and Legislation**, Oxford University Press, London, 2004.

Güvenlik Politikası ile Adalet ve İçişleri sütunlarında ise işbirliğinin boyutları Toplulukların gerisinde kalmakta ve hükümetlerarası karakter taşımaktadır. [14]

Maastricht Antlaşmasında bütünleşmenin yeni hedefi ekonomik ve parasal birlik olarak belirlenmiştir. Ortak pazardan daha ileri düzeyde bütünleşmeyi öngören ekonomik ve parasal birlik aşamasına üye devletlerin ekonomi politikaları ve parasal faaliyetleri de Topluluklara devredilmektedir. Bununla birlikte üye devletlerin bu hedefe ulaşabilmek performans kriterlerini yerine getirmeleri gerekmektedir.

Maastricht Kriterleri adı verilen sözkonusu düzenlemeye göre üye devletler, enflasyon oranı, bütçe açığı, kamu borçları, faiz oranı ve döviz kurları konusunda öngörülen standartları yerine getirdikleri taktirde ekonomik ve parasal birliğe dahil olacaklardır. Avrupa bütünleşmesinde sözkonusu yükümlülükleri yerine getiren devletler 1 Temmuz 2002'den itibaren ulusal paralarını tedavülden kaldırmışlar ve ulusal paraların yerini ortak Avrupa parası olan Euro almıştır.

Maastriht Antlaşmasıyla aynı zamanda Avrupa Birliğinin örgüt yapısı ve kurumlarında değişiklikler yapılmış, karar alma mekanizması revize edilmiştir. Avrupa vatandaşlığı, yetki ikamesi, sosyal politika gibi yeni politika ve uygulamalar başlamış, öte yandan Avrupa Parlamentosunun yetkileri genişletilmiştir. Avrupa Birliğinin dördüncü genişlemesi 1995 yılında gerçekleşmiş, İsveç, Finlandiya ve Avusturya, Avrupa Birliğine katılmıştır.

15 üyeli Avrupa Birliğinde derinleşme ve genişleme birbirine paralel seyir takip etmiştir. Kurucu Antlaşmalar, 1997 Amsterdam ve 2001 Nice Antlaşmalarıyla revize edilmiş, öte yandan 1997 Aralık ayında toplanan Lüksemburg zirvesinde alınan karar gereğince Avrupa Birliği 11 ülke ile tam üyelik müzakereleri başlatmış, bunlara daha sonra Malta da dahil olmuştur.[15] Bu ülkelerden Romanya ve Bulgaristan dışında kalan ülkeler, 1 Mayıs 2004 itibariyle Avrupa Birliğine

---

[14] Dinan, a.g.e., s. 106-112.

[15] Bu konuda daha fazla bilgi için bakınız: Graham Avery –Fraser Camerun, **The Enlargement of the European Union**, Sheffield Academic Press, London, 2001, s. 44-93; Füsun Arsava, **Amsterdam Antlaşmasının Avrupa Birliği Hukukuna Katkıları,** A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, No: 589, Ankara, 2000.

katılmışlardır. Böylece 1950'li yıllarda 6 ülke ile yola çıkan bütünleşme hareketi 2004 yılı Mayıs ayı itibariyle 25 üyeye ulaşmıştır.

1.2.3. Avrupa Anayasası

Avrupa Birliğinin bütünleşme ve derinleşme alanlarında kaydettiği ilerleme bürokrasiyi olağanüstü ölçüde arttırmış ve Avrupa Birliği günümüzde dışarıdan bakılınca kolay anlaşılamayacak karmaşık bir görünüm kazanmıştır. 14- 15 Mayıs 2001'de Leaken zirvesinde Avrupa Birliğinin geleceği konusunda beliren kuşkuları ortadan kaldırmak ve Birliğin yeni koşullara uyarlanması faaliyetlerini yürütmek üzere Avrupa Konvansiyonu toplanması kararı alınmıştır.

Fransa'nın eski Cumhurbaşkanı V. Giscard d'Estaing'in başkanlığında Brüksel'de Avrupa Parlamentosu binasında ayda bir kez toplanan Avrupa Konvansiyonunun çalışmaları 15 ay sürmüştür. Bu sürenin sonunda hazırlanan Avrupa Anayasa Taslağı uzun müzakerelerin ardından 17-18 Haziran 2004'de Brüksel'de Avrupa Konseyi tarafından onaylanmış; nihaî hale getirilen metin üye ve aday ülkelerin liderleri tarafından 29 Ekim 2004 tarihinde imzalanmıştır.

Avrupa Anayasasının imzalanması ile birlikte, Avrupa Birliği bünyesinde yeni bir anayasaya ihtiyaç olup olmadığı, kurucu antlaşmaların anayasal özellik taşıyıp taşımadığı ve Avrupa Anayasasının gerçekten yeni bir anayasa mı, yoksa uluslararası bir antlaşma mı olduğu konusunda tartışmalar yaşanmaya başlanmıştır. Aslında Kurucu Antlaşmaların anayasal karakter taşıması, Avrupa Topluluklarının ilk ortaya çıktığı dönemden beri tartışılmaktadır. Bütünleşmenin ekonomik ve siyasi birlik hedefine yönelmesi ile birlikte bu konu yeniden alevlenmiştir. Gerçekten de Kurucu antlaşmalar, klasik devletler hukuku antlaşmalarını aşmakta ve ulusal anayasalarla karşılaştırıldığında bazı paralellikler ortaya çıkmaktadır.

Kurucu antlaşmalar herşeyden önce Avrupa Birliği için ortak bir kurumsal yapı oluşturmakta ve yasama, yürütme ve yargı organlarının oluşumunu, görevlerini ve yetkilerini düzenlemektedir. Kurucu antlaşmalar, Avrupa Birliği hukuk düzeni içerisinde hiyerarşik bakımdan üstünlüğe sahiptir. Kurucu antlaşmaların, üye

devletlerin anayasalarını ve mevzuatlarını değiştirme yetkisi bulunmaktadır. Tüm devletlerde aynı ölçüde bağlayıcı karakter taşıyan kurucu antlaşmaları üye devletler herhangi bir tasarruf ile değiştirememektedirler. Netice olarak kurucu antlaşmalar, anayasa kavramının asgari unsurlarını içermektedir.

Kurucu antlaşmaların anayasal karakter taşıdığı konusunda konsensus oluşmuş olmasına karşılık Avrupa Birliğinin neden yeni bir anayasaya ihtiyaç duyduğu da , Konvansiyon çalışmaları esnasında ele alınıp tartışılmıştır. Bu konuda üzerinde ittifak edilen hususlar olarak bütünleşmenin ilgi alanının genişlemesi, üye sayısınını artması, gittikçe karmaşık hale gelen yasal mevzuatın basitleştirilmesi argümanları öne sürülmüştür. Gerçekten de Konvansiyon faaliyetleri sonucunda ortaya çıkan anayasa metnini kurucu antlaşmaların günün koşullarına uyarlanması ve basitleştirilmesi olarak değerlendirmek gerekir.

29 Ekim 2004'de imzalanan Anayasanın yürürlüğe girmesi için tüm üye ülkelerde ve Avrupa Parlamentosunda onaylanması gerekmektedir. Onay süreci, üye ülkelerin iç hukuk yapılarına göre farklılık göstermektedir. Buna göre, kimi ülkelerde parlamento onayı yeterli kabul edilirken, kimilerinde ise referanduma başvurulmaktadır. 29 Mayıs 2005 ve 1 Haziran 2005'de Fransa ve Hollanda'da yapılan referandumlarda anayasının reddedilmesi üzerine belirsizlik ortaya çıkmıştır. 4 bölüm ve 465 maddeden oluşan Avrupa Anayasasının en önemli özelliği, Kurucu Antlaşmaları ve Kurucu Antlaşmalarda değişiklik yapan tasarruufları ortadan tamamen kaldırması ve onların yerini alacak olmasıdır. Bir başka ifadeyle Avrupa Anayasası, kurucu antlaşmaların sadeleştirilmiş ve günün koşullarına uyarlanmış metni karakteri taşımaktadır.

Anayasanın birinci bölümünde, Avrupa Birliğinin değerleri, amaçları, yetkileri, karar alma süreçleri ve kurumları izah edilmektedir. Bu bölümde ayrıca, Avrupa Birliğinin sembolleri (bayrağı, marşı, sloganı, para birimi, 9 Mayıs Avrupa Günü gibi) tanımlanmakta, Avrupa vatandaşlığı, demokratik yapı ve mali durum üzerinde durulmaktadır. Anayasanın İkinci Bölümünde ise temel haklar şartı yer almaktadır. Avrupa Anayasası içerisine alınan Temel Haklar Şartı, böylece hukuki bir statü kazanmış olmaktadır. Üçüncü Bölüm ise AB'nin politikaları, iç ve dış

faaliyetleri ve işleyişine ilişkin hükümler içermektedir. Son bölümde ise anayasanın kabul ve değiştirilmesine ilişkin hükümler içeren maddeler yer almaktadır.

Anayasa, teknik bakımdan şimdiyi kadar Avrupa Birliği bünyesinde yapılan tüm antlaşmaları tek bir metinde birleştirmiştir. Bu açıdan ele alındığında anayasanın biçim açısından büyük bir yenilik getirdiğini söylemek de mümkün değildir. Ancak içerik olarak anayasanın yürürlüğe girmesiyle birlikte bir çok alanda değişiklikler ve yenilikler sözkonusu olacaktır. Bunların başında üç sütuna dayalı yapının lağvedilmesi gelmektedir. Maastricht Antlaşmasıyla tesis edilen üç sütunlu yapı, anayasanın yürürlüğe girmesiyle birlikte ortadan kalkacaktır. Üçüncü sütun Topluluklar boyutuna dahil edilirken, ikinci sütünda bir çok alanda karar alma süreci Anayasa yürürlüğe girdikten sonra dahi üye ülkelerin konsensusunu gerektirecektir. Bir başka ifadeyle İkinci Sütun'un ilgili olduğu alanlarda yasama sürecinin hükümetlerarası karakteri anayasanın yürürlüğe girmesinden sonra da devam edecektir.

Bir önemli değişiklik de Avrupa Birliği Temel Haklar Şartının anayasa metnine dahil edilmiş olmasıdır. Anayasanın yürürlüğe girmesiyle birlikte üye ülkelerde görülen temel hak ihlalleri konusunda Avrupa Toplulukları Adalet Divanında dava açılabilecektir.

Anayasa ile ayrıca Avrupa Devlet Başkanlığı ve Avrupa Dışişleri Bakanlığı adıyla iki yeni makam ihdas edilmiştir. Avrupa Devlet Başkanı, nitelikli çoğunluk oyuyla Bakanlar Konseyi tarafından seçilecek ve 2 yıl 6 ay süreyle görev yapacaktır. Aynı kişi ikinci kez Avrupa Devlet Başkanlığı görevini üstlenebilecektir.

Öte yandan anayasanın yürürlüğe girmesiyle birlikte ortak karar usulü, Avrupa Birliğinin olağan karar yöntemi haline gelecektir. Komisyon üyeleri, 2014 yılından itibaren üye devlet sayısından daha az olacak; üye devletlerin Komisyon'da temsilinde rotasyon usulü uygulanacaktır. Örneğin 30 üyeli Avrupa Birliğinde Avrupa Komisyonunun üye sayısı 20 olacak, üye devletler üç Komisyon döneminden ikisinde temsil edilecektir.

Parlamentonun üye sayısı anayasanın yürürlüğe girmesiyle birlikte 750'ye yükselecektir. Ancak, Avrupa Birliğine yeni devletlerin katılımı halinde bu sayı artmayacak, üye ülkelerni Parlamentoya gönderecekleri üye sayısı, yani ülkelerin kontenjanları yeni koşullara göre belirlenecektir. [16]

Anayasadaki en önemli yenilik, üye devletlerin Avrupa Birliğinden ayrılma seçeneğini kabul edilmesidir. Yeni sisteme göre, üyelikten ayrılmak isteyen devletin bu konudaki talebi Bakanlar Konseyi'ne ulaştıktan sonra, Avrupa Parlamentosunun onayı ve üçte iki çoğunluk kararı ile ilgili devlet üyelikten ayrılmak mümkün olacaktır. İlgili devlet, ayrılma antlaşmasının yürürlüğe girmesine kadar yükümlülüklerini yerine getirmek zorundadır. Antlaşmanın yürürlüğe girmesinde problemle karşılaşılması durumunda ilgili devletin, ayrılma talebini ilettiği tarihten itibaren iki yıl geçmiş olmak kaydıyla üyeliği sona erecektir. Anayasa, ayrılan devletin yeniden Avrupa Birliğine katılım talebinde bulunması halinde tam üyelik başvurusu yapılmasını öngörmektedir.

Hukuki bakımdan bir önemli yenilik de, anayasanın ikincil hukuk kaynaklarını yeniden düzenlemesidir. Anayasada yer alan ikincil hukuk kaynakları sırasıyla şunlardır: Avrupa yasaları (*European laws*), Avrupa çerçeve yasaları (*European framawork laws*), Avrupa tüzükleri (*European regulations*), Avrupa kararları (*European decisions*), tavsiyeler (*recommendations*) ve görüşler (*opinions*). Anayasaya göre, Avrupa yasası genel uygulaması olan bir yasama tasarrufudur; tüm unsurlarıyla bağlayıcıdır ve üye devletlerde doğrudan uygulanır.

Buna karşılık Avrupa çerçeve yasası, üye ülkeleri ulaşılacak sonuçlar bakımından bağlayan tasarruftur. Ulusal makamlar sözkonusu sonuçlara ulaşma biçimi ve tasarruflarını seçme hakkına sahiptirler. Avrupa tüzükleri, yasaların ve anayasanın bazı özel hükümlerinin gerçekleştirilmesi için uygulanan ve yasama dışında kalan faaliyetlerdir. Tüzükler de bağlayıcıdır; ancak bunların hangi biçim ve yöntemlerle uygulanacağı ülkelerin inisiyatifine bırakılmıştır. Avrupa kararları,

[16] 29 Ekim 2004'de imzalanan, henüz yürürlüğe girmeyen anayasa metni için bakınız. http://www.europa.eu.int/futurum/constitution/index_en.htm/

herkes için veya yalnızca kararda belirtilenler için bağlayıcı olabilen yasama faaliyetleridir. Kurumlar bakımından kabul edilen tavsiyelerin ve görüşlerin ise bağlayıcılığı bulunmamaktadır.

1.3. Avrupa Birliği Hukukunun Kaynakları

Avrupa Birliği hukukunun kaynaklarını çoğu kez ulusal hukukun ve uluslararası hukukun kaynakları ile benzerlik göstermektedir. Bununla birlikte farklılıklar benzerliklerden daha fazladır. Avrupa Birliği hukukunun kaynaklarını kabaca antlaşmalar, ikincil (*secunder*) Topluluk hukuku normları, sözleşmeler, *sui generis* kaynaklar ve tamamlayıcı hukuk olarak sıralamak mümkündür. Bu bölümde sırasıyla AB hukukunun kaynakları incelenecektir.

1.3.1. Kurucu Antlaşmalar

Avrupa Birliği hukukunun temel kaynağı kurucu antlaşmalardır. Kurucu antlaşmalar temelde üç tanedir. Bunlardan ilki, 1951 tarihinde imzalanan AKÇT'yi kuran Paris Antlaşması, diğerleri ise AET ve AAET'yi kuran 1957 tarihli Roma Antlaşmalarıdır. Günümüzde Avrupa Birliği adını alan bütünleşme hareketinin temelinde bu üç antlaşma bulunmaktadır. Hukuku perspektiften bu üç antlaşmanın her birinin ekleri ve tamamlayıcı protokolleri de antlaşma ile eşdeğer kabul edilmektedir.[17] Bu antlaşmalardan AKÇT ve AAET, isminden de anlaşılacağı üzere, kömür-çelik ve atom enerjisi gibi sınırlı bir alanlara ilişkin düzenlemeler içermektedir. AET Antlaşması ise daha geniş kapsamlıdır; tüm sektörleri kapsayan entegrasyon antlaşması karakteri taşımaktadır.

Kurucu antlaşmalarda başlangıçtan günümüze bir çok kez değişiklik yapılmıştır. Değişiklikler genelde antlaşmaların kimi hükümlerinin değiştirilmesi ve yeni maddeler eklenmesi şeklinde gerçekleşmiştir. Avrupa Birliği hukukunun temelini oluşturan ve birincil kaynak karakteri taşıyan antlaşmalar aşağıda

[17] D. Lasok- J.W. Bridge, **Law and Instutitions of the European Communities**, Butterworths, Fourth Edition, London, 1987, s. 100.

sıralanmıştır. Antlaşmaların yanındaki ilk rakam imza tarihini, ikincisi ise yürürlüğe girme tarihini göstermektedir. [18]

-Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğunu kuran Paris Antlaşması (18 Nisan 1951- 25 Temmuz 1952),

-Avrupa Ekonomik Topluluğunu kuran Roma Antlaşması (25 Mart 1957-1 Ocak 1958),

-Avrupa Atom Enerjisi Topluluğunu kuran Roma Antlaşması (25 Mart 1957-1 Ocak 1958),

-Avrupa Topluluklarının Tek Konsey Tek Komisyon kurmasını düzenleyen Füzyon Antlaşması (8 Nisan 1965-1 Temmuz 1967),

- Tek Avrupa Senedi (18 Şubat 1986-1 Ocak 1987)

- Maasricht Antlaşması (7 Şubat 1992- 1 Kasım 1993)

- Amsterdam Antlaşması (2 Ekim 1997- 1 Mayıs 1999)

- Nice Antlaşması (26 Şubat 2001-1 Şubat 2003)

-Avrupa Anayasası (29 Ekim 2004'de imzalanmış ve henüz yürürlüğe girmemiştir.)

Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğunu kuran Paris Antlaşması, 50 yıl süreli olarak imzalanmıştır. 23 Temmuz 2002'de Paris Antlaşmasının miadı sona ermiş ve antlaşmanın yükümlülüklerini bu tarihten sonra AET üstlenmiştir. Diğer antlaşmalarda ise süre öngörülmemiştir.

Avrupa Birliği hukukunun birinci kaynağını oluşturan Kurucu Antlaşmalarda değişiklik yapan Maastricht Antlaşması, 7 Şubat 1992'de imzalanmış ve Danimarka'da referandumun ikinci kez yapılması nedeniyle ancak 1 Kasım 1993'de yürürlüğe girmiştir. Maastricht Antlaşmasıyla bütünleşmenin örgüt yapısı ve hedeflerini yeniden tanımlanmış, üç sütunlu yapı kurulmuştur. Maastricht Antlaşmasından sonra imzalanan Amsterdam ve Nice Antlaşmaları, başka alanlarda değişiklik getirmiş olmalarına karşın temelde üç sütuna dayanan yapıyı

[18] Kurucu antlaşmalar ve Kurucu Antlaşmalarda değişiklik yapan antlaşmaların pek çoğunun metnine Avrupa Birliği resmi sitesinden internet ortamında ulaşmak mümkündür: http://europa.eu.int/eur-lex/lex/en/treaties/treaties_other.htm/

korumuşlardır. Günümüzde Maastricht Antlaşması Avrupa Birliği antlaşması olarak da isimlendirilmektedir. Bununla birlikte Avrupa Birliği Antlaşması denilince Maastricht Antlaşmasını değil, en son değişiklikleri içeren metin olan Nice Antlaşmasına gönderme yapıldığı dikkate alınmalıdır. Dolayısıyla günümüzde Kurucu Antlaşmalar kavramı, AET, AAET ve Avrupa Birliği Antlaşmasının Nice değişikliğinden sonra aldığı biçimi ifade etmektedir. [19]

Bununla birlikte Avrupa Birliği hukukunun birinci kaynakları kurucu antlaşmalarla sınırlı değildir. Kurucu antlaşmaların kimi hükümlerinin değiştirilmesini düzenleyen aşağıdaki antlaşmalar ve Avrupa Birliğinin genişlemesi aşamasında yeni katılan ülkelerle imzalanan Katılım Antlaşmaları da birinci kaynak kabul edilmektedir. Bu kategorideki antlaşmalar aşağıda imza tarihleriyle birlikte sıralanmıştır.

-Avrupa Topluluklarını kuran antlaşmaların bazı mali hükümlerinin değiştirilmesine ilişkin antlaşma (22.04.1970),

--İngiltere, İrlanda ve Danimarka'nın Avrupa Topluluklarına Katılma Antlaşmaları (22.01.1972),

-Avrupa Topluluklarını kuran antlaşmaların bazı mali hükümlerini değiştiren antlaşma (22.07.1975),

-Avrupa Parlamentosu üyelerinin doğrudan seçimlerle belirlenmesini öngören senet (20.09.1976),

-Yunanistan'ın AET'ye katılma antlaşması (22.05.1979),

-Grönland'ın Avrupa Birliği hukukunun uygulandığı coğrafya olmaktan çıkarılmasını öngören antlaşma (13.03.1984),

-İspanya ve Portekiz'in Avrupa Topluluklarına Katılma Antlaşması (12.06.1985),

-Finlandiya, Avusturya ve İsveç'in Avrupa Birliğine Katılma Antlaşmaları (16.05.1994)

-Polonya, Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Slovenya, Estonya, Letonya, Litvanya, Kıbrıs ve Malta'nın Katılım Antlaşmaları (16.04.2003)

---

[19] Zoltan Horvath, **Handbook on the European Union**, Hvgorac Publication, Budapeşte, 2005, s.250-252.

Kurucu Antlaşmaların ve aynı karakteri taşıyan revizyon ve katılma antlaşmaları Avrupa Birliği hukukuna göre üye devletlerin anayasalarının üstünde yer almaktadır. Üye devletlerin anayasaları ile bunlar arasında çelişki ortaya çıktığında anayasalarını kurucu antlaşmaları esas alarak değiştirmekte veya kurucu antlaşmalara öncelik vermektedirler. Çünkü, söz konusu metinler Avrupa Birliği normlar hiyerarşisinin en üstünde yer alırlar. Topluluk kurumlarının hukuksal tasarrufu karakteri taşıyan ikincil hukuk normları, yani tüzük, yönerge, karar gibi tasarruflar hiç bir şekilde Kurucu Antlaşma karakteri taşıyan metinlere aykırılık teşkil edemezler. [20]

Öte yandan AET Antlaşmasının 233. maddesine göre, üye devletlerin kendi aralarında yaptıkları antlaşmalar, Topluluk antlaşmaları ile çelişki taşıdığı taktirde geçersizdirler. Söz konusu antlaşmalar, Topluluk kurucu antlaşmalarından önce imzalanmış olsalar bile aykırı hüküm taşıyorlarsa geçerli olmayacaklardır. AET Antlaşmasının 234. maddesine göre üye ülkelerin Topluluk antlaşmaları yürürlüğe girmeden önce üçüncü ülkelerle yapmış oldukları antlaşmalarda "ahde vefa" kuralı geçerlidir. Üye ülkeler yükümlülüklerini yerine getirmemek için Topluluk antlaşmaları hükümlerine sığınamayacaklardır.

Buna karşılık söz konusu antlaşmalardan doğan yükümlülük topluluk hukuku ile çelişiyorsa üye devletler bu çelişkiyi gidermek için işbirliği yapacaklardır. Üye devletlerin, Kurucu Antlaşmaların yürürlüğe girmesinden sonra bir üçüncü devlet yahut devletler grubu veya uluslararası örgüt ile antlaşma yapmaları ise Komisyon'un iznine bağlanmıştır. [21]

Bugüne kadar çok sayıda değişiklik geçiren ve karmaşık bir görünüm taşıyan kurucu antlaşma karakteri taşıyan metinleri sadeleştirmek amacıyla Avrupa Konvansiyonu tarafından çalışmalar çerçevesinde uzun müzakerelerin ardından kurucu antlaşmaların yerini alacak Anayasa üzerinde mutabakat sağlanmıştır. 29 Ekim 2004'de imzalanan anayasa henüz yürürlüğe girmemiştir.

---

[20] Horvath, a.g.e., s. 254.
[21] Günuğur, a.g.e. s 165.

1.3.2. İkincil Hukuk Normları

Kurucu antlaşmalar tarafından Topluluk organlarına yasama yetkisi tanınmıştır. Organların bu çerçevede öngörülen hedeflere ulaşmak için kabul ettikleri normlar bütününe ikincil (*secunder*) hukuk adı verilmektedir. Bunlar hiyerarşik açıdan kurucu antlaşmalardan sonra gelirler. Bununla birlikte bu kategorideki tasarruflar ulusal hukukun üstündedir. [22]

AET antlaşmasının 189. maddesinde ikincil hukukun kapsamını belirlemektedir:

"*Konsey ve Komisyon görevlerinin yerine getirmek için antlaşmalarda öngörülen koşullarla tüzükler ve yönergeler çıkartır, kararlar alır, tavsiyelerde bulunur, görüşler bildirir*".

AKÇT Antlaşmasınının 14. maddesinde ise, Yüksek Otoritenin kendisine verilen görevleri yerine getirebilmesi için kararlar alma, tavsiyelerde bulunma ve görüşler bildirme hakkı bulunduğundan söz edilmektedir.

İkincil hukuk normları denilince kastedilenler tüzükler, yönergeler, kararlar, tavsiyeler ve görüşlerdir. Bunlar kendi içinde bağlayıcı hukuk normları ve tavsiye niteliğinde hukuk normları olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. [23]

Bağlayıcı hukuk normlarının ilk kategorisi doğrudan bağlayıcı olan normlardır. Bunlar, AET ve AAET Antlaşmasında tüzükler, AKÇT Antlaşmasında ise genel kararlarlardır. AET Antlaşmasının 189. maddesinde tüzükler, "tüm yönleriyle bağlayıcı, her üye devlette doğrudan uygulamaya aktarılan genel kapsama sahip tasarruflar" şeklinde tanımlanmaktadır. AKÇT Antlaşmasının 14. maddesinde ise genel kararların "tüm yönleriyle bağlayıcı olduğu" hükmü yer almaktadır. Görüldüğü üzere, bağlayıcı karakter taşıyan Topluluk tasarrufları olan tüzükler ve genel kararlar, tüm yönleriyle bağlayıcı karakter taşımakta ve üye ülkelerde

[22] Günuğur, a.g.e. s. 201.
[23] Daha fazla bilgi için bakınız. Lasok-Bridge, a.g.e. s. 111-112

doğrudan uygulamaya aktarılmakta, hukuk süjeleri bakımından hak ve yükümlülükler doğurmaktadır.

Yönerge ve tavsiyeler ise dolaylı olarak bağlayıcı karakter taşıyan Topluluk tasarruflarıdır. AET Antlaşmasının 189. ve AAET Antlaşmasının 161. maddesine göre, "Yönergeler, şekil ve yöntemler bakımından yetkiyi ulusal kurumlara bırakarak, yöneldiği devletleri varılacak sonuçlar bakımından bağlar". Tüzüklerden farklı olarak yönergeler, topluluk hukuku aşaması ve ulusal hukuk aşaması olmak üzere iki aşamadan geçtikten sonra yürürlüğe konulmaktadır.[24]

Üye devletler yönergede belirtilen hedeflere ulaşmak bakımından ulusal hukuk düzenlemelerinin türünü belirlemekte serbest bırakılmışlardır. Yönerge ile öngörülen hedeflere ulaşmak için devletler yasa yahut yönetmelik veya kararname çıkarmakta serbest bırakılmışlardır. Buradaki serbestiyet yönergeyi yürürlüğe koyup koymamayı takdir yetkisi değildir. Üye devletlere sadece gereken iç hukuk normunu belirleme yetkisi verilmektedir. Yönergelerin yürürlüğe konulmaları Komisyon tarafından denetlenmektedir.[25] AKÇT Antlaşmasında düzenlenen "tavsiye"ler de benzer niteliktedir. Tıpkı yönergeler gibi tavsiyeler de ulaşılacak hedefleri belirlemektedir. Bu hedeflere ulaşabilmek için seçilecek iç hukuk yöntemi konusunda üye devletlere hareket serbestiyeti tanınmaktadır.

Görüldüğü üzere, AET ve AAET Antlaşmalarında yönerge ve AKÇT antlaşmasında tavsiyeler, dolaylı olarak bağlayıcı karakter taşıyan topluluk hukuku normlarıdır. Tıpkı tüzükler gibi bunlar da bağlayıcı karakter taşımakta ve zorunlu biçimde uygulanmaları gerekmekte; hukuk süjeleri bakımından hak ve yükümlülükler doğurmaktadır. Üye devletlerin buradaki serbestiyeti, söz konusu tasarruflarla öngörülen hedeflere ulaşmada iç hukuk yöntemini seçme hürriyeti ile sınırlıdır.[26]

---

[24] Klaus Dieter Borchardt, **The ABC of Community Law**, Office for the Official Publications of the European Communities, Brussels, 2000, s.57-61
[25] Karakaş, a.g.e.s. 70.
[26] Enver Bozkurt ve diğerleri, **Avrupa Birliği Hukuku**, Nobel Yayınları, Ankara 2001, s. 119.

Bağlayıcı olmayan hukuk normları ise tavsiyeler ve görüşlerden oluşmaktadır. AKÇT Antlaşmasına göre tavsiyeler bağlayıcı karakter taşımaktadır. AET ve AAET antlaşmalarında ise tavsiyeler bağlayıcı olmayan topluluk normlarıdır.

Görüşler ise her üç antlaşma bakımından da bağlayıcı kabul edilmemektedir. Tavsiyeler, genellikle bir üye devlette yeni yasal düzenlemelerin gerçekleşmesi aşamasında ortaya çıkabilecek aksaklıklar hakkında ve Topluluk hukuku ile uyum sorunları çerçevesinde gündeme gelmektedir. Bu nitelikteki tasarruflar her ne kadar bağlayıcı olmasalar da moral değer olarak önem taşırlar. Benzer şekilde görüşler de, bağlayıcı nitelik taşımadıklarından yargı denetimi dışındadırlar. Bununla birlikte hukuksal sonuç doğuran kimi görüşler bağlayıcı karakter taşımaktadır. Adalet Divanı görüşleri, Komisyonun geçerli görüşleri ve Parlamento'nun uygun görüşleri bu çerçevededir ve hukuksal bakımdan bağlayıcıdır.

Avrupa Birliğinin supranasyonal karakter taşıyan Topluluklar sütununa ilave olarak Ortak Dış ve Güvenlik Politikası sütünu ile Adalet ve İçişleri sütunundaki tasarrufları da ikincil hukuk karakteri taşımaktadır. Maastricht Antlaşmasında ikinci sütun araçları olarak "ortak tutumlar", "ortak eylemler" ve "ortak deklarasyonlar"a yer verilmişti. Amsterdam Antlaşmasıyla bunlara "ortak stratejiler" ve Avrupa Birliğinin "uluslararası anlaşma yapma yetkisi" dahil edilmiştir.

İkinci sütun tasarruflarından Bakanlar Konseyi tarafından kabul edilen ortak tutumlar, üye devletlere dış politikaları bakımından yol gösterici karakter taşımaktadır. Ortak tutum, bir coğrafi bölge veya bir konu hakkında söz konusu olabilmektedir. Her ne kadar ikinci sütunda oybirliği genel kural olarak varlığını korumakta ise de, ortak tutumlara ilişkin kararların, savunmaya ilişkin olmamak kaydıyla, nitelikli çoğunluk oyu ile alınması da Amsterdam Antlaşmasıyla yapılan değişikliklerden sonra mümkün hale gelmiştir. Ortak tutum kararına karşı tüm üye devletler, uluslararası konferanslarda ve uluslararası örgütler içerisinde belirlenen tutumu savunmak, ulusal politikalarını ortak tutumlara göre uyarlamak yükümlülüğü

altındadır. Bu niteliği ile ortak tutumlar üye devletlerin ulusal dış politikaları için bir yol gösterici rehber niteliği taşımaktadır. [27]

Ortak eylem kararları ise Avrupa Birliğinin ortak çıkarlarını ilgilendiren herhangi bir dış politika konusunda gündeme gelmekte ve üye devletler birbirlerini haberdar etme ve danışmalarda bulunma yükümlülüğü içerisinde karar almaktadırlar. Tüm üye devletler bakımından bağlayıcılık taşıyan ortak eylemler, ancak koşulların değişmesi halinde ve Bakanlar Konseyi kararı ile ortadan kaldırılabilmektedir.

Ortak deklarasyonlar ise bir üçüncü ülkeye veya uluslararası bir soruna ilişkin olarak yapılan kamuoyu açıklamalarıdır. Uluslararası sistemde meydana gelen gelişmeleri yakından izleyen Avrupa Birliği düzenli olarak ortak deklarasyonlar yayınlamaktadır. Bu tür açıklamaların amacı, siyasi olayların akışını etkilemek, AB'nin ağırlığını ortaya koymaktır. İnsan hakları ihlalleri veya kimi ülkelerdeki iç çatışmalar, AB'nin en çok ortak deklarasyon yayınladığı alanlardır.

Bakanlar Konseyi toplantısı sonrasında yapılan açıklamalar "Avrupa Birliği Bildirgesi" (*Declaration by the European Union*) olarak, Konsey'in toplantısı olmadığı zamanlarda yapılan açıklamalar ise "Avruap Birliği Adına Başkanlık Açıklaması" (*Declaration by the Presidency on behalf of the European Union*) adıyla yayınlanmaktadır.

Amsterdam Antlaşması ile getirilen ODGP araçlarından olan ortak stratejiler ise Bakanlar Konseyi'nin tavsiyesi üzerine Avrupa Konseyi tarafından üye devletlerin önemli çıkarlarının sözkonusu olduğu alanları içeren genel nitelikli politikalardır. Ortak stratejiler, ODGP dışında birinci ve üçüncü sütundaki konuları da içerebilmekte; hem üye devletler hem de AB'nin Topluluklar boyutu ve diğer sütunları için yol gösterici olmaktadır.

---

[27] Florika Fink-Hooijer, "The Common Foreign and Security Policy of the European Union", The European Journal of International Law, internet sayısı, http://www.ejil.org/journal/Vol5/No2/art2-03.html/

İkinci sütuna ilişkin konularda bir veya birden çok devlet veya uluslararası örgüt ile anlaşma imzalama ihtiyacı belirdiğinde, Bakanlar Konseyi tarafından AB Dönem Başkanına müzakere yapma yetkisi verilmektedir. İhtiyaç duyulması halinde müzakere sürecine Komisyon temsilcisi de katılmaktadır. Bu şekilde nihaî halini alan ve imzalanan anlaşma daha sonra Bakanlar Konseyi tarafından onaylanmaktadır.[28]

Hükümetlerarası karakter taşıyan üçüncü sutuna ilişkin ikincil hukuk tasarrufları ise Avrupa Birliği Antlaşmasının 34. maddesine dayanmaktadır. Buna göre, Bakanlar Konseyi, herhangi bir üye devletin veya Komisyonun girişimi üzerine oybirliği ile karar almak kaydıyla ortak tutum, çerçeve karar, karar alabilmekte veya sözleşme imzalayabilmektedir. [29]

1.3.3. Uluslararası Anlaşmalar ve Sözleşmeler

Avrupa Birliği üyesi ülkelerin kendi aralarında ve üçüncü ülkelerle yaptıkları anlaşma ve sözleşmeler de Avrupa Birliği hukuku kaynağı kabul edilmektedir. Sözleşmeler; anlaşma hükümlerine dayanan sözleşmeler, anlaşma hükümlerine dayanmayan sözleşmeler ve Topluluk ile bir üçüncü ülke veya ülkeler grubu arasında yapılan sözleşmeler olmak üzere üç ana kategoriye ayrılmaktadır.

Anlaşma hükümlerine dayanan sözleşmeler, isminden de anlaşılacağı üzere kurucu antlaşmalarda öngörülen hedeflere ulaşmak amacıyla yapılan anlaşmalardır. Bu kapsamdaki anlaşmalara örnek olarak çifte vergilendirmenin önlenmesi, medeni ve ticaret hukuku alanlarında mahkeme kararlarının uygulanması ve akitlerden doğacak borçlaran ilişkin sözleşmeleri saymak mümkündür. [30]

---

[28] Micheal E. Smith, "Understanding Europe's 'New' Common Foreign and Security Policy: A Primer for Outsider", **Policy Paper 52**, University of California, Institute on Global Conflict and Cooperation. http://www-igcc.ucsd.edu/publications/policy_papers/pp52.html/

[29] Bu konuda daha fazla bilgi için bakınız: European Commission, **Freedom, Security and Justice For All (Justice and Home Affairs in the European Union),** Brussels, 2003.

[30] Adı geçen sözleşmeler AET Antlaşmasının 220. maddesi hükümlerine dayanarak imzalanmıştır. Maddede üye devletlerin sözleşme imzalayacakları alanlar saymak suretiyle şu şekilde belirtilmiştir: "1) Üye devletler ihtiyaç duyduğunda, 2) Her devletin kendi vatandaşlarına tanıdığı koşullar içinde kişilerin haklarından yararlanması ve haklarının korunması, 3) Topluluk içinde çifte vergilendirmenin kaldırılması, 4) Şirketlerin karşılıklı olarak tanınması, merkezlerinin bir ülkeden bir başka ülkeye taşınması halinde tüzel kişiliğin korunması ve farklı ulusal mevzuatlara tabii şirketlerin birleştirilmesi, 5) Yargı kararlarının, hakem mahkemesi karallarının karşılıklı olarak tanınması."

Anlaşma hükümlerine dayanmayan sözleşmelerin en bilinen örneği Avrupa Patent Sözleşmesidir.[31] AET antlaşmasının 228. maddesine göre bu karakterdeki sözleşmeler de Topluluk hukukunu bakımından kaynak oluşturmakta ve Topluluk hukukunu bağlamaktadır.

Avrupa Birliğinin üçüncü ülkelerle ve uluslararası örgütlerle yaptığı anlaşma ve sözleşmeler ise kendi içinde bölümlere ayrılmaktadır. AET Antlaşmasının 238. maddesinde düzenlenen ortaklık anlaşmaları, üçüncü devletlerle yapılan anlaşmaların en bilinen örneğidir. Bunun dışında, ticaret anlaşmaları, ekonomik işbirliği anlaşmaları, teknik yardım anlaşmalarının ismini zikretmek gerekir. Sözkonusu anlaşmalar da Avrupa Birliği hukukunun bir parçası kabul edilmektedir. Hatta anlaşmalarla kurulan ve ikili karakter taşıyan kurumların aldıkları kararlar, Topluluk hukuku bakımından geçerlilik taşımakta, hukuk düzenininin bir parçası olarak hak ve yetkiler doğmasına kaynak teşkil etmektedir. [32]

Avrupa Birliğinin yaptığı anlaşmalar iki şekilde kaynak Avrupa Birliği hukukuna kaynak teşkil etmektedir. Birincisi imzalanan anlaşmaların kendisi Avrupa Birliği hukukunun bir parçası kabul edilmekte ve doğrudan uygulanma özelliği taşımaktadır. Bu şekilde imzalanan anlaşmaların hükümleri başkaca bir hukuk normuna gerek kalmadan hukuksal sonuç doğurmaktadır. İkinci olarak, yukarıda da bahsedildiği üzere Avrupa Birliği ile bir üçüncü taraf arasında imzalanan anlaşmada öngörülen yetkili organların kararları Avrupa Birliği hukukunun kaynağı olarak değerlendirilmektedir. Örnek olarak, Türkiye ile AB Ortaklık İlişkisinin karar organı olan Ortaklık Konseyi'nin kararlarının geçerliği olduğunu Adalet Divanının çeşitli kararlarında görmek mümkündür.[33]

---

[31] Avrupa patentlerinin tescil edilmesine ilişkin Avrupa Patent Sözleşmesi (*European Patent Convention*), 5 Ekim 1973'de imzalanmış ve 7 Ekim 1977'de yürürlüğe girmiştir.

[32] Türkiye ile AB arasında 12 Eylül 1963'de imzalanan Ankara Anlaşması ve 23 Kasım 1970'de imzalanan Katma Protokol hükümlerine göre kurulan Ortaklık Konseyi'nin aldığı kararlar bile Avrupa Birliği hukukunun bir parçasıdır. Avrupa'da yaşayan Türk işçilerinin ikamet ve çalışma koşullarına ilişkin davalarını Adalet Divanı bu şekilde yorumlamıştır. Bu konuda daha fazla bilgi için bakınız. Harun Gümrükçü, **Türkiye ve Avrupa Birliği (İlişkinin Unutulan Yönleri, Dünü ve Bugünü)**, Avrupa-Türkiye Araştırmaları Enstitüsü, Beta Basım, İstanbul, 2002; Karakaş, a.g.e.s. 88-89.

[33] Bu kararlara örnek olarak Salih Zeki Sevince, Nazmiye Demirel, Ahmet Bozkurt, Kazım Kuş davalarını vermek mümkündür. Gümrükçü. a.g.e, s. 31-337, Günuğur, a.g.e., s 235-248.

1.3.4. *Sui Generis* Kaynaklar

Sui Generis kaynaklar kendi içinde ikiye ayrılmaktadır. Bunlardan ilk kategori uygulanması zorunlu kaynaklardır. Uygulanması zorunlu kaynaklar içtüzükler ve kararlardan oluşmaktadır. İçtüzükler, Avrupa Birliği organlarının çalışma yöntemlerine ilişkin uygulama ilkeleridir. İçtüzükler kurumlararası ilişkiler dışında hukuksal sonuçlar doğurmazlar.

Kurucu antlaşmalarda öngörülen ve kabul edilerek uygulamaya aktarılan içtüzükler şunlardır:

-Bakanlar Konseyi İçtüzüğü (AET Ant.m. 151., AAET Ant.m.121, AKÇT Ant.m.30)

-Komisyon İçtüzüğü (AET Ant.m.162., AAET Ant.m.131, AKÇT Ant.m.16)

-Avrupa Parlamentosu İçtüzüğü (AET ant.m.142., AAET Ant.m.160, AKÇT Ant. M.45)

-İlk Derece Mahkemeleri Yargılama Tüzüğü (Tek Avrupa Senedi ile eklenen maddeler: AET Ant.m.168/a, AAET Ant.m.140/a, AKÇT Ant.m.32)

-Ekonomik ve Sosyal Komite İçtüzüğü (AET Ant.m.196, AAET Ant. M.168)

-Diğer Komitelerin İçtüzükleri (AET Ant. M.153)

-Mali Tüzükler (AET Ant.m.209, AAET Ant.m.183, AKÇT Ant.m.78)

Kararlar ise Avrupa Birliğinin daha iyi işlemesi amacıyla genellikle Komisyon önerisi üzerine Bakanlar Konseyi tarafından alınan kararlardır. Çalışma grupları ve alt komitelerin kurulmasına ilişkin kararlar bu guruba girmektedir. Bu tür kaynaklar zorunlu biçimde uygulanmaktadır.

Uygulanması zorunlu olmayan *sui generis* kaynaklar ise Avrupa Birliği organları tarafından kimi dönemlerde kabul edilen deklarasyonlar, çözüm yolları, eylem programları, niyet bildirimleri gibi tasarruflarıdır. Bu belgeler, aslında ileride daha somut hale getirilecek ve hukuksal sonuç doğuracak metinlerin taslakları kabul edilmektedir. Bu nitelikteki kaynaklar hukuksal sonuç doğurmazlar. Temelde ekonomik, sosyal, mali konularda siyasi niyet bildirimi karakteri taşımaktadırlar.

1.3.5. Tamamlayıcı Hukuk Kaynakları

Kurucu Antlaşmalarda öngörülen hedeflere ulaşması için Topluluk hukukunun yetersiz kaldığı durumlarda tamamlayıcı hukuk devreye girmektedir. Bu başlık altında topluluk hukukunu bütünleyen kaynaklar uluslararararası hukuk, üye devletlerin ulusal hukuku, hukukun genel ilkeleri ve temel hak ve özgürlüklerden oluşmaktadır. [34]

Uluslararası hukuk, tanım gereği bağımsız ve egemen devletlerin kendi aralarındaki ilişkilerini düzenleyen hukuktur. Uluslararası toplumun sadece devletlerden oluştuğu düşüncesini esas alan bu tanım zaman içinde yeni yorumlarla kısmen genişletilmiş ve uluslararası örgütlerin devletlerle ilişkileri de uluslararası hukuk sınırları içerisinde kabul edilmiştir. Günümüzde uluslararası hukuk, devletlere, uluslararası örgütlere, devlet niteliği kazanmamış örgütlenmiş topluluklara ve uluslararası toplumun bütününün genel çıkarlarını yada paylaştığı değerleri ilgilendiren bireylere ilişkin durumlarda doğrudan bireylere yönelik kuralları kapsamaktadır.[35] Uluslararası hukuka, uluslararası özel hukuk ile karıştırılmamaması için uluslararası genel hukuk ya da devletler umumi hukuku olarak adlandırıldığı görülmektedir.

Uluslararası hukukta, tıpkı ulusal hukuk düzenlerinde olduğu gibi uyulması zorunlu kurallar bulunmaktadır. Ancak uluslararası hukuk yaptırım gücü bakımından sorun yaşamaktadır. Uluslararası hukukta zarar gören tarafın zararını karşılayacak zorlayıcı yaptırımlar iç hukuk boyutunda değildir. Buna karşılık, Avrupa Birliği hukuk süjeleri bakımından gerekli görülmesi halinde zorlayıcı yaptırımlar uygulayabilmektedir. [36]

Avrupa Birliği hukukunda uluslararası hukuka gönderme yapılmaktadır. Haluk Günuğur'a göre, Avrupa Birlii Adalet Divanının yaptığı göndermelerin temel temel nedeni uluslararası hukuk normu arama ihtiyacına dayanmamaktadır.

---

[34] Günuğur, a.g.e., s. 252-253.
[35] Hüseyin Pazarcı, **Uluslararası Hukuk Dersleri**, 1. Kitap, Turhan Kitabevi, Ankara, 1998, s. 2.
[36] Enver Bozkurt ve diğerleri**, Devletler Hukuku**, Nobel Yayıncılık, Ankara, 2003. s.13-14.

Göndermelerin temel nedeni, Topluluk anlaşmalarını yorumlarken metodolojik unsur yakalama çabasından kaynaklanmaktadır. [37]

Avrupa Birliği Adalet Divanının çeşitli kararlarında uluslararası hukuk ilkelerinden "anlaşmaların kapsamı" ve "sonraki anlaşmanın öncekine üstünlüğü" "her anlaşmanın kendi kapsamı ve yapılış amacı çerçevesinde yorumlanması" gibi anlaşmalar hukuku ilkelerden yararlanmaktadır. Ayrıca "topluluğun uluslararasi kişiliği", "anlaşma yapma yetkisi" ve "diplomatik ayrıcalık ve bağışıklıklar" konusunda da uluslararası hukuk ilkelerinden yararlanılmaktadır. [38]

Ulusal hukukun tamamlayıcı hukuk olarak gündeme gelmesi, tıpkı uluslararası hukuk örneğinde olduğu gibi göndermelerle mümkün olmaktadır. Örneğin AET Antlaşmasının 215. maddesi, "topluluğun akitten doğan sorumluluğu akte uygulanan yasaya göre düzenlenir" diyerek ulusal hukuka gönderme yapmaktadır.

AET Antlaşmasının 215. maddesinde ise şu hüküm yer almaktadır. "Konsey ya da Komisyon devletlerden başka kişilere parasal yükümlülük getiren kararları, cebri icra ilamı niteliğindedir. Cebri icra, uygulanacağı edvlet ülkesinde yürürlükte olan medeni usul hukuku hükümlerine göre ve ulusal makamlar tarafından yürütülür. Yaptırım önlemlerinin uygunluğunun kontrülü, ulusal yargı makamlarının yetkisine tabiidir." AET Antlaşmasının 211. maddesinde ise " Topluluk, üye devletlerin her birinde, ulusal mevzuatlar tarfından tüzel kişilere tanınan en geniş hukuksal ehliyete sahiptir" ifadesiyle ulusal hukuka gönderme yapılmaktadır.

Avrupa Birliği hukukunun kaynakları arasında yer alan tamamlayıcı hukuk kuralları ise tüm çağdaş uluslar tarafından kabul edilen genel hukuk ilkelerini içermektedir. Adalet Divanının vermiş olduğu çeşitli kararlarda üzerinde durulan hukukun genel ilkeleri şunlardır: [39]

-Savunma hakkı

-Yasallık

---

[37] Günuğur, a.g.e, s. 254.
[38] Günuğur, a.g.e, s. 255.
[39] Mike Cuthbert, **European Union Law**, Thomson: Sweet& Maxwell, London, 2003, s. 23-24

-İyi niyet

-Yasal güvence

-Temyiz hakkı

-Sorumluluk

Bunlara ilave olarak Adalet Divanı çeşitli kararlarında üye devletlerin hukuk sistemlerinde yer alan çeşitli kararları gündeme getirmektedir. Tamamlayıcı hukuk işlevi gören bu nitelikteki ilkelerin başlıcaları şunlardır: Sebepsiz zenginleşme, normlar hiyerarşisi, savunma hakkına müdahale etmeme, hukuksal normların devamlılığı.

1.4. Avrupa Birliği Hukukukun Karakteristik Özellikleri

Avrupa Birliğinin hukuku, kaynaklarına ilave olarak karakteristik özellikleri bakımından da ulusal hukuktan ve devletler hukukundan ayrılmaktadır. Avrupa Birliği hukuk düzeninin niteliğinin belirlenmesi sorunu başlangıçtan günümüze her zaman güncelliğini korumuştur. Avrupa Birliği hukukunun kimi özellikleri uluslararası hukuk, kimi özellikleri iç hukuk niteliği taşımaktadır. Bununla birlikte Avrupa Birliği hukuku ikisinden de farklı, kendine özgü karakter taşıyan yeni bir hukuk sistemidir. Avrupa Birliği hukukunun karakteristik özelliklerini ulusüstü karakter taşıma (supranasyonalite), egemen yetkilerin kısmen devredilmesi, doğrudan uygulanma ve etki doğurma ve son olarak da ulusal hukuk karşısında öncelik hakkına sahip olma şeklinde sıralamak mümkündür. Bu bölümde Avrupa Birliği hukukunun karakteristik özellikleri üzerinde durulacaktır.

1.4.1. Supranasyonal Hukuk Düzeni

Avrupa Birliği hukuk düzeni herşeyden önce supranasyonal karakter taşımaktadır. Supranasyonalite kavramı, Avrupa bütünleşmesini diğer uluslararası örgütlerden ayıran en belirgin unsurdur. OECD ve NATO gibi uluslararası örgütler devletlerin karşılıklı çıkarlar temelinde işbirliğine dayanmaktadır. Bu tip örgütlerde

kararlar genelde oybirliği ile alınmakta ve alınan kararların iç hukukta etkili olabilmesi için ayrıca hükümet tasarrufuna ihtiyaç duyulmaktadır.

Oysa Avrupa Birliğinin başlangıçtan günümüze ortaya koyduğu bütünleşme üye devletlerin yetki devrine dayanmaktadır ve bunun doğal bir sonucu olarak da yetki devri yapılan alanlarda alınan kararlar iç hukukta doğrudan yürürlüğe girmekte ve etki doğurmaktadır.

Avrupa Birliği hukuk düzeni, karar almada çoğunluğa dayanan oy sistemi, devletten bağımsız organlar, hukuki işlemlerin doğrudan etki yaratması ve örgüte belirli alanlarda geniş yetki devri tanıması özellikleriyle supranasyonal karakter taşımaktadır. Bunun doğal sonucu olarak da, Avrupa Birliği sisteminde Topluluk hukuku ulusal hukuk karşısında üstündür ve Topluluk tasarrufları üye devlet vatandaşları bakımından doğrudan etki doğurmaktadır. Üye devletler, Topluluk tasarruflarına uyma yükümlülüğü altındadırlar. Aykırılıkların ortaya çıkması halinde yaptırım uygulanmaktadır.

Literatürde Avrupa Birliği hukuk düzeni tüm bu özellikleriyle supranasyonal hukuk olarak tanımlanmaktadır. Arsava, supranasyonal hukukun niteliği konusunda süregelen tartışmaları üç ana kategoriye ayırmaktadır. Bunlar supranasyonal hukukun devletler hukukuna dahil olduğu, karma nitelik taşıdığı ve Topluluğun (AB) iç hukuku olduğu görüşleridir.[40]

Supranasyonal hukuku devletler hukuku içinde kabul edenler, supranasyonal hukuku, klasik anlamda devletler hukuku olmamakla beraber, muhtar bir devletler hukuku düzeni olarak kabul etmektedirler. Buna göre topluluk hukuku ulusal bir hukuk değildir. Topluluk hukukunun, geleneksel anlamda devletler hukuku teşkil etmese dahi devletler hukuku içinde ele alınması gereklidir.

Avrupa Birliği hukukunu karma nitelikte kabul edenler ise şu görüşü ileri sürmektediler: Supranasyonal hukuk gelişim halinde iken devletler hukuku özelliği

[40] A. Füsun Arsava, **Avrupa Toplulukları Hukuku ve Bu Hukukun Ulusal Alanda Uygulanmasından Doğan Sorunlar**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1985, s. 11.

taşımakta, ancak bir defa ortaya çıktıktan sonra Topluluk iç hukuku olarak devletler hukuku alanını terk etmektedir.[41]

Supranasyonal hukuku Topluluk iç hukuku olarak ele alanlar ise Topluluk hukukunun geçerlilik sebebinin Devletler hukukundan kaynaklandığını ve bu sebeple iç hukuktan ve içerik ve muhatapları sebebiyle de devletler hukukundan farklı olduğu görüşünü savunmaktadırlar. Adalet Divanı da çeşitli kararlarında Avrupa Birliği hukukunun karakteristik özelliklerine dikkat çekmiştir. Divan, Van Gend – Loos davasında bu hususu şu şekilde yorumlamıştır:

"*Buradan çıkan sonuç, Topluluk hukukunun yeni bir hukuk düzeni oluşturduğudur. Üye devletler sınırlı alanda da olsa bu düzen lehine sınırlı egemenliklerini kısıtlamışlardır. Adı geçen düzenin süjeleri yalnızca devletler değil, onların uyruklarıdır.*"[42]

Avrupa Birliği Hukuku, üye devletler arasında birer uluslararası antlaşma ile yaratılmış olsa bile, herhangi bir uluslararası örgütten farklı, kendine özgü, sui generis, karakter taşımaktadır. Ancak sui generis bir entegrasyon türü olmaktan kaynaklanan, kendine özgü yetkileri yoktur, üyelerin devrettiği sınırları belirlenmiş yetkiler temel alınarak kurulmuştur. Bu nedenle de, Avrupa Birliği sadece kurucu antlaşmalarla atfedilen yetkiler çerçevesinde hareket eder ve bu yetkilerin dışına çıkamaz. [43] Genel kural bu olmakla birlikte, Adalet Divanı, örtülü yetki teorisi çerçevesinde bu ilkeyi genişletmiştir.

1.4.2. Egemen Yetkilerin Kısmen Devri

Avrupa Birliği hukukunun uluslararası hukuktan farklılığı başlıca dört alanda kendini göstermektedir. Öncelikle uluslararası hukuk, "devletlerin egemen eşitliği" ilkesine dayanmaktadır. Oysa AB hukukunda "egemen yetkilerin kısmen devri"

[41] Arsava, a.g.e, s. 12.
[42] Van Gend – Loos davası kararı için bakınız. http://www.jura.uni-augsburg.de/prof/moellers/materialien/materialdateien/050_eugh_entscheidungen/eugh_1962_26_van_gend_en_loos_en/
[43] Avrupa Birliği Antlaşması m.5.

sözkonusudur. Bu durumun bir yansıması olarak da uluslararası hukukta kararlar oybirliği ile alınırken, AB hukukunda karar alınırken genellikle "oyçokluğu" yöntemine ağırlık verilmektedir. [44]

Öte yandan, iki hukuk düzeninin süjeleri de birbirinden farklıdır. Uluslararası hukukun süjeleri devletler ve kimi zaman uluslararası örgütlerden oluşmaktadır. Buna karşılık AB hukukunun süjeleri, üye devletler, AB'nin organları ve üye devlet uyruğunda bulunan özel ve tüzel kişilerdir.

Üçüncü olarak uluslararası hukuk ile topluluk hukukunun kaynakları farklılık göstermektedir. Uluslararası hukukun kaynakları antlaşmalar, örf ve adet kuralları, hukukun genel ilkeleri, mahkeme içtihatları ve öğretidir. AB hukukunda ise kaynaklar Kurucu Antlaşmalar, Kurucu Antlaşmalarda revizyon yapan antlaşmalar ve katılma anlaşmalarına ilave olarak ikincil (*secunder*) hukuk adı verilen Topluluk organlarının tasarrufları ve diğer yardımcı kaynaklardır.

Keza kaynakların yürürlüğe girmesi bakımından da farklılık sözkonusudur. Uluslararası hukukun temel kaynağı olan anlaşmalar, taraf devletlerce onaylandıktan sonra yürürlüğe girip imzacı devletleri bağlarken AB hukukunda tüzükler, resmi gazetede yayınlanmasıyla birlikte yürürlüğe girmekte ve başka bir iç hukuk işlemine gerek kalmadan bağlayıcı nitelik kazanmaktadır. [45]

Öte yandan AB hukuku ile uluslararası hukuk arasında yargısal denetim bakımından da farklılık vardır. Uluslararası hukukta yargı yoluna başvurma devletlerin iradesine bırakılmıştır. Hiçbir devlet iradesi dışında yargılanamaz. AB hukuk sisteminde ise yükümlülüklerini yerine getirmekten kaçınan veya aksatan devlete karşı, rızası bulunup bulunmadığına bakılmadan Komisyon veya bir başka üye devlet dava açabilmektedir. [46]

---

[44] Günuğur, a.g.e., s. 3.
[45] Günuğur, a.g.e., s. 4
[46] Ayşe Işıl Karakaş, **Avrupa Topluluğu Hukuk Düzeni ve Ulus Devlet Eğemenliği**, Der Yayınları, İstanbul, 1993, s. 28.

1.4.3. Doğrudan Uygulanma ve Etki Doğurma

Kurucu antlaşmalarda açık bir hüküm bulunmamasını rağmen, Adalet Divanı içtihat yoluyla Topluluk hukukunun ulusal hukuktan üstün olduğu yorumunu yapmıştır. AB Hukuku keza, ulusal hukuktan da farklıdır. [47] Avrupa Toplulukları Adalet Divanının çeşitli kararlarında ulusal hukuk ile AB hukukunun iki ayrı hukuk düzeni teşkil ettiği, AB hukukunun üye devlet yasalarından bağımsız olduğu vurgulanmaktadır. Adalet Divanı, Costa-Enel davasındaki kararında AB hukukunun özerkliğini şu şekilde ortaya koymaktadır:

"*Alışılagelmiş uluslararası antlaşmalardan farklı olarak, AET antlaşması yürürlüğe girdiği andan itibaren üye devletlerin hukuk sistemleriyle bütünleşen ve yargı yerlerini bağlayan özgün bir hukuk düzeni kurmuştur..*" [48]

Bununla birlikte, Avrupa Birliği hukuku üye devletlerin hukukundan tamamen soyutlanmış ve kopmuş değildir. AET Antlaşmasının 211. maddesine göre, "*Üye devletlerin her birinde Topluluğun, ulusal mevzuatları tarafından tüzel kişilere tanınan en geniş ehliyete sahip olduğu*" açık biçimde ifade edilmiştir. Avrupa Birliği hukuku ile üye devlet hukuku iki ayrı hukuk düzeni yaratmış olsalar bile, birbirleriyle hukuksal anlamda yakın ilişki ve uyum içerisindedirler. Üye devletler, AB hukukunu kendi ulusal hukuklarının ayrılmaz bir parçası olduğunu kabul etmişlerdir. [49]

Adalet Divanının çeşitli davalarda ortaya koyduğu yorumlar dikkate alındığında Avrupa Birliği hukuku ile ulusal hukuk arasındaki ilişkinin temelde koordinasyon ilişkisi olduğu ortaya çıkmaktadır. Söz konusu ilişkinin üç boyutu bulunmaktadır. İlk olarak, Avrupa Birliği üyesi devletlerde ulusal mahkemeler Avrupa Birliği hukukunu uygulamakla yükümlüdürler. AET antlaşmasının 177.

---

[47] Henüz yürürlüğe girmemiş olan Avrupa Birliği anayasası, 1960'lardan itibaren içtihatlarla gelişen bu ilkeyi, 1/6 maddesinde yazılı kural olarak ifade etmektedir.

[48] By contrast with ordinary international treaties, the EEC Treaty has created its own legal system which, on the entry into force of the Treaty, became an integral part of the legal systems of the Member States and which their courts are bound to apply.
Costa –Enel davası metni için bakınız. http://www.ena.lu/mce.cfm/

[49] Günuğur, a.g.e., s. 6

maddesine göre, bir ulusal davada uygulanacak hukuk normu, Kurucu Antlaşmaların yorumunu gerekli kılıyor ise, bu durumda ulusal mahkeme hüküm vermeden önce Adalet Divanına başvurmakla yükümlüdür.

İkinci olarak, AB üyesi devletlerde ulusal düzeyde yetkili organlar, iç hukuk düzenlemelerine gitmekte yükümlüdürler. Kimi topluluk hukuku normları, üye ülkelerin iç hukuklarında hukuksal sonuçlar doğurabilmek için ulusal düzenleme yapılmasını gerekli görmektedir. Örneğin yönergeler bu karakteri taşıyan Topluluk tasarruflarıdır. Avrupa Birliği hukuku, bu alanda yapılacak ulusal tasarrufun türünü belirleme yetkisini ulusal otoritelere bırakmıştır. Üçüncü olarak, AB hukuku kimi durumlarda ulusal hukuka gönderme yapmaktadır. AET Antlaşmasının 222. maddesi, "*işbu anlaşma üye devletlerdeki mülkiyet rejimine hiçbir şekilde dokunmaz*" ifadesini taşımaktadır.

Kurucu antlaşmalar ve ikincil hukuk normlarının kişilere haklar veren hükümleri doğrudan etkilidir. Bir başka ifadeyle, üye ülkelerde yaşayan kişiler, bu hükümlere dayanarak ulusal mahkemelerde dava açabilir ve bu hükümlerin kendilerine uygulanmasını isteyebilirler. [50]

1.4.4. AB Hukukunun Önceliği

Avrupa Birliğinin hukuk sisteminde ulusal hukuk ile Topluluk hukuku arasında çelişki ortaya çıktığında Topluluk hukukuna öncelik verilmektedir. Bir başka ifadeyle, Topluluk hukukunun önceliği, kendisiyle çatışan ulusal hukuk kurallarının uygulanmaması anlamına gelmektedir. Bunun tersi durum, yani Avrupa Birliği üyesi devletlerde ulusal otoritelerin Topluluk hukukunu ortadan kaldırmaları veya değiştirmeleri mümkün değildir.

Avrupa Topluluklarını kuran antlaşmaların hiçbirinde Topluluk hukukunun önceliği bulunduğuna ilişkin bir açık hüküm yoktur. Topluluk hukukunun bu özelliği, antlaşmaların yorumu ve Adalet Divanı kararları ışığında netlik kazanmıştır.

[50] Kemal Başlar, "Avrupa Birliğine Katılım Sürecinde Türk Anayasasının Uyumlaştırılması Sorunu", http://www.turkishweekly.net/turkce/makale.php?id=51/

Dolayısıyla ulusal bir tasarruf ile Topluluk tasarrufunun geçersiz kılınması mümkün değildir. Topluluk hukukunda yapılacak her türlü değişikliğin Topluluğun yetkili organları tarafından yapılması gerekmektedir. Bir üye devletin ulusal yasama yolu ile topluluk tasarruflarını değiştirmesi veya ortadan kaldırması Topluluk hukukunun bağımsız karakteri ve muhtariyeti ile çelişmektedir.

Topluluk hukukunun önceliği uygulamada ulusal yargıç tarafından sağlanmaktadır. Ulusal yargıç, gerek kurucu antlaşmaları, gerek ikincil hukuk normlarını, hatta üçüncü ülkelerle yapılan sözleşme hükümlerini öncelikle uygulamakla yükümlüdür. Üye devletlerin anayasasında "Topluluk hukukunun önceliği" kuralı yer almasa bile ulusal yargıç bu uygulamayı yapmak durumundadır.

Uygulamada ulusal hukuk ile Topluluk hukuku arasında çelişki ortaya çıkması iki şekilde olmaktadır. Sonraki tarihli Topluluk normunun ulusal hukuka göre önceliği olduğu hususunda genel bir görüşbirliği ortaya çıkmıştır. Ancak sonraki tarihli ulusal tasarrufun Topluluk hukuku ile çelişmesi durumunda ciddi sorunlar yaşanmaktadır. Örneğin Avrupa Birliği üyesi bir devletin anayasasında Avrupa Birliği hukuku ile çelişen bir değişiklik yapılması veya Topluluk hukukuna ters düşen bir kanunun kabul edilmesi hallerinde uyuşmazlık sözkonusu olmaktadır. Topluluk hukukunun önceliği kuralı işte bu gibi durumlarda Topluluk hukukunun bağımsız karakterini korumayı hedeflemektedir.

Sonraki ulusal tasarruf yerine Topluluk hukuku tasarrufuna öncelik vermek suretiyle uyuşmazlık çözümlenmetedir. Bir başka ifadeyle Topluluk hukukukun önceliği kuralından anlaşılması gereken hiçbir iç hukuk metninin Topluluk hukukuna aykırı olamayacağıdır. İç hukuk düzenlemelerinin aykırı düştükleri topluluk normundan önce veya sonra olmalarının hiçbir önemi kalmamıştır. Karakaş'a göre bu durumdan anlaşılması gereken şudur: AT hukukunda zamana göre normlar arası ilişkileri düzenleyen geleneksel kurallar topluluk sisteminde bir anlam ifade etmemekte, bunun yerine, çatışma normu olarak topluluk hukukunun mutlak üstünlüğü getirilmektedir. [51]

[51] Karakaş, a.g.e, s. 95.

Bir ulusal kanun ile sonraki tarihli bir topluluk tasarrufu arasında uyuşmazlık ortaya çıktığı taktirde ne yapılacağının belirlenmesi Topluluk tasarrufunun niteliğine de bağlıdır. Eğer Topluluk tasarrufu tüzük karakteri taşıyorsa bir başka deyişle doğrudan geçerli karakter taşıyor ise bu taktirde sonraki tarihli topluluk tasarrufunun ulusal kanunu ortadan kaldırması Topluluk hukukunun özelliği gereğidir. Aksi taktirde Topluluk hukukunun doğrudan geçerliliği kuralı anlamını kaybetmektedir. Adalet Divanının kuruluşundan günümüze yaptığı içtihatlarla bu husus netleştirilmiştir. Doğrudan geçerliliğe sahip topluluk normları olan tüzükler, üye devletlerde kendisiyle çelişen ulusal kanunları ortadan kaldırmakta veya onların yerine öncelikle uygulanmaktadır. Doğrudan geçerliliği olmayan Topluluk tasarruflarının ulusal kanunları ortadan kaldırması ise otomatik olarak gerçekleşmemekte, üye devletlerin yönerge ve benzeri karakter taşıyan tasarrufları dikkate alarak ulusal tasarrufta bulunmalarını gerekli kılmaktadır. İşte bu durumda önceki tarihli yasayı revize edilmesi veya tamamen ortadan kaldırılması seçenekleri ortaya çıkmaktadır.

Sonraki tarihli ulusal kanun hükümlerinin Topluluk normlarına aykırı olmasından kaynaklanan uyuşmazlıkta ise sorun Adalet Divanı tarafından çözüme kavuşturulmaktadır. Adalet Divanı bu gibi hallerde, Topluluk hukuku ile çelişen bir ulusal hukukun ihdas edilmesi veya korunması hallerinde kurucu antlaşmaların ihlal edilip edilmediğini tespit etmektedir. Keza ulusal yargıda görülen bir davanın AT hukukuna aykırılığı iddiasının öne sürülmesi hallerinde dava dosyanının bu durumun netleştirilmesi için Adalet Divanına gönderildiği ön karar davaları da aynı amaca hizmet etmektedir.

Öte yandan ATAD'ın pek çok kararında Topluluk hukuku normlarının ulusal hukuka önceliği olduğu, ulusal normun ihdasının topluluk hukuku normundan önce veya sonra olmasının fark yaratmadığını içtihad yoluyla karara bağlamıştır. Dolayısıyla ulusal mahkemeler her durumda Topluluk hukukuna öncelik vermekle yükümlüdürler. Bir başka ifadeyle ulusal mahkemeler sonraki tarihli ulusal tasarruf yerine topluluk hukukunu uygulayacaklardır.

Adalet Divanı, Topluluk hukukunun mutlak önceliği kuralını önce ulusal yasama tasarrufları bakımından gündeme getirmiş ancak daha sonra Costa-Enel kararında bu önceliği tüm ulusal hukuk kuralları bakımından geçerli kabul etmiştir. Costa-Enel davası, sonraki tarihli ulusal tasarrufun Topluluk hukuku ile uyumsuzluğu hakkındadır. Adalet Divanı bu davaya ilişkin kararında, Avrupa Topluluklarının diğer uluslararası örgütlerden farklı bir hukuk sistemi yarattığını belirtmiş ve Topluluk hukukuna önceliğin verilmemesi durumunda meydana gelebilecek hukuk karmaşasına dikkat çekmiştir. Karara göre, bu durum egemenlik haklarının devrinden kaynaklanmaktadır. Üye devletler ulusal yargı yetkisi dahilinde olan egemenlik haklarını tek taraflı olarak Topluluklara devretmişlerdir. Üye devletlerin belirli alanlarda da olsa, egemen yetkilerini devretmeleri sonucunda, bir hukuksal normlar bütünlüğü yaratılmıştır. Bu normlar sadece üye devletleri değil, aynı zamanda onların uyruklarını da bağlamaktadır.

Topluluk hukuku normları ile ulusal hukuk normları arasında çelişki ve uyumsuzluk nedeniyle açılan diğer davalarda da Divanın kararı, Costa-Enel kararına paralel bir seyir izlemiş, her koşulda Topluluk tasarruflarının öncelik taşıdığı ifade edilmiştir. Ulusal düzeyde Topluluk hukukunun üstünlüğünü dikkate alması gereken mercii ise ulusal yargıçtır. Ulusal yargıç, anayasal bir kural ile topluluk hukuku normunun karşı karşıla geldiği hallerde hiçbir şekilde kendi anayasa düzenini üstün tutamaz. Bu misyonun kaynağı ise kendi iç hukukunda değil, ulusüstü iç hukukta yer almaktadır.[52]

1.5. Avrupa Birliği Hukukunun Bekçisi: Adalet Divanı

Adalet Divanı, Avrupa Birliğinin yargı organıdır. İlk kez 1951 yılında Paris Antlaşmasıyla AKÇT Adalet Divanı adıyla kurulmuştur. 1957 yılında AAET ve AET kuran Roma Antlaşmalarının imzalandığı tarihte anlaşmaların ekinde yer alan bir protokol ile AKÇT Adalet Divanının üç topluluk için yargı mercii olarak kabul edilmesi konusunda mutabakat sağlanmıştır. Kimi kaynaklarda Avrupa Birliği Adalet Divanı olarak ismi zikredilmekte ise de Adalet Divanının adı Maastricht

[52] Karakaş, a.g.e, s. 104.

Antlaşmasından sonra da değişmemiştir. Bir başka ifadeyle günümüzde Avrupa Birliğ yargı organının resmi adı hâlâ Avrupa Toplulukları Adalet Divanıdır.[53]

Teorik olarak Adalet Divanının görev tanımı, Avrupa Birliğinin ulusüstü nitelik taşıyan Topluluklar sütünu ile sınırlıdır. Ancak günümüzde ikinci ve üçüncü sütuna ilişkin konular da, Topluluklar sütunu ile bağlantılı hale geldiği için Adalet Divanı en azından ikinci ve üçüncü sütunda hükümetlerarası düzeyde alınan kararların uygulaması aşamasında yetki kullanmaktadır. Zira, Avrupa Birliğinin ikinci ve üçüncü sütunlarında alınan kararların uygulamaya konulması çoğu kez Topluluklar sütununda yeni tasarruflara ihtiyaç duyulmasına neden olmaktadır. Böylece dolaylı şekilde de olsa Adalet Divanı, hükümetlerarası karakter taşıyan ikinci ve üçüncü sütuna ilişkin sorunların da hukukiliğini incelemektedir.

Adalet Divanının baktığı davaların sayısı, Avrupa bütünleşmesinin derinleşmesi ve üye sayısının artmasına paralel olarak artmıştır. İş yükünü hafifletmek amacıyla 1989 yılında Adalet Divanı faaliyetlerine yardımcı olmak üzere İlk Derece Mahkemesi (Bidayet Mahkemesi) kurulmuştur.

Bu bölümde öncelikle Adalet Divanı ve İlk Derece Mahkamesinin yargı yetkisi incelenecek, Adalet Divanının görev tanımında yer alan dava türleri ele alınacaktır.

1.5.1. Adalet Divanı ve İlk Derece Mahkemesinin Yargı Yetkisi

Adalet Divanı, kurucu antlaşmalarda yer alan hükümlerin eylem alınına geçirilirken, her hal ve şart altında Topluluk hukuku karakterini kaybetmemesi için kurulmuştur. Bir başka ifadeyle kurucu antlaşmaların herkese göre farklı biçimde yorumlanıp uygulanmasını önleme ihtiyacı Adalet Divanının kurulmasınad etkili olmuştur. AET Antlaşmasında 164. maddesine göre Adalet Divanı, "işbu antlaşmanın yorumlanmasında ve uygulanmasında hukuka saygıyı sağlar." Bir başka şekilde söylemek gerekirse Adalet Divanı, kurucu antlaşmaları yorumlamak ve uygulamak durumunda olan mercilerin faaliyetlerinin hukuk kurallarına uygun

[53] Antony Arnull, **The European Union and Its Court of Justice**, Oxford, 2003, s. 3.

yürütülmesini sağlayıcı, etkili bir yargı denetimini gerçekleştirmekle yükümlü kılınmıştır.

Divanın yetkisinin sadece Topluluk hukukuna saygı sağlanması, önüne gelen anlaşmazlıkların çözümlenmesi ile sınırlı olduğu ileri sürülemez. Divan, faaliyetleri ile Avrupa Topluluklarının hukuki temelini teyit ve takviye rolünü de üstlenmiştir.[54] Topluluk hukukunu yorumlama yetkisi asıl ve nihaî olarak Adalet Divanına verilmiştir. Dolayısıyla Topluluk kurumlarının işlem ve tasarruflarının Topluluk hukukuna uygun olup olmadığını, bu kurumların kendilerine tanınan yetki sınırları içinde davranıp davranmadığını, hatta üye devletlerin Topluluk hukukunu ihlal edip etmediğini kesin olarak karara bağlama yetkisi Divana aittir. Topluluk hukuku çerçevesinde Divan ayrıca bu hukukun süjeleri arasında çıkacak anlaşmazlıklara çözüm bulmakla görevli organdır.

Divanın yargı yetkisi ilke olarak mecburidir. Kurucu antlaşmalarda Divanın yetkisine girdiği tespit edilmiş bulunan konularda açılar davalarda Divan karşı tarafın rızasına bağlı olmaksızın karar verir. [55] Bir başka ifadeyle Divanın yargılama yetkisi tüm üye devletler ve Avrupa Birliği organları için zorunludur. Öte yandan, Adalet Divanında, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinde olduğu gibi iç hukuk yollarını tüketme sistemi bulunmamaktadır. Divanın yetkili olduğu bir konuda, ulusal yargı organları önünde bir dava açılmış olsa bile dava açılabilmektedir. [56]

Adalet Divanı 25 yargıçtan oluşmaktadır. Adalet Divanında yargıç sayısı genel kural olarak üye sayısına paralel bir seyir izlemiştir. Son genişlemenin ardından Divan'da görev yapan yargıç sayısı da 25 olmuştur. Divanda yargıçların yanı sıra davalar hakkında gerekçeli görüşlerini tam bir tarafsızlık ve bağımsızlık içinde açık celsede sunmak üzere 8 hukuk sözcüsü görev yapmaktadır.[57] AT Anlaşmasının 222. maddesine göre, Bakanlar Konseyi oybirliği ile karar vermek kaydıyla ATAD'da görevli yargıç sayısını arttırabilmektedir.

---

[54] Tuğrul Arat, **Avrupa Toplulukları Adalet Divanı,** Ankara Üniversitesi Avrupa Toplulukları Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, Ankara, 1989, s.4.
[55] Arat, a.g.e, s. 36.
[56] Ercüment Tezcan, **Avrupa Birliği Kurumsal Hukuku**, Beta Yayınları, İstanbul, 2001, s. 102.
[57] Adalet Divanı hakkında daha fazla bilgi için bakınız. Avrupa Toplulukları Adalet Divanı internet sayfası. http://www.curia.eu.int/en/instit/presentationfr/index_cje.htm/

Yargıçlar ve hukuk sözcüleri, üye devlet hükümetlerinin ortak kararıyla 6 yıl süreyle atanmaktadır. Bu kişilerin aynı göreve ikinci defa seçilmelerinin önünde bir engel yoktur. Yargıçlar ve Hukuk Sözcüleri üç yılda bir kısmen yenilenirler. AET Antlaşmasının 167.maddesine göre, yargıçlar ve hukuk sözcüleri bağımsızlıklarından kuşku duyulmayan ve kendi ülkelerinde en üst düzeyde yargısal görevleri yerine getirebilecek donanıma sahip oldukları herkesçe kabul edilen hukukçular arasından seçilirler. Uygulamada avukatların, teorisyen ve akademisyenlerin de ATAD'a yargıç seçildiği görülmüştür.[58] ATAD Başkanı yargıçlar arasından üç yıl süreyle seçilir. Başkanın ikinci kez aynı göreve seçilmesi mümkündür. Başkan seçimi, ATAD üyelerinin kismî yenilenmesinden sonra yapılır.

ATAD, normal koşullarda tüm hakimlerin hazır bulunduğu Genel Kurul şeklinde toplanır. Bununlar birlikte bazı hazırlık soruşturmalarının yürütülmesi veya bazı davalara bakmak amacıyla ATAD bünyesinde 3 ve 5 yargıçtan oluşan daireler oluşturulmuştur. Davaların Genel Kurul'da mı yoksa dairelerde mi görüleceği hususunda tüm durumlarda uygulanabilecek genel kurallar yoktur. ATAD, bu konuda oldukça esnek bir yaklaşımı benimsemiştir. Buna göre, üye devletlerin, Bakanlar Konseyi ve Komisyon'un taraf olduğu davalar, bu yönde talep gelmesi kaydıyla Genel Kurul tarafından karara bağlanır. Böyle bir talep gelmemesi durumunda bu tür davalar Dairelerde görüşülerek karara bağlanır.

Kural olarak Hukuk Sözcülerinin başkanı yoktur. Uygulamada Adalet Divanı, Hukuk Sözcüleri arasından Başhukuk sözcüsünü seçer. Başhukuk sözcüsü de, Divan Başkanı tarafından raportör yargıcın belirlenmesinden sonra o davada görüş belirtecek Hukuk Sözcüsünü belirler.

Divana gelen davaların sayısında olağanüstü artış olduğu için 1986 yılında Tek Avrupa Senedi'nin 11. maddesiyle İlk Derece Mahkemesi kurulması kararlaştırılmıştır. 1989 yılında faaliyete başlayan İlk Derece Mahkemesi de, tıpkı ATAD gibi her devlete bir yargıç kuralı gereğince 25 yargıçtan oluşmaktadır. İlk Derece Mahkemesi'nin yetki ve sorumlulukları Amsterdam Antlaşması'nın 225.

[58] Günuğur, a.g.e, s. 268.

Maddesinde düzenlenmiştir. İlk Derece Mahkemesi'ne her üye devlet 6 yıllık süre için bir yargıç atamaktadır.

Mahkemenin sorumluluk alanları kapsamında AB kurumları ile çalışanları arasındaki uzlaşmazlıklar, rekabet kurallarından doğan anlaşmazlıklar, Birlik veya üye ülkeler tarafından açılmamış anti-damping ve fikri sınai haklar konularındaki davalar, gerçek ve tüzel kişiler tarafından açılan iptal, eylemsizlik ve tazminat davaları yer almaktadır. İlk Derece Mahkemesi kararlarına karşı Adalet Divanı'na hukuki sorunlarla sınırlı olmak kaydıyla temyiz başvurusunda bulunulabilir. İlk Derece Mahkemesi'nin ön karar yetkisi bulunmamakla beraber Nice Antlaşması'nda bazı sınırlı alanlarda söz konusu yetkinin tanınması öngörülmüştür. [59]

ATAD ve İlk Derece Mahkemesinde görev yapan yargıçların özlük hakları, görevleriyle bağdaşmayan işler, dokunulmazlıkları gibi konular ATAD iç tüzüğü ile düzenlenmiştir. Yargıçlar, ve kanun sözcüleri yargısal dokunulmazlık hakkına sahiptirler. Bu hakkın sınırları, resmi sıfatla söyledikleri ve yazdıkları da dahil, verdikleri kararlarla ilgili olarak herşeyi kapsamaktadır. Görevlerinin sona ermesinden sonra da bu haktan yararlanmayı sürdürürler.

Herhangi bir hakimin dokunulmazlığının kaldırılması ancak "cezaî fiil" halinde ve diğer tüm hakimlerin katılacağı Genel Kurul kararıyla sözkonusu olmaktadır. Yargıçlar; politik ve idari nitelikte hiçbir görev üstlenemezler. Ücretli veya ücretsiz olarak bir başka meslek veya sanatsal faaliyette bulunamazlar. Yargıçlar için düzenlenen bu kurallar, hukuk sözcüleri için de geçerlidir.

1.5.2. Adalet Divanında Görülen Dava Türleri

Avrupa Toplulukları Adalet Divanı, yukarıda da değinildiği üzere Topluluk sistemi içinde yer alan faaliyetlerin Avrupa Birliği hukuk düzenine uygun yürütülmesini denetleyen üst yargı merciidir. Bu görevinin doğal bir sonucu olarak

[59] Daha fazla bilgi için bakınız: http://www.curia.eu.int/en/instit/presentationfr/index_cje.htm/

da, Topluluk hukukunun yeknesak olarak uygulanması, üye devletler arasında uygulama farklılıklarının giderilmesini önlemekle görevlidir.

Kararları temyiz edilemeyen mercii sıfatıyla ATAD, anlaşmazlıkları Topluluk hukuk düzenine ve kurucu antlaşmalara göre çözüme kavuşturur. Dolayısıyla ATAD'ın görev tanımı içinde en başta davalar yer almaktadır.Adalet Divanında görülen dava türlerinin en önemlilerin ihlal davaları, iptal davaları, hareketsizlik davaları, tazminat davaları, personel davaları, Avrupa Yatırım Bankası ile anlaşmazlıklar hakkındaki davalar ve önkarar davaları olarak sıralamak mümkündür. [60]

ATAD, tüm bu davalara ilave olarak yapılması düşünülün milletlerarası anlaşmaların kurucu anlaşmalara aykırı olup olmadığını nihaî olarak tayin eder. Önüne getirilen davalarda geçici tedbirlerin alınmasına ihtiyaç olup olmadığını karara bağlar. ATAD, ayrıca açılan bir davada gerek görmesi halinde yürütmeyi durdurma kararı verebilir. Yargılama usulünü kendisi tayin eder. Toplulukların malvarlıkları üzerinde cebri icra uygulanmasına karar verir. ATAD ayrıca talep edilmesi halinde üye devletler arasında yapılan sözleşmelerin yorumunu yapmaktadır.

ATAD'ın gördüğü davalardan ihlal davaları, üye devletlere karşı açılan dava türüdür. Üye devletler, kurucu antlaşmalar veya ikincil hukuk normlarına riayet etmedikleri, yükümlülüklerini yerine getirmedikleri taktirde kendilerine karşı bir başka üye devlet veya Komisyon tarafından yükümlülüğün ihlali nedeniyle Adalet Divanında dava açılmaktadır. [61]

Üye devletlerin yükümlülüklerini yerine getirmemeleri iki şekildedir. Birinci olarak bir üye devletin topluluk hukukuna ters düşen bir iç hukuk metnini uygulaması Topluluk hukukunun ihlali kabul edilmektedir. İkinci olarak da, bir üye devletin Topluluk hukukuna göre alamsı gereken önlemi almaktan kaçınması halinde ihlal ortaya çıkmaktadır.

---

[60] Arat, a.g.e., s.41-42.
[61] İhlal davaları ile ilgili daha fazla bilgi için bakınız: Günuğur, a.g.e., s. 284-295, Arat, a.g.e, s. 49-57.

Bu iki koşuldan herhangi birisinin var olması halinde ilgili devlet aleyhine ihlal davası açılmaktadır. AET Antlaşmasınına göre Komisyon bu konuda yetkilidir. "*Komisyon bir üye devletin antlaşma gereğince üzerine düşüen yükümlülüklerden birini yerine getirmediği kanaatına varırsa, o devleti bu konuda görüş bildirmye davet eder. İlgili üye devlet Komisyon taraufından verilen süre içinde görüş bildirmezse Komisyon, Adalet Divanına başvurur*". [62]

AET Antlaşmasının üye devletlerin de ihlal davası için başvuru yapabileceklerini düzenlemektedir: "*Üye devletlerden her biri, diğer bir üye devletin, antlaşma gereğince kendisine düşen yükümlülüklerden birini yerine getirmediği kanısına varırsa, Adalet Divanına başvurabilir. Bir üye devlet, antlaşma gereğince kendisine düşen yükümlülekleri ihlal etiği gerekçesiyle bir başka üye devlet aleyhine divanda dava açmadan önce, bu ihlal hakkında Komisyon'a bilgi verir. İlgili üye devletler, konuya ilişkin karşılıklı görüşlerini sunduktan sonra Komisyon gerekçeli görüşünü bildirir. Komisyon, istem tarihinden başlayarak üç aylık süre içinde görüşünü bildirmezse görüşlerin bildirilmemesi Divan'a başvurmaya engel olmaz.*"[63]

Antlaşmalarla öngörülen bir yükümlülüğünü ihmal ettiği Divan kararı ile belirlenen bir üyedevletin ihlali gidermek için, uygun bir süre içinde iç hukuk önlemlerini almaması, dolayısıyla Divan kararını uygulamaması durumunda devlet aleyhine yeniden dava açılır.

Adalet Divanında açılabilecek bir diğer dava türü iptal davalarıdır. İptal davaları AET Antlaşmasına göre şu şekilde cereyan etmektedir: "*Adalet Divanı, Konsey ve Komisyonun görüş ve tavsiye dışındaki tasarrufların yasallığını her açıdan kontrol eder. Bu açıdan Adalet Divanı, bir üye devlet, Konsey ya da Komisyon tarafından açılan yetkisizlik, şekil hükümlerinin ihlali, antlaşmanın ya da antlaşmanın uygulanmasına ilişkin bir kuralın ihlali veya yetkisinin kötüye kullanılması üzerine açılan davalarda karar vermeye yetkilidir."*[64]

---

[62] AET Antlaşması m.169, Devlet Planlama Teşkilatı, **Avrupa Topluluklarını Kuran Antlaşmalar**, Ankara, 1992, s. 228
[63] AET Antlaşması, m. 170, Devlet Planlama Teşkilatı, a.g.e, s.228.
[64] AET Antlaşması.m.173, Devlet Planlama Teşkilatı, a.g.e., s.229.

AET Antlaşmasına göre iptal kararı verilebilecek tasarruflar tüzükler, yönergeler ve kararlardan oluşmaktadır. AKÇT Antlaşmasında ise genel kararlar, tavsiyeler ve genel olmayan kararlar bağlayıcı karakter taşıyan tasarruflar oldukları için iptal davası konusu olmaktadırlar. İptal kararı için aşağıdaki koşullardan en az birisinin olması yeterlidir: Şekil şartlarına uymama, esaslı takdir hatası, usul kurallarına aykırılık, yetkiyi kötüyü kullanma. [65]

AET hukukunda iptal kararları makabline şamildir (geriye yürür), tasarruf yapıldığı andan itibaren yok sayılır. Bununla birlikte, iptal edilen tasarrufun ortadan kalkması boşluk yaratacak ise yetkili organlar tarafından yenisi ortaya konulana kadar tasarruf yürürlükte kalmaya devam eder. [66]

Hareketsizlik (ihmal) davaları ise Topluluk kurumlarına karşı açılmaktadır. Kurucu antlaşmaların Bakanlar Konseyi ve Komisyon'a yüklediği girişimde bulunma yükümlülüğünün aksatılması durumlarında açılan bu dava türü, AET Antlaşmasında düzenlenmiştir.

Buna göre, " *Antlaşmanın ihlal edildiği durumlarda Konsey ve Komisyon karar almaktan kaçınırsa, üye devletler ve Topluluğun diğer kuruluşları ihlali tespit ettirmek amacıyla Adalet Divanına başvurur. Bu dava, ancak söz konusu kuruluştan daha önce girişimde bulunması istenmişse kabul edilebilir. İstemden başlayarak iki aylık süre sonunda ilgili kuruluş bir girişimde bulunmazsa, dava iki aylık yeni bir süre içinde açılabilir. Her gerçek ve tüzel kişi, maddede saptnan koşullarla, Topluluk kuruluşlarından birinin görşü ve tavsiyelerin dışındaki tasarruflarını kendine göndermeyi ihmal etmesi halinde Adalet Divanına başvurabilir."*[67]

İlgili maddeden de açıkça anlaşılacağı üzere hareketsizlik davalarında dava açma yetkisi üye devletler ve Topluluk organlarına tanınmıştır. Topluluk kurumlarına haraketsizlik kalması açısından iki aylık süre tanınmaktadır. Süre,

---

[65] Cutbert, a.g.e. s. 56.
[66] İptal davaları hakkında daha geniş bilgi için bakınız: Arat, a.g.e., s.55-76, Günuğur, a.g.e., s. 296-309
[67] AET Antlaşması m. 175; Devlet Planlama Teşkilatı, a.g.e, s. 230.

kurumdan bir girişimde bulunmasının yazılı olarak istendiği tarihten başlamakta, dava ise bu sürenin dolmasından sonra iki ay içerisinde açılmaktadır. [68]

Hareketsizlik davalarında Divanın vermiş olduğu karar tespit kararıdır. Bir başka ifadeyle Divan kararıyla tasarrufta bulunan Topluluk kurumunun hareketsiz kaldığı tespit edilmektedir. Topluluk kurumlarının hareketsiz kalmak suretiyle yükümlülüklerini yerine getirmemeleri, devletler ve kişiler bakımından zarara neden olmuş ise, bu durumda hareketsizliğin tespit edildiği karara dayanarak tespit davası açılabilmektedir.[69]

Tazminat davaları ise daha çok akit dışı sorumluluk hallerinde açılmaktadır. Topluluk organlarının ya da memur ve sözleşmelilerin görevlerini yerine getirirken üçüncü kişilere verdiği zararlandan Topluluğun sorumlu tutulmasına "Topluluğun akit dışı sorumluluğu" adı verilmektedir. [70] AET Antlaşmasına göre, herhangi bir sözleşme olmadan Topluluğun veya görevli memurların neden olduğu zararlara bakmak için Adalet Divanı münhasır yetkiye sahiptir. AET Antlaşmasında bu durum şu şekilde ifade edilmektedir: "*Akdi olmayan sorumlulukta, kuruluşların ya da hizmetlilerin, görevlerini yerine getirirken neden oldukları zararlar, üye devletlerin hukuk düzenlemelerindeki genel ortak ilkelere uygun olarak Topluluk tarafından karşılanır.*"[71]

Her gerçek veya tüzel kişi, illiyet bağı kurmak kaydıyla tazminat davasının tarafı olabilir. Tazminat davalarında karşı taraf ilgili Topluluk organıdır. Hiçbir organın sorumlu tutulamadığı durumlarda tazminat davaları Komisyon'a karşı açılmaktadır. Toplulukların akit dışı sorumluluğuna karşı açılacak tazminat davaları, zarara neden olan olay ya da eylemin ortaya çıktığı andan itibaren 5 yıldır. Tazminat davaları, kusur, hitmetlerin kötü organizasyonu, kişi veya kuruluşlara yanlış bilgi verilmesi, süresi içinde bilgi verilmemesi, gözetim ve kontrollerin iyi yapılmaması, yönetimde ihmal hallerinde açılmaktadır. [72]

---

[68] Günuğur, a.g.e., s. 312.
[69] Daha fazla bilgi için bakınız. Arat, a.g.e., s. 77-84.
[70] Günuğur, a.g.e., s. 317.
[71] AET Antlaşması, m. 215, Devlet Planlama Teşkilatı, a.g.e. s. 256
[72] Günuğur, a.g.e., s. 321-323.

Tazminat davası açma hakkı, Toplulukta görevli bir memurun ihmalinden kaynaklanmış ise, Topluluk tazminat kararını ilgili memura rücu etme hakkını elinde tutmaktadır. Ayrıca kimi durumlarda kusursuz sorumluluk hallerinde de dava açılabilmektedir. Tazminat kararı verilebilmesi içn zararın meydana gelmiş olması kriteri dikkate alınmaktadır.

Adalet Divanında açılan personel davaları ise Topluluk organlarında görev yapan görevlilerin çalışma hayatını ilişkin konuları içermektedir. AET Antlaşması bu tür davalar hakkında izlenecek yöntemi şu şekilde ortaya koymuştur: "Adalet Divanı, Toplulukla, Toplulukta çalışan ajanlar arasında statüde belirlenen sınırlar ve koşullar içinde kalan ya da bu görevlilere uygulanan rejimdan doğan her türlü uyuşmazlıkta karar vermeye yetkilidir." [73]

Personel davalarının bir tarafında Topluluk kurumları, öte tarafta ise Topluluk kurumlarında çalışan memurlar ve hizmetliler bulunmaktadır. Memurların hukuksal stütüsü, personel tüzüğü ile belirlenmiştir. Hizmetliler bakımından ise bu durumda "hizmet akitleri" dikkate alınmaktadır. [74]

Adalet Divanı ayrıca Avrupa Yatırım Bankasının statüsünden kaynaklanan davalara da bakmaktadır. Sözkonusu dava, üye devletlerin Avrupa Yatırım Bankası statüsünden doğan yükümlülüklerini yerine getirmemeleri, şekil hükümlerine aykırı hareket etmeleri halinde açılmaktadır. [75]

Öte yandan Adalet Divanı, kamu veya özel hukuk sözleşmeleriyle yetkili kılınması halinde genişletilmiş yargı yetkisi kapsamında davalara bakmaktadır. AET Antlaşmasında bu durum şu şekilde ifade edilmiştir. "*Adalet Divanı, Topluluk tarafından veya onun adına yapılan bir kamu hukuku veya özel hukuk sözleşmesinde yer alan tahkim koşulu gereğince karar vermeye yetkilidir.*"[76]

---

[73] AET Antlaşması m. 179, Devlet Planlama Teşkilatı, a.g.e, s. 231.
[74] Personel davaları için bakınız: Arat, a.g.e.s. 95-98.
[75] Avrupa Yatırım Bankasının statüsü nedeniyle açılan davalar için bakınız. Günuğur, a.g.e., s. 334-342.
[76] AET Antlaşması, m.181, Devlet Planlama Teşkilatı, a.g.e, s. 232.

Divan ayrıca üye devletler arasında yapılan kimi sözleşmelerde, sözleşmelerin uygulanması ve yorumlanmasından doğan anlaşmazlıkların karar yoluyla çözümü için yetkili kılınmaktadır. Topluluk ile üçüncü ülkeler arasında imzalanan anlaşmalarda Divanın yetkili kılınması ise ancak anlaşma içerisinde bu konuda bir hüküm bulunması halinde sözkonusu olmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

BAŞLANGIÇTAN GÜNÜMÜZE TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİNDE HUKUKİ UYUMUN GELİŞİMİ

Türkiye'nin Avrupa Birliği hukuku ile uyumunun geçmişi iki taraf arasında ilk hukuki ilişkinin kurulduğu 12 Eylül 1963'de imzalanan Ankara Anlaşmasına kadar gitmektedir. İkili ilişkiler, o zamandan günümüze inişli-çıkışlı bir seyir takip etmiş ve 10-11 Aralık 1999'da toplanan Helsinki zirvesinde Türkiye'nin aday ilan edilmesiyle birlikte hukuki uyum önem kazanmaya başlamıştır.

Katılım Ortaklığı Belgesi (KOB) ile başlayan süreç daha sonra Ulusal Programın kabulu ile resmiyet kazanmıştır. Türkiye'nin Kopenhag Siyasi Kriterlerine uyum için gösterdiği yoğun çabalar devam ederken 2003 yılında Avrupa Birliği tarafından yeni bir Yeni Katılım Ortaklığı Belgesi açıklanmıştır. Türkiye de buna karşı daha önce açıkladığı Ulusal Programı güncellemiştir. İki taraf arasında tam üyelik hedefine yönelik ilişkiler, 3 Ekim 2005'de Müzakere Çerçeve Belgesinin kesinleşmesi ve müzakerelerin başlaması ile son dönemece girmiştir. Türkiye'nin Avrupa Birliği hukukuna uyumunun incelendiği çalışmanın bu bölümünde ilkin müzakere öncesi dönemde yürütülen uyum çabaları üzerinde durulacaktır. Ardından 3 Ekim 2005'de başlayan müzakere döneminde hukuki uyumun ne şekilde gerçekleşeceği, müzakerelerin teknik niteliği ve geleceği incelenecektir.

2. 1. Türkiye –AB İlişkilerinin Tarihsel Gelişiminde Hukuki Uyum

Türkiye'nin tam üye olarak Avrupa Birliğine katılma hedefi, aslında Cumhuriyet döneminin başında yapılan hukuki devrimlerin uzantısıdır. Cumhuriyetin başında Türkiye, İsviçre'den Medeni Kanun, Fransa'dan idari mevzuat ve İtalya'dan Ceza Kanunu ithal ederek hukuki altyapısını yenilemiş, çağdaş toplumların yasal düzenlemelerini esas alarak yeni bir hukuk sistemi oluşturmuştur. Aslında Türkiye'nin bu tutumunu siyasi tercihinin doğal bir uzantısı olarak görmek

gerekir. Türkiye, Cumhuriyetin başından beri kendisini Batı içinde görmüş ve Batı ile yakın siyasi ve ekonomik ilişkiler kurmaya itina göstermiştir.

Türkiye'nin "Batı Yürüyüşü", Batı içerisinde yer alma yönünde ortaya koyduğu irade İkinci Dünya Savaşından sonra hız kazanmıştır. Türkiye, bu dönemde hedefini Batı merkezli uluslararası örgütler içerisinde yer alma şeklinde somut hale getirmiştir.[77] Avrupa devletleri arasında siyasi işbirliği amacıyla kurulan Avrupa Konseyi'ne Türkiye, daha başlangıç aşamasında ilgi göstermiş ve kurucu üye olmuştur. Batılı devletlerin askeri alanda işbirliği amacıyla 1949 yılında kurdukları NATO'ya üç yıl sonra katılmıştır. Türkiye'nin Batı içerisinde yer almak şeklindeki temel siyasi tercihinin üçüncü sacayağı Avrupa Ekonomik Topluluğu'na katılma talebi olmuştur.

Bu hedef doğrultusunda Türkiye, Yunanistan'ın ardınan 31 Temmuz 1959'da AET'ye tam üyelik başvurusu yapmıştır. Uzun müzakerelerin ardından taraflar, AET üyeliği konusunda yol haritası niteliği taşıyan ve hukuku bakımdan ortaklık anlaşması karakteri taşıyan Ankara Anlaşmasını imzalamışlardır.[78] Bu bölüm, Türkiye-AB ilişkilerinde ilk hukuki metin olan Ankara Anlaşmasının incelenmesiyle başlayacaktır.

2.1.1. Ankara Anlaşması

Türkiye ile Avrupa Birliği arasında 12 Eylül 1963'de imzalanan Ankara anlaşması teknik niteliği itibariyle ortaklık anlaşmasıdır. Anlaşmanın amacı, 2. maddede "*Türkiye ekonomisinin hızlandırılmış kalkınmasını ve Türk halkının hayat seviyesinin ve yaşama şartlarının yükseltilmesini sağlama gereğini tümü ile gözönünde bulundurarak, Taraflar arasındaki ticari ve ekonomik ilişkileri aralıksız ve dengeli olarak güçlendirme*" şeklinde tanımlanmıştır. Anlaşma ile kurulan ortaklık rejimi üç ana döneme ayrılmıştır. Bunlar; hazırlık, geçiş ve nihaî dönemdir.

---

[77] Bu konuda daha fazla bilgi için bakınız. Baskın Oran (ed), **Türk Dış Politikası**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001, s.480-486.
[78] Ankara Anlaşması metni için bakınız: http://www.deltur.cec.eu.int/kankara.rtf/

Hazırlık döneminde Türkiye'nin Topluluğa karşı yükümlülüğü bulunmamaktadır. Türkiye, bu dönemde geçiş dönemi ve son dönem boyunca kendisine düşecek yükümlülükleri üstlenebilmek için ekonomisini güçlendirmek amacıyla çaba gösterecektir. Geçiş döneminde, hem Türkiye, hem de Topluluklar birbirlerine karşı yükümlülük altına girmişlerdir. Anlaşma, yükümlülüklerin karşılıklı ve dengeli olmasına itina gösterilmiştir. Bu dönemde Türkiye'den ekonomi-politikasının Toplulukların politikasına yakınlaştırması ve gümrük birliği için çaba göstermesi istenmiştir. Anlaşma ile hazırlık dönemi için 5 yıl, geçiş dönemi için ise azami 10 yıl süre öngörülmüştür.

Ankara Anlaşması, Türkiye'nin Avrupa Birliği mevzuatına uyumunda ilk adımı teşkil etmektedir. Anlaşmanın 10. maddesine göre Türkiye, Toplulukların gümrük birliğine kademeli biçimde uyum sağlama ve ortak dış tarifeye intibak etme yükümlülüğü altına girmiştir. Anlaşmanın 15. maddesinde "*Topluluğu kuran Antlaşma'nın ulaştırma ile ilgili hükümlerinin ve bunların uygulanması dolayısıyla girişilmiş olan tasarrufların Türkiye'ye teşmili şartları ve usulleri, Türkiye'nin coğrafya durumu gözönünde bulundurularak düzenlenir*" denilmektedir. 16. maddede ise rekabet ve vergi mevzuatlarının yakınlaştırılması gereğinden söz edilmektedir.

Anlaşmanın diğer maddelerinde ortaklık ilişkisinin yönetim organları olan Ortaklık Konseyi ve Ortaklık Komitesinin görev, yetki ve karar alma usulleri üzerinde durulmaktadır. Ankara Anlaşmasının başlangıç bölümünde anlaşmanın AET Antlaşmasının 238. maddesine dayanarak imzalandığı ve ortaklık anlaşması karakteri taşıdığı ifade edilmektedir. Tüm bu nitelikleriyle Ankara Anlaşması bir çerçeve anlaşma karakteri taşımaktadır. Nitekim anlaşmaya dayanarak imzalanan Katma Protokol ile ortaklık ilişkisinin işlemesi ve hedefi daha somut hale getirilmiştir.

2.1.2. Katma Protokol

Ankara Anlaşmasınına gönderme yapan Katma Protokol, 23 Kasım 1970'de imzalanmıştır. Protokol; Türkiye ile Avrupa Toplulukları arasında malların, hizmetlerin, sermayenin serbest dolaşımının sağlanması, ortak gümrük tarifesine

uyum ve ekonomi politikalarının yakınlaştırılmasını öngörmektedir.[79] Katma Protokol, herşeyden önce Ankara anlaşması ile kurulan ortaklık ilişkisinin hazırlık döneminin bittiğini simgelemektedir.

Katma Protokolün birinci kısmında malların serbest dolaşımının nasıl gerçekleşeceği tanımlanmaktadır. Protokolün 11. maddesi hükmü gereğince Avrupa Toplulukları, Türkiye çıkışlı sanayi malları için gümrük vergilerini Protokolün yürürlüğe girdiği tarihte tamamen kaldırmıştır. Türkiye'nin gümrük birliğine ne şekilde uyum sağlayacağı ise Protokolde ayrıntılı biçimde düzenlenmiştir. Buna göre Türkiye, rekabet gücü yüksek sanayi malları bakımından 12 yıl, rekabet gücü düşük sanayi malları bakımından ise 22 yıl içerisinde kademeli gümrük indirimleri yoluyla gümrüklerini sıfırlayacak, ilave olarak ortak gümrük tarifesine uyum sağlayacaktır. Katma Protokolün 36. maddesinde ise Türk işçilerine Avrupa Topluluklarında serbest dolaşım hakkı tanınmış ve hakkın kullanımının en erken anlaşmanın yürürlüğe girmesinden 12 yıl sonra olabileceği, gelişmelere göre bunun 22 yıla kadar uzayabileceği ifade edilmiştir.

Bir bütün olarak ele alındığında Katma Protokolün Ankara Anlaşması hedeflerini bütünleyici özellikler taşıdığı görülmektedir. Protokol; Türkiye ile Topluluklar arasında giderek artan ölçüde ekonomik-siyasi yakınlaşma sağlanmasını amaçlamaktadır. Hukuki bakımdan dikkati çeken nokta ise şudur: Gerek Ankara Anlaşmasında gerekse Katma Protokolde, Türkiye'nin Avrupa Birliği ile mevzuat yakınlaşması anlaşma hedefleri gözden uzak tutulmadan gerçekleşecektir. Bu süreçte tarafların her ikisinin de eşit oy hakkı ile temsil edildiği Ortaklık Konseyi, temel karar organı hüviyetiyle tarafları bağlayıcı kararlar almaya devam edecektir. Nitekim sözkonusu kararların yani Ortaklık Konseyi tasarruflarının Avrupa Birliği hukukunun bir parçası olduğu Adalet Divanı tarafından da tescil edilmiştir.[80]

---

[79]Katma Protokol metni için bakınız:
http://www.tobb.org.tr/abm/mevzuatvedokumanlar/katmaprotokol.doc/

[80] Avrupa ülkelerinde işçi statüsünde çalışan Türk işçilerinin Ortaklık Konseyi kararlarına dayanarak açtıkları davaları Adalet Divanı kabul etmiştir. Bu davalar hakkında geniş bilgi için bakınız: Harun Gümrükçü, **Türkiye ve Avrupa Birliği (İlişkinin Unutulan Yönleri, Dünü ve Bugünü)**, Beta Yayınları, İstanbul, 2002, s.215-300

Avrupa Toplulukları mevzuatına Türkiye'nin uyum sağlaması bakımından bu dönemde üzerinde durulması gereken husus şudur: Ankara Anlaşması ve Katma Protokol hükümlerine göre Türkiye'nin Avrupa Toplulukları mevzuatına yakınlaşması temelde Ortaklık Konseyi kararları ışığında gerçekleşmektedir. Öte yandan Türkiye, bu dönemde ortaklık ilişkileri çerçevesinde üstlendiği yükümlülükleri yerine getirmek için bazı yasalarda değişiklikler yapmıştır.

Ancak, bu dönemde Türkiye, Ankara Anlaşması ve Katma Protokolden kaynaklanan yükümlülüklerini zamanında yerine getirememiş, aksatmış veya kimi hususları da hiç yerine getirmemiştir. Doğu-Batı çekişmesinin zirvede bulunduğu bu dönemde ayrıca Ortadoğuda meydana gelen gelişmeler ve Kıbrıs müdahalesi, Türkiye'nin AT'ye olan yükümlülüklerinin yerine getirilememesinde etkili olmuştur. Türkiye, 1973 Arap-İsrail savaşından sonra petrol ambargoso nedeniyle petrol fiyatlarında yükselen tırmanma nedeniyle ödemeler dengesi problemleri ile karşı karşıya kalmıştır.

Öte yandan, Kıbrıs'ta Rumların içinden fanatik bir grubun adayı Yunanistan'a bağlama hayaliyle 15 Temmuz 1974'de yaptıkları darbenin ardından gelen Türkiye'nin Kıbrıs müdahalesi de bu süreçte etkili olmuştur. Müdahalenin hemen ardından Batı ile siyasi ilişkilerde yaşanan gerilim, ABD'nin silah ambargosu kararı ve tüm bu olumsuzluklara paralel seyir takip eden siyasi istikrarsızlık Türkiye'nin AET'ye olan yükümlülüklerinin gecikmesine neden olmuştur.

2.1.3. Gümrük Birliği Kararı

Türkiye ile AT arasında inişli-çıkışlı bir seyir takip eden ilişkiler, 1980'de bu kez Türkiye'de yapılan askeri darbe nedeniyle kesintiye uğramış ve 1980'li yılların ikinci yarısına kadar normalleşmemiştir. Türkiye'nin 14 Nisan 1987'de yaptığı tam üyelik başvurusunun ardından ilişkiler yeniden canlanmış ve taraflar hiç olmazsa gümrük birliği kurulması hususunda mutabakat sağlamışlardır. Türkiye ile Avrupa Birliği arasında gümrük birliği, Ortaklık Konseyi'nin 6 Mart 1995 tarihinde yaptığı

toplantıda kabul edilen 1/95 sayılı karar ile kurulmuştur.[81] Sözkonusu karara göre, taraflar arasında sanayi mallarından alınan gümrükler, eş etkili vergiler ve tarife dışı engeller tamamen ortadan kaldırılmış, Türkiye ayrıca Avrupa Birliğinin ortak gümrük tarifesine uyum sağlamıştır. Karara uygun olarak, taraflar arasında gümrük birliği 1 Ocak 1996'dan itibaren fiilen işlemeye başlamıştır.

Aslında gümrük birliği çerçevesinde mevzuat uyumu 6 Mart 1995 kararından önce başlamıştır. Türkiye-AB ortaklığı çerçevesinde özel olarak oluşturulan bir komitenin 1988 yılında başlayan faaliyetleri sonucu indirim ve uyum takvimi yeniden düzenlenmiş ve sürece paralel yeni yasal düzenlemeler yapılmıştır.[82] Bunların en önemlileri, rekabeti bozacak anlaşmalara ilişkin AB mevzuatına uygun olarak hazırlanan Rekabetin Korunması Hakkında Kanun, [83] yayımı tarihinden 6 ay sonra yürürlüğe girmek üzere Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun,[84] ve Türk Patent Enstitüsününün Kuruluşu ve Görevleri Hakkındaki Kanun Hükmünde Kararnamedir.[85]

6 Mart 1995 tarihli Ortaklık Konseyi kararı ile tesis edilen gümrük birliği, taraflar arasında gümrük vergilerinin, miktar kısıtlamalarının kaldırılması ve üçüncü ülkelere ilişkin gümrük tarifesinin uyumlaştırılmasını ifade eden geleneksel anlamdaki gümrük birliği ilişkisinden çok daha ileri bir bütünleşme çerçevesi ortaya koymuştur. Gümrük birliği kararına göre, Türkiye yükümlülüklerinin bir bölümünü gümrük birliğinin resmen tamamlandığı 1 Ocak 1996 tarihinde, bir bölümünü ise bu tarihten itibaren 5 yıl içerisinde tamamlayacaktır. Sözkonusu karara göre Türkiye, gümrük vergileri ve miktar kısıtlamalarının kaldırılması, Avrupa Birliği gümrük koduna ve ortak gümrük tarifesine uyum, teknik mevzuat uyumu, fikri ve sınai mülkiyet hakları, rekabet kuralları, kamu alımları alanlarında yükümlülük altına girmiştir. [86]

---

[81] Ortaklık Konseyinin Türkiye ile AB arasında gümrük birliği kuran 1/95 sayılı kararı için bakınız. http://www.gelirler.gov.tr/gelir2.nsf/okkkarar1_95_turk?OpenPage/
[82] Rıdvan Karluk, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, 6. baskı, Beta Yayınları, İstanbul, 2002, s. 495-496.
[83] **Resmi Gazete**, 13 Aralık 1994, Sayı: 22140.
[84] **Resmi Gazete**, 8 Mart 1995, Sayı: 22221
[85] **Resmi Gazete**, 24 Haziran1994, Sayı: 21970 Mükerrer
[86] Bu konuda daha fazla bilgi için bakınız: Devlet Planlama Teşkilatı, **Türkiye-AT Mevzuat Uyumu Sürekli Özel İhtisas Komisyonu Raporları,** 4. Cilt, DPT Yayınları, Ankara, 1996.

Gümrük Birliği kapsamında yürütülen uyum çalışmaları malların serbest dolaşımı, gümrük birliği, rekabet ve dış ilişkiler gibi müktesebat konu başlıklarında Türkiye'nin önemli düzeyde ilerleme kaydetmesini sağlamıştır. Türkiye, 1 Ocak 1996 tarihi itibariyle, AB'den ithal ettiği sanayi ürünlerine uyguladığı mevcut tüm gümrük vergileri ve eş etkili tedbirleri kaldırmış, üçüncü ülkelere yönelik miktar kısıtlaması uygulamasını AB ile uyumlu hale getirmiştir. Ayrıca, beş yıllık geçiş dönemi tanınan hassas ürünler haricinde üçüncü ülkelere karşı ortak gümrük tarifesi uygulamaya başlamıştır.

Türkiye'nin uyum sağlanması gereken teknik mevzuatı listesi ile uygulama koşul ve kuralları ise Ortaklık Konseyinin 2/97 sayılı kararı ile belirlenmiş ve uyum çalışmalarının 2000 yılı sonunda tamamlaması öngörülmüştür. Ancak, 1999 yılında gerçekleşen Helsinki Zirvesi'nde Türkiye'nin adaylığının tanınması üzerine uyum sağlanması gereken teknik mevzuat sayısı artmıştır.

Gümrük Birliği kurulmasını sağlayan Ortaklık Konseyi çerçevesinde ayrıca Türkiye'nin kamu alımları alanındaki AB mevzuatına uyum sağlaması hükme bağlanmış ve 4 Ocak 2003'te Kamu İhale Kanunu çıkarılmıştır.[87] Kamu ihalelerine ilişkin uygulamaları yürütecek ve şikayetleri çözüme bağlayacak hukuki ve idari düzeyde bağımsız Kamu İhale Kurumu Temmuz 2002'de faaliyete başlamıştır. Türkiye ayrıca gümrük birliğinin yürürlüğe girdiği tarihten itibaren 5 yıl içerisinde Topluluk gümrük kodu ve uygulama yönetmeliğine uyum sağlamayı, standardizasyon, ölçüm, kalibrasyon, kalite, akreditasyon, test ve sertifikalandırma konusundaki Topluluk mevzuatını yürürlüğe koymayı üstlenmiştir.

Özetle ifade etmek gerekirse gümrük birliği kararı, Türkiye'nin mevzuat uyumunda çok önemli bir aşamayı simgelemektedir. Bu dönemde Türkiye, tam üye olmadan önce Avrupa Birliğinin gümrük birliğinin işleyişine ilişkin mevzuatını esas alarak çok sayıda yasal düzenleme yapmıştır. [88]

---

[87] **Resmi Gazete**, 22 Ocak 2002, Sayı: 24648.

[88] Bu dönemde gerçekleşen hukuki düzenlemelerin bazıları şu şekildedir: 95/6814 sayılı İthalata Gözetim ve Koruma Önlemleri ile Kota İdari ve Tarife Kontenjanı Hakkında Karar, 95/6815 sayılı İkili Anlaşmalar ve Protokoller veya Diğer Düzenlemeler Kapsamı Dışında, Belirli Ülkeler Menşeli Tekstil Ürünleri İthalatında Gözetim ve Korunma Önlemleri Hakkında Karar, 95/7608 sayılı Türkiye'nin Ticari Haklarının Korunması Hakkında Karar, 95/7348 sayılı Belirli Ülkeler Menseli

2.1.4. Katılım Ortaklığı Belgesi ve Ulusal Program

Gümrük birliğinin yürürlüğe girmesinden yaklaşık iki yıl sonra toplanan Lüksemburg zirvesinde Türkiye'nin beklentilerinin büyük bölümü gerçekleşmemiştir. Zirvede, Baltık ülkeleri, Kıbrıs Cumhuriyeti, Malta, eski Yugoslavya Cumhuriyetlerinden Slovenya ve Orta Avrupa ülkeleri Avrupa Birliğine aday ilan edilirken Türkiye dışlanmıştır. Türkiye için diğer aday ülkelerden farklı özel siyasi koşullar ileri sürülmüş ve bu durum üzerine Türk hükümeti Avrupa Birliği ile siyasi diyaloğu kesmiştir. Türk hükümetinin 14 Aralık 1997 tarihinde yayınlanan bildiride, bir yandan Kıbrıs, Türk-Yunan ilişkileri ve insan hakları başlıkları altında ve esasen AB tarafından ortaya konmuş bulunan siyasi konuların karşılıklı ilişkilerimizde gündem dışında tutulmasına özen gösterileceği; diğer taraftan da, bu ilişkilerin ekonomik ve ticari boyutlarına halel getirilmemesine gayret edileceği ifade edilmiştir.

Lüksemburg zirvesinde her ne kadar Türkiye aday ülke ilan edilmemiş ise de süreçten de dışlanmamıştır. Türkiye'ye zirvede Türkiye'ye "katılım öncesi strateji" sözü verilmiş ve Avrupa Konferansına davet edilmiştir. Ancak Türkiye, siyasi diyalogu kesme kararı nedeniyle 12 Mart 1998'de Londra'da toplanan Avrupa Konferansına katılmamıştır.

Lüksemburg zirvesinin ve sonrasında yaşanan gelişmelerin mevzuat uyumu bakımından önemi şuradadır: 4 Mart 1998'de Avrupa Konferansı öncesinde Komisyon tarafından "Türkiye için Avrupa Stratejisi" başlıklı belge yayınlanmıştır. Belgede Türkiye'ye her alanda Avrupa Birliğine yakınlaşması suretiyle tam üyeliğe hazırlanma çağrısı yapılmıştır. Aynı yılın Ekim ayında Komisyon tarafından ilk kez Türkiye İçin İlerleme Raporu yayınlanmıştır. Türkiye'nin Kopenhag Kriterleri bakımından kaydettiği ilerlemeyi inceleyen raporun ikincisi ise bir yıl sonra 13 Ekim 1999'da yayınlanmıştır. Komisyon tarafından hazırlanan ikinci ilerleme raporunda

---

Malların İthalatında Gözetim ve Koruma Önlemleri Hakkında Karar, 95/7614 sayılı Bazı şahsi ve Ticari Mahiyette Eşya Bedelsiz İthaline İlişkin Karar, 95/7615 sayılı Dahilde İşleme Rejimi Kararı, 95/7616 sayılı İhracatta Kota ve Tarife-Kontenjanı Belirlenmesi ve İdaresine İlişkin Kararlar ile 95/7617 sayılı Hariçte İşleme Rejimi Kararı.

Türkiye'nin gümrük birliğini gerçekleştirme konusunda ciddi performans gösterdiğine dikkat çekilerek, aday ülkeler arasına Türkiye'nin de dahil edilmesi yönünde görüş bildirilmiştir.

10-11 Aralık 1999'da Helsinki'de toplanan Avrupa Birliği Devlet ve Hükümet Başkanları zirvesinde Komisyon'un tavsiye raporu dikkate alınarak diğer aday ülkelerle eşit koşullarda olmak kaydıyla ve oybirliğiyle Türkiye aday ilan edilmiştir. Bu gelişmenin ardından iki taraf arasındaki ilişkilerin yelpazesi ve içeriği önceki dönemlerle kıyaslanmayacak düzeyde genişlemiştir. Üç yıllık bir aradan sonra 11 Nisan 2000 tarihinde Türkiye-AB Ortaklık Konseyi toplantısı Lüksemburg'da yapılmış ve gelecek döneme ilişkin önemli kararlar alınmıştır.[89]

Bu kararlardan ilki, gümrük birliğinden bu yana üzerinde çalışılan hizmetler alanındaki müzakerelerin başlatılmasıdır. 2000 yılı sonuna kadar bitirilmesi öngörülen Türkiye ile AB arasındaki hizmet ticaretinin serbest dolaşımının sağlanması görüşmeleri neticesinde taraflar ilişkilerin daha da derinleşmesi konusunda mutabakat sağlamışlardır.

Ortaklık Konseyinde alınan ikinci önemli karar ise, AB müktesebatının üstlenilmesi aşamasında büyük önem taşıyan "tarama" adı verilen "analitik inceleme" için 8 alt komitenin kurulmuş olmasıdır. Böylece, katılım ortaklığı belgesi ve ulusal program hazırlıkları için önemli bir adım atılmıştır. Alt komiteler, analitik incelemelerin yapılmasına ilave olarak Avrupa Birliğinden ve Türkiye'den uzmanların bir araya gelmesini sağlayarak karşılıklı anlayışın güçlenmesine katkı sağlamışlardır.

Katılım öncesi süreç olarak adlandırılan bu dönemde Avrupa Birliği Komisyonu, adaylık statüsünün gereği olarak yerine getirilmesi gereken siyasi, ekonomik, hukuki ve idari uyum çalışmalarını Katılım Ortaklığı Belgesi ile ortaya

[89] Ortaklık Konseyinin 11 Nisan 2000 tarihli toplantısında alınan karar metni için bakınız: http://www.belgenet.com/arsiv/ab/ok11042000.html/

koymuştur ve söz konusu belge 8 Mart 2001 tarihinde AB Konseyi tarafından onaylanmıştır. [90]

2000 yılı ilerleme raporunda belirtilen öneriler esas alınarak hazırlanan Katılım Ortaklığı Belgesiyle kısa vadede 11 siyasi, 42 yapısal mevzuat değişikliği yapılması öngörülmüştür. Belgeyle ayrıca orta vadede 8 siyasal, 52 ekonomik ve sosyal politaka değişikliği yapılması gereğine işaret edilmiştir. Belgede ayrıca Kıbrıs sorunu, toplantı ve şiddete yönelik olmayan gösteri yapma özgürlüğü, işkenceyle mücadele, sivil toplumun gelişiminin desteklenmesi, Türk vatandaşlarının ana dilde yayın özgürlüğü, idam cezasının kaldırılmasıyla ilgili anayasal ve hukuki düzenlemeler yapılması gereği üzerinde durulmuştur.

Türkiye için Yenilenmiş Katılım Ortaklığı Belgesi 26 Mart 2003'te yayımlanmıştır. Yeni belgede Türkiye'nin siyasi kriterleri yerine getirmek amacıyla Ağustos 2002'de yaptığı yasal düzenlemelerle, ifade özgürlüğü, anadilde yayın yapma özgürlüğü, dernek kuruluşu alanlarında ve özellikle idamın kaldırılması alanlarında önemli adımlar attığı ifade edilmiştir. Bununla birlikte Türkiye'nin siyasi kriterleri tam olarak uygulamasında kısıtlamaların devam ettiği vurgulanmış; 2003-2004 yılları arasında yerine getirilmesi gereken yükümlülükler sayılmıştır.[91]

Katılım Ortaklığı Belgelerinde ifade edilen yükümlülüklerin ne şekilde yerine getirileceği Türkiye tarafından hazırlanan Ulusal Programlar ile ortaya konulmuştur. Ulusal Programların ilki, AB Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı adıyla 19 Mart 2001 tarihinde kabul edilmiştir.[92] Güncellenmiş Ulusal Program adını taşıyan ikinci ulusal program ise 23 Haziran 2003'de kabul edilmiştir.[93] Programların her ikisinde de Avrupa Birliği müktesebatına uyum sağlamak için mevzuat değişiklikleri, müktesebatın üstlenilmesiyle ilgili idari yapı, kısa ve orta vadeli öncelikler takvimi yer almıştır.

---

[90] 2001 yılı Katılım Ortaklığı Belgesi metni için bakınız: http://www.dpt.gov.tr/abigm/tabi/kob/KOB%20_ABTercumesi_%202001.pdf/

[91] 2003 Katılım Ortaklığı Belgesi metni için bakınız: http://www.dpt.gov.tr/abigm/tabi/kob/KOB-DPT21Nisan2003.pdf/

[92] Birinci Ulusal Program metni için bakınız: Resmi Gazete, 24 Mart 2001, Sayı 24352 mükerrer

[93] İkinci Ulusal Program metni için bakınız: Resmi Gazete, 24 Temmuz 2003, Sayı 25178 mükerrer

2.1.5. Uyum Yasaları

Türkiye'nin Avrupa Birliği hukukuna uyumunda önemli bir kilometretaşı da uyum yasalarıdır. Uyum yasalarının temel amacı, Türkiye'nin Kopenhag siyasi kriterlerine intibak sağlamasıdır. Bu süreç, Türkiye aday ilan edilmeden önce başlamıştır. Bu alanda ilk değişiklikler Avrupa Konseyi'ne bağlı Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin verdiği kararlar dikkate alınarak yapılmıştır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kendisine yapılan bir başvuru sonucunda Türkiye'deki Devlet Güvenlik Mahkemelerinde (DGM) asker üye bulunmasının yargı bağımsızlığı ilkesiyle çeliştiği kararını vermiştir. Bu karar üzerine 1999 baharında yasa değişikliği yapılarak mahkemenin üyeleri arasından asker kökenli olanlar çıkarılmıştır.

2000'li yıllarda hız kazanan uyum yasalarının temel katalizörü ise Avrupa Birliği olmuştur. 1999 Aralık ayında Türkiye'nin aday ülke ilan edilmesinin ardından tam üyelik hedefine öngörülerek birbiri peşine hukuki değişiklikler ve yeni düzenlemeler yapılmıştır. Bu dönemde Türkiye, Katılım Ortaklığı Belgesi ve Ulusal Programda öngörülen yükümlülükleri yerine getirme çabası içerisine girmiştir. Anayasada ve yasalarda birbiri ardına kapsamlı değişiklikler yapılmıştır. Bu çerçevede ilk değişiklik Ekim 2001'de kabul edilen 4709 sayılı "Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkındaki Kanun"dur.[94] Bu kanunla 1982 anayasasının başlangıç bölümü, 32 maddesi ve bir geçici maddesi değiştirilmiştir.

Avrupa Birliğine uyum amacıyla yapılan bir başka değişiklik de yeniden düzenlenen Türk Medeni Kanunu'dur.[95] 1 Ocak 2002 tarihinde yürürlüğe giren ve kadın-erkek eşitliği, çocukların ve zayıfların korunması ve dernek kurma özgürlükleri alanında önemli değişikliklerin kaydedildiği yeni Türk Medeni Kanunu, Türkiye'nin Avrupa Birliği standartlarıyla uyum sağlama sürecinde önemli bir dönüm noktasını simgelemiştir.

---

[94] Resmi Gazete, 17 Ekim 2001, Sayı: 24556 Mükerrer.
[95] Kanun numarası 2721 olan Yeni Türk Medeni Kanunu 22.11.2001 tarihinde kabul edilmiştir.

Medeni Kanunun ardından 2001-2003 döneminde uyum paketleri kabul edilmiş; Türk Ceza Kanunu ve Terörle Mücadele Kanunu'nun insan haklarını, siyasi ve kültürel hakları sınırlandıran hükümleri başta olmak üzere bir çok alanda değişiklikler yapılmıştır.

6 Şubat 1992'de kabul edilen ve 9 Nisan 2002 tarihinde yürürlüğe giren **Birinci Uyum Paketi** ile düşünce ve inanç özgürlüğü kapsamında Türk Ceza Kanunu'nun 159. ve 312. maddeleriyle Terörle Mücadele Kanunu'nun (TMK) 7. ve 8. maddelerinde değişiklik yapılmıştır. Değişikliklerle hapis cezası süreleri düşürülmüş, DGM'lerde en fazla 15 gün olan gözaltı süresi 4 güne indirilmiştir. Özel hayatın gizliliği, haberleşme ve konut dokulunmazlığına güvence getirilmiştir. [96]

26 Mart 2002 tarihinde kabul edilen ve 9 Nisan 2002 tarihinde yürürlüğe giren **İkinci Uyum Paketi** kapsamında şu değişiklikler yapılmıştır: Dernekler Yasası ile Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanununda sınırlamalar azaltılmıştır. İşkence ve kötü muamele sebebiyle AİHM'in hükmettiği tazminatların bu suçları işleyen görevliler tarafından karşılanması hükmü getirilmiştir. Parti kapatılması zorlaştırılmıştır, Basın Kanunu'ndaki "yasaklanmış dil" kavramı kaldırılmıştır.[97]

3 Ağustos 2002'de kabul edilen ve 9 Ağustos 2002 tarihinde yürürlüğe giren **Üçüncü Uyum Paketi** ile yapılan değişiklikler şunlardır: Anayasa değişikliği çerçevesinde AİHS'in 6 no'lu Protokolüne uygun olarak idam cezası Türk hukuk sisteminden savaş ve yakın savaş tehdidi halleri dışında kaldırılarak, yerine müebbet ağır hapis cezası getirilmiştir. Azınlık vakıflarının taşınmaz mal edinmelerinin önündeki engeller kaldırılmıştır. AİHM'in, Türkiye aleyhine verdiği kararların yeniden yargılama sebebi sayılmasınna ilişkin değişiklikler yapılmıştır. Anadilde yayın yapılmasına ilişkin düzenleme hayata geçirilmiştir. [98]

[96] **Resmi Gazete**, 19 Şubat 2002, Sayı: 24676
[97] **Resmi Gazete**, 9 Nisan 2002, Sayı 24712.
[98] **Resmi Gazete**, 9 Ağustos 2002, Sayı 24841

Dördüncü Uyum Paketiyle 16 ayrı yasada değişiklik yapılmıştır. 2 Ocak 2003'de kabul edilmiş ve 11 Ocak 2003'de yürürlüğe girmiş olan paket kapsamında yapılan değişiklikler şunlardır:[99]

-Siyasi Partiler Kanunu'nda yapılan değişiklikle, düşüncelerini ifadeden dolayı yargılanan kişilerin siyasi partilere üyeliği önündeki engeller kaldırılmıştır.

-Basın Kanunu'nda gazetecilerin haberkaynaklarını açıklamaya zorlanmaması yönünde düzenleme yapılmıştır.

-Dernekler Kanunu'nda derneklerin sadece resmi yazışmalarda Türkçe'yi kullanmaları konusunda Anayasa'da bu yönde yapılmış olan değişikliklere paralel olarak değişiklik gerçekleştirilmiş, aynı kanunla dernek yayınlarının toplatılması koşulları değiştirilmiş; ayrıca deneklerin yurtdışında şube açma ve yabancı derneklerin Türkiye'de şube açmaları kolaylaştırılmıştır.

-Türkiye'de ikamet eden yabancıların dilekçe hakkından yararlanma koşullarının kapsamı yapılan bir değişiklikle genişletilmiştir.

-Memurlar ve diğer kamu görevlilerinin yargılanmaları hakkında kanunda, işkence ve kötü muameleden yargılanan memurlara verilen cezaların para cezasına çevrilemeyeceği ve ertelenmeyeceği yönünde değişiklikler yapılmıştır.

-İnsan Hakları Komisyonu'na başvuruda cevap süresi 3 aydan 60 güne indirilmiştir.

-Cemaat vakıflarının mülk edinebilmeleri önündeki engeller kaldırılmıştır.

23 Ocak 2003 tarihinde kabul edilen ve 4 Şubat 2003 tarihinde yürürlüğe giren **Beşinci Uyum Paketi** ile Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu ile Ceza Muhakemeleri Usul Kanunu'na AİHM kararları doğrultusunda yargılamanın iadesine gidebilme konusunda değişiklikler getirilmiş, daha önce üçüncü uyum paketinde yer almış hükümlerin kapsamı genişletilmiştir. Yapılan değişiklik sonucunda Dernekler Kanunu'nda yer alan mülk edinme, gerekli izin presedürü ve denetimine ilişkin hükümlere uymama durumunda uygulanan hapis cezası, para cezasına çevrilmiştir.[100]

Altıncı Uyum Paketi, 19 Haziran 2003 tarihinde kabul edilmiş ve 19 Temmuz 2003 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu çerçevede yapılan değişikliklerin

[99] **Resmi Gazete**, 11 Ocak 2003, Sayı 24990
[100] **Resmi Gazete**, 4 Şubat 2003, Sayı: 25014

başında Terörle Mücadele Kanununun 8. maddesinin kaldırılması gelmektedir. Ayrıca ceza kanununun "ağır tahrik" hükümleri ile 462. maddesindeki "namus cinayeti" işleyenlere ceza indirimi sağlayan maddeler değiştirilmiştir. 12 Eylül öncesinde siyasi davalarda ceza alıp hak kaybına uğramış olanlara yeniden yargılama hakkı yönünde değişlik yapılmıştır. Özel televizyonlarla birlikte Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu'nin (TRT) Türkçe dışında ana dilde yayın yapmasının önündeki yasal engeller kaldırılarak, yayın hakkı güvenceye alınmıştır. [101]

30 Temmuz 2003 tarihinde kabul edilen ve 7 Ağustos 2003 tarihinde yürürlüğe giren **Yedinci Uyum Paketi** ile getirilen düzenlemeler ise şunlardır:[102]

-TCK'nın 159. maddesi uyarınca, uygulanan en düşük cezalar bir yıldan altı aya indirilmiştir. TCK 169. maddesi yapılan değişiklikle, çete ve suç topluluklarına yardımla ilgili olarak, kişi hürriyetinin ve güvenliğinin sağlanması açısından suça ilişkin soyut kriterler ve muğlak ifadeler madde metninden çıkarılmıştır.

-TCK'nın 426. ve 427. maddelerinde gerçekleştirilen değişikliklerle, genel ahlaka aykırı nitelikteki "basılı veya basılı olmayan eser"lerle ilgili suçların oluşumunda bilim ve sanat eserleri ile edebi değere sahip eserler kasam dışına alınmıştır. Suça ilişkin olarak düzenlenen cezalardan biri olan evrakın veya eşyanın "imha"sı hususu da madde metninden çıkarılmıştır.

-TMK'nın 7. maddesinde yapılan değişiklikle, "şiddete başvurmaya teşvik" unsuru, madde metnine dahil edilmiştir.

-MGK ve MGK Genel Sekreterliği Kanununda yapılan değişikliklerle MGK Genel Sekreterliğinin görevleri ve işleyişi Anayasanın 118. maddesine uygun hale getirilmiştir.

-Anadilde eğitim imkanı kolaylaştırılmıştır.

-Askeri Mahkemeler Kuruluşu ve Yargılama Usulü Kanunu'nda yapılan değişikliklerle Askeri Ceza Kanunu'nun sivil şahıslara uygulanma alanı daraltılmıştır.

-Çocuk Mahkemelerinin Kuruluşu, Görev ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanunda yapılan değişikliklerle Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına ilişkin

[101] **Resmi Gazete**, 19 Temmuz 2003 – Sayı: 25173
[102] **Resmi Gazete**, 7 Ağustos 2003- Sayı: 25192.

Sözleşme hükümleri doğrultusunda 18 yaşını bitirmemiş olanların "çocuk" sayılması için, "15" ibaresi "18" şeklinde değiştirilmiştir.

-Ceza Muhakemeleri Usul Kanunu'nda yapılan değişiklikle işkence ve kötü muamele suçlarına ilişkin soruşturma ve kovuşturmaların acil işlerden sayılması, bu suçlarla ilgili davalarda zorunluluk olmadıkça duruşmalara 30 günden fazla ara verilmemesi ve süratle sonuçlandırılması sağlanmıştır.

-Sayıştay Kanunu'na bir madde eklenerek, uluslararası denetim standartlarına ve Anayasa'nın ilgili maddesine uygun olarak, Cumhurbaşkanlığı hariç tüm kaynakların kullanımına ilişkin TBMM'nin talebi ile hesap ve bişlemlerin incelenebilmesi ve TSK'nın elindeki kamu mallarının denetiminin, hazırlanacak "gizli" gizlilik dereceli bir yönetmelikle düzenlenmesi öngörülmüştür.

-Dernekler Kanunu'nda yapılan değişikliklerle tüzel kişilerin dernek kurabilmesi mümkün hale getirilmiş, sürekli olarak dernek kurma hakkından yoksun olma durumu kaldırılmış, yüksek öğretim kurumu öğrencilerinin dernek kurabildikleri alanlar genişletilmiştir.

-Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'nda yapılan değişikliklerle tolantı ve gösteri yürüyüşlerinin ertelenme süreleri indirilmiştir.

Uyum Paketlerini bütünleyen bir diğer hukuki tasarruf da anayasa değişikliğidir. Bu çerçeve içerisinde 7 Mayıs 2004 tarihinde kabul edilen ve 22 Mayıs 2004 tarihinde yürürlüğe giren **Anayasa Değişikliği Paketi** ile şu değişiklikler yapılmıştır: [103]

-Anayasanın 10, 15, 17, 30, 38, 87, 90, 131, 160 maddelerinde değişiklik yapılmış, 143. madde ise yürürlükten kaldırılmıştır.

-Ölüm cezası, Anayasadan tamamen çıkarılmış, ölüm cezasına atıf yapan bütün maddelerde değişiklik yapılmış ve "ölüm cezası" ibaresi maddelerden çıkarılmıştır.

- Anayasa'nın "kanun önünde eşitlik" başlıklı maddesi uyarınca, "kadın ve erkek, eşit haklara sahiptir" ibaresi eklenmiştir.

-Kanuna uygun şekilde basın işletmesi olarak kurulan basımevi ve eklentileri ile basın araçları, suç aleti olduğu gerekçesiyle zapt ve müsadere edilememesi veya işletilmekten alıkonulamaması kararlaştırılmıştır.

---

[103] **Resmi Gazete**, 22 Mayıs 2004- Sayı:25469.

-"Uluslararası antlaşmaları uygun bulmayı düzenleyen 90. maddede yapılan değişiklikle, usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlererası antlaşmalar ve kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası antlaşma hükümlerinin esas alınması kabul edilmiştir.

-Genelkurmay Başkanlığının Yüksek Öğretim Kurulu'na temsilci vermesine son verilmiştir.

-Devlet Güvenlik Mahkemelerinin kuruluşana ilişkin 143. madde yürürlükten kaldırılmıştır.

-Sayıştay ile ilgili maddede değişiklik yapılarak "Silahlı kuvvetler elinde bulunan devlet mallarının TBMM adına denetlenmesi usulleri, milli savunma hizmetlerinin gerektirdiği gizlilik esasına uygun olarak düzenlenir" hükmü çıkarılmıştır.

14 Temmuz 2004 tarihinde kabul edilen ve 21 Temmuz 2004 tarihinde yürürlüğe giren **Sekizinci Uyum Paketi** kapsamında şu değişiklikler yapılmıştır:[104]

-Yüksek Öğretim Kanununda yapılan değişiklikle, Yükseköğretim Kuruluna Genelkurmay Başkanlığınca bir üye seçilmesine ilişkin hüküm yürürlükten kaldırılmıştır.

-Radyo ve Televizyon Kuruluş Yayınları Hakkında Kanun yapılan değişiklikle, Radyo ve Televizyon Üst Kurulu üyeliğine MGK Genel Sekreterliğince aday gösterilmesine dair hüküm yürürlükten kaldırılmıştır.

-Telsiz Kanununda yapılan değişiklikle, MGK Genel Sekreterliği Haberleşme Yüksek Kurulu üyeliğinden çıkarılmıştır.

-Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Kanununda yapılan değişiklikle, yetkili kurula MGK tarafından üye seçilmesine dair hüküm yürürlükten kaldırılmıştır.

-Çeşitli kanunlarda yapılan değişikliklerle ölüm cezası kaldırılmış ve yerine ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası getirilmiştir.

Uyum paketlerini bütünleyen bir başka yasa değişikliği cezaların infazı hakkında yapılmıştır. 31 Mart 2005 tarihinde kabul edilen Ceza ve Güvenlik

[104] **Resmi Gazete** 21 Temmuz 2004-Sayı: 25529.

Tedbirlerinin İnfazı Hakkındaki Kanunun yürürlüğe giriş tarihi önceden 1 Nisan 2005 olarak belirlenmiş ancak, Çeşitli kaunnlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun ile yürürlük tarihi 1 Haziran 2005 olarak değiştirilmiştir.

Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkındaki Kanun değişikliğine göre terör suçlularının avukatlarıyla görüşmesi sırasında bir görevlinin de hazır bulunması, ayrıca hükümlünün avukatlarına verdiği belgelerin incelenebilmesi; örgüt, terör, Anayasal düzene karşı işlenen suçlardan cezaevinde bulunan tutuklu ve hükümlülerin avukatları hakkında aynı suçlar işledikleri gerekçesiyle dava açılması halinde, ilgili davadan el çektirilebilmesi; Hakimin avukat için 1 yıla kadar davaya bakmama yasağı koyabilmesi; polisin, arama, yer gösterme ve eşyaya el koyma yetkisine sahip olması karar altına alınmıştır.

Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkındaki Kanun ile getirilen bir diğer düzenleme de gözaltı hakkındadır. Gözaltı süresinin yakalama yerine en yakın hakim veya mahkemeye gönderilmesi için geçen süre hariç, yakalama anından itibaren 24 saati geçmemesi, zorunlu sürenin, 12 saatten fazla olamaması şartı geritilmiş; gözaltı süresi 36 saate çıkarılmıştır. Yasayla ayrıca tutuklama kararı için aranan üst ceza sınırı 2 yıldan bir yıla indirilmiştir. Bir kişi hakkında yurtdışana çıkış yasağının konulabilmesi için cezasının üst sınırının 3 yıl olması şartı kaldırılmıştır.

Avrupa Birliği ile mevzuat uyumu çerçevesinde Ceza Muhakemesi Kanunu ise 31 Mart 2005 tarihinde kabul edilmiş, Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkındaki Kanun ile önceden 1 Nisan 2005 olarak belirlenmiş yürürlük tarihi 1 Haziran 2005 olarak değiştirilmiştir. Kanun ile, suç nedeniyle ceza soruşturma ve kovuşturmasının nasıl yapılacağı, ceza davasının nasıl açılacağı, yürütüleceği ve sonuca bağlanacağı kurallara bağlanmıştır.

31 Mart 1995'de kabul edilen Türk Ceza Kanunu ise 1 Haziran 2005 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Yeni Türk Ceza Kanunu ile getirilen önemli düzenlemeler şunlardır:

-Töre cinayetleri ilk kez Türk Ceza Kanununa girmiş, buna göre "töre saikiyle" işlenen cinayetler nitelikli adam öldürme sayılmıştır.

-Zorla bekaret kontrolü yaptıran kişilere hapis cezası getirilmiştir. Bu kontrolün sadece hakim ve savcı tarafından istenebilmesi karar altına alınmıştır.

-Çocukları muzır neşriyattan, cinsel tacizden, uyuşturucudan, suça teşvikten korumaya yönelik düzenlemeler yapılmıştır. Bu kapsamda, çocukların suç ve para kazanma aracı olarak gören kişilere hapis cezası getirilmiştir. Çocuklarını döven ailelere de yaptırım uygulaması öngörülmüştür.

-Organ ve doku nakli konusu ilk kez Türk Ceza Kanunu içinde yer almıştır.

-"Kapkaç" suçu için üç yıldan yedi yıla kadar hapi cezası verilmesi kararlaştırılmıştır.

-Hakaret suçlarının alt sınırı üç aya indirilmiştir.

-Alkollü araç kullananlara iki yıla kadar hapis cezası getirilmiştir.

-İşkence yapan, göz yuman, teşvik eden kişilerin sorumluluğu ve bu kimselere veriler cezalar yeni TCK ile açıklığa kavuşmuştur.

Birbiri peşine gerçekleştirilen tüm bu değişiklikler Avrupa'da ve dünyada büyük yankı uyandırırken, uygulamanın çoğu kez yasal değişikliklere paralel seyir takip etmediği Türkiye hakkında yayınlanan İlerleme Raporlarında dile getirilmiştir.[105] Raporlarda, bir yandan Avrupa Birliği uyum süreci çerçevesinde yapılan yasal değişiklikler büyük başarı olarak nitelendirilirken, öte yandan uygulamanın yasal değişikliklerle örtüşmediği eleştirisi yapılmıştır. Bu yöndeki eleştirilere rağmen yapılan yasal değişikliklerin çok geniş bir yelpazeyi içerdiğini dikkate alan Komisyon, 6 Ekim 2004 tarihli raporunda Türkiye ile tam üyelik müzakerelerinin başlatılmasına yeşil ışık yakmıştır. Komisyon raporunda Türkiye'nin Kopenhag Siyasi Kriterlerini yerine getirdiği tespit edilmiş ve tam üyelik müzakerelerinin başlatılması tavsiyesinde bulunmuştur.[106]

Komisyon görüşünün ardından Avrupa Birliğinin Türkiye'ye karşı tutumu somutlaşmaya başlamıştır. 17 Aralık 2004'de toplanan Avrupa Konseyi zirvesinin sonuç bildirisinde "*Türkiye'nin Kopenhag siyasi kriterlerini tam üyelik*

---

[105] İlerleme Raporları metni için bakınız: http://europa.eu.int/comm/enlargement/turkey/

[106] Commission of the European Communities, **Communication from the Commission to the Council and European Parliament: Recommendation of the European Commission on Turkey's Progress Towards Accession,** 6 October 2004, COM (2004), 656 final, Brussels.

müzakerelerinin başlatılmasını gerektirecek düzeyde yerine getirdiği" tespiti yapılmıştır.[107]

Bildiride, Türkiye-AB arasında ilişkilerin yapısını önemli ölçüde değiştirecek yeni bir dönemin başladığı ifade edildikten sonra görüşmelerin 3 Ekim 2005'de başlatılması tavsiye edilmiştir. Bildiride ayrıca, görüşmelerin başlatılmasının tam üyelikle sonuçlanacağı anlamına gelmediği, siyasi reformların ve uygulamaların yakından takip edileceği, siyasi kriterlere aykırı ciddi ihlallerin tespit edilmesi durumunda müzakerelerin askıya alınacağı ve katılım müzakerelerinin 2014'deki mali çerçeve raporu belli oluncaya kadar teknik olarak sonuçlanmayacağı ifadelerine de yer verilmiştir.

2.2. Tam Üyelik Müzakereleri ve Hukuki Uyum

Avrupa Birliği Genel İşler Konseyi'nin 3 Ekim 2005'de yapılan toplantısında üye ülkeler arasında uzun süren görüşmelerin ardından Türkiye ile müzakerelerin başlatılması kararı alınmıştır. Sözkonus karar ikili siyasi ilişkilerin son aşamaya ulaştığını simgelemektedir. Kararın Avrupa Birliği hukukuna uyum bakımından önemi şuradadır. Bu kararın ardından başlayan süreç, Türkiye'nin mevzuat uyumu bakımından en yoğun çaba harcayacağı dönem olarak önem taşımaktadır.

Resmi olarak 3 Ekim 2005'de başlayan müzakere dönemi kendi içinde iki ana kategoriye ayrılmaktadır: Tarama süreci denilen ilk aşamada Türkiye'nin yasal mevzuatının Avrupa Birliği müktesebatı ile ne oranda uyumlu olduğunun tespiti yapılacaktır. Bu çalışmanın tamamlanmasının ardından başlayacak fiili müzakere döneminde ise taraflar Topluluk müktesabatı adı verilen 100 bin sayfayı geçen Avrupa Birliği hukukuna Türkiye'nin ne zaman ve hangi koşullarla uyum sağlayacağını ele alacaklardır. Bu bölümde müzakere döneminin teknik özellikleri ve bu dönemde hukuki uyumun nasıl sağlanacağı ele alınacaktır.

---

[107] "Turkey sufficiently fulfils the Copenhagen political criteria to open accession negotiations". Presidency Conclusion of the Brussels European Council, 16-17 December 2004.

2.2.1. Tam Üyelik Müzakerelerinin Teknik Özellikleri

3 Ekim 2005'den sonra Türkiye-AB ilişkilerine müzakereler damga vuracaktır. Tam üyelik müzakereleri, sanılanın tersine tarafların karşılıklı tavizleriyle orta noktada buluşma anlamında değildir. Müzakerelerde ele alınacak tek konu aday devletin, müktesebat adı verilen Avrupa Birliği hukuk düzenine ne zaman ve hangi koşullarda uyum sağlayacağının belirlenmesidir. Bu süreçte, masaya oturduktan sonra Türkiye'nin uyum güçlüğü çektiği alanlarda, bu güçlüğü somut gerekçelerle ortaya koyarak, AB hukuku bakımından sorun yaratmaması kaydıyla geçiş dönemleri, istisnalar ve özel düzenlemeler talep etme hakkı bulunmaktadır.[108]

29 Haziran 2005'de açıklanan Türkiye İçin Katılım Müzakereleri Çerçeve Taslağında, daha önceden Hırvatistan için hazırlanan taslakta olduğu gibi müzakere başlıklarının sayısı 35 olarak belirlenmiştir. Başlıkların sayısı artmış olmakla birlikte, içerik değişmemiş, artış bazı başlıkların bölünmesinden kaynaklanmıştır. Müzakere Taslağı uzun müzakerelerin ardından 3 Ekim 2005'de kesinleşmiş ve Müzakere Çerçeve Belgesi adını almıştır. Sözkonusu belgeye göre, Türkiye ile AB arasındaki müzakere süreci, Türkiye'nin ortaya koyduğu performansa göre işleyecek ve hızı da Türkiye'nin üyelik yükümlülüklerini yerine getirmede kaydettiği ilerlemeye bağlı olacaktır.[109]

Tam üyelik müzakerelerinde ilk olarak AB mevzuatının analitik incelenmesi anlamında tarama süreci başlayacak ve bu süreçte AB müktesebatı hakkında Türkiye bilgilendirilecek ve ulusal mevzuatın AB müktesebatına ne oranda uyumlu olduğunun tespiti yapılacaktır. Buna ilave olarak müktesebatın Türk hukuk sistemine aktarılması üzerinde durulacak, Topluluk mevzuatı ile çelişen, değiştirilmesi ve kaldırılması gereken mevzuat belirlenecektir. Bu süreçte Komisyon, Bakanlar Konseyi, Parlamento ve Avrupa Birliği üyesi devletler değişik ölçülerde müzakere sürecinde etkili olacaklardır.

---

[108] Bu konuda geniş bilgi için bakınız: İktisadi Kalkınma Vakfı, **Avrupa Birliği ile Katılım Müzakereleri Rehberi**, İstanbul, 2005, s. 15-43.

[109] http://www.mfa.gov.tr/NR/rdonlyres/7FA78A66-EC3F-4D13-ADAE-5679210B1CE0/0/mcb_tr.pdf

Tarama sürecinde aynı zamanda müzakerelerin hangi konu başlığı ile başlatılacağı belirlenecektir. Türkiye'nin mevzuatının AB müktesebatı ile uyumlu olduğu alanlarda, Komisyon bu mevzuatını etkili bir şekilde uygulanması için gerekli ulusal yapıların ve usullerin varlığını tespit edecektir. Tarama sürecinin ardından her müktesebat başlığı için ayrı bir rapor hazırlanacak ve Avrupa Konseyi'ne sunulacaktır. Sözkonusu rapor, müzakere sürecinin fiilen başlatılması kararı için temel teşkil edecektir.

AB hukuk sistemine göre, aday ülke müktesebatın tamamını üstlenmek ve uygulamakla yükümlüdür. Türkiye, müzakere pozisyonunda ortaya koyacağı çerçeve içerisinde kalarak, geçiş süreleri ve istisna taleplerinde bulunsa bile, bu durum müktesebat hükümlerinden sapma anlamına gelmeyecektir. Avrupa Birliği, iç pazarın işleyişi ve serbest piyasa kurallarıyla çelişen, rekabeti bozucu uygulamaların sürdürülmesi, ya da AB açısından önem taşıyan alanlarda müktesebatın uygulanmasının ertelenmesi konularında taviz vermemektedir.[110] Müzakere sürecinde geçiş dönemi ve istisnaların belirlenmesinin dışında ayrıca Türkiye'nin Topluluk bütçesine yapacağı katkı ve alacağı destekler tespit edilecektir. Bu süreçte AB politikalarına katılım, Topluluk kurumlarında Türkiye'nin temsili gibi hayati önem taşıyan hususlar da kesinleşecektir.

Müzakerelerde Türkiye'yi en fazla zorlayacak, kapsamı itibariyle uyumlaştırılmasında en fazla sıkıntıya karşılaşılan başlıklar Tarım ve Çevre olacaktır. Tarım; hem AB müktesebatı içerisinde en fazla hacme sahip konumu nedeniyle, hem de bütçenin harcama kalemleri içerisinde % 50 düzeyindeki payı ile dikkat çekmektedir. Tarımın ve çevrenin dışında müzakere aşamasında nispeten az zorluk taşıyan konular olarak Malların Serbest Dolaşımı, Hizmetlerin Serbest Dolaşımı, Sermayenin Serbest Dolaşımı, Rekabet, Ulaştırma, Enerji, Adalet ve İçişleri ile İstihdam ve Sosyal Politika gelmektedir.

Tüm bu alanlarda ve diğer başlıklarda yer alan müktesebata Türkiye'nin uyumunu amaçlayan ve yıllarca sürmesi beklenen müzakerelerin Türkiye'nin çehresini olağanüstü ölçüde değiştireceği kesindir. Müzakere sürecinin sonunda

[110] İKV, a.g.e. s. 31.

Türkiye'nin katılım şartlarını ortaya koyan antlaşma imzalanacak, ardından onay için Parlamento ve Bakanlar Konseyi'ne sunulacaktır. Katılım sürecinin tamamlanması için antlaşmanın ayrıca Türkiye ve AB üyesi ülkeler tarafından da onaylanması gerekmektedir. Bu süreçte anayasal usullere göre kimi ülkelerde parlamento onayı, kimilerinde ise referandum yapılacak, tüm bu aşamaların ardından Türkiye tam üye olacaktır.

Gümrük Birliği nedeniyle Türkiye'nin bir çok alanda Avrupa Birliği müktesebatına uyum sağladığı ve mesafe aldığı aşikardır. Bununla birlikte, Türkiye'de değişim ve dönüşümün mevzuatta, toplumsal ve siyasal yaşamda belirgin hale gelmesi tam üyelik müzakereleri ile birlikte somut olarak hissedilecektir. Çünkü, Müzakere Çerçeve Belgesinde de belirtildiği üzere, müzakereler esnasında Türkiye'nin, müktesebat olarak bilinen haklar, yükümlülükler ve kurumsal çerçeveyi katılım anında olduğu haliyle yürürlüğe geçirmesi gerekecektir.

Türkiye'yi olağanüstü bir dönüşümü sürükleyecek müktesebatın içeriğine kısaca değinmek gerekirse en başta, Kurucu Antlaşmalar ve onlarda revizyon yapılarak oluşturulan metinler gelmektedir. Söz konusu antlaşmalara dayanarak oluşturulan İkincil Hukuk Normlarıyla ATAD içtihatları da müktesebata dahildir. Bunun dışında AB çerçevesi içerisinde alınmış, yasal bağlayıcılığı olan ve olmayan, kurumlar arası anlaşmalar, kararlar, beyanlar ve tavsiyeleri de müktesebat içerisinde kabul edilmektedir.

Öte yandan, Avrupa Birliğinin ikinci ve üçüncü sütununu oluşturan Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası ile Adalet ve İçişleri alanlarında kabul edilen ortak eylemler, ortak tutumlar, kararlar, beyanlar, bildiriler ve tüm diğer hukuksal tasarruflar da Topluluk müktesebatının ayrılmaz parçası sayılmaktadır. Ayrıca, tam üyelik sürecinde Türkiye'nin daha önceden yapmış olduğu üyelik yükümlülükleri ile örtüşmeyen tüm uluslararası anlaşmalar geçersiz olacaktır.[111]

---

[111] http://www.mfa.gov.tr/NR/rdonlyres/7FA78A66-EC3F-4D13-ADAE-5679210B1CE0/0/mcb_tr.pdf/

Türkiye, üyelikle birlikte Ekonomik ve Parasal Birliğe bir istisna (*derogasyon*) ile katılacak ve gerekli şartları yerine getirdiğine dair alınacak Konsey kararını takiben Euro'yu ulusal para kabul edecektir. Bu alandaki diğer müktesebatı da üyelikle birlikte uygulamaya aktaracaktır. Öte yandan, Avrupa Birliği üyeliğinin doğal bir sonucu olarak Türkiye'nin üçüncü sütuna ilişkin konularda, Schengen dahil, bu alandaki tüm müktesebatı kabul etmesini zorunlu kılmaktadır.

Müktesebatın tüm alanlarında Türkiye, müktesebatı etkili bir şekilde uygulamak ve katılımdan önce etkili bir şekilde uygulayacak duruma gelmek için, kurumlarını, yönetim ve idari kapasitesini ve adli sistemini Birliğin standartlarına uygun hale getirecektir. Türkiye'nin değişim ve dönüşümünde, Cumhuriyetin ilanı veya çok partili sisteme geçme kararı kadar önemli olan bu sürecin başarı ile tamamlanması halinde Türkiye'nin eğitim, sağlık, enflasyon, siyasal istikrarsızlık gibi kronik sorunları tarihe karışacaktır.

2.2.2. Hukuki Uyumlaştırma Yöntemleri

AT Antlaşmasının 3. maddesinde "ortak pazarın işlevini yerine getirebilmesi için gerekli olduğu ölçüde, ulusal mevzuatların birbirine yakınlaştırılması" gereğinden söz edilmektedir. Bu maddeden anlaşılacağı üzere Avrupa Toplulukları hukukunda uyumlaştırma üye devletlerin herbirinin ulusal hukuklarında var olan mevzuat farklılıklarının giderilmesi demektir. Yatay düzlemde sağlanacak sözkonusu uyumlaştırmayı bütünleyen dikey uyumlaştırma ise üye devlet hukukunun Topluluk hukukuna göre şekillendirilmesidir. Bir başka ifadeyle Avrupa Birliği ile tam üyelik müzakereleri yürüten aday ülke, katılım antlaşmasının yürürlüğe girdiği tarihe kadar kabul edilmiş Topluluk müktesabatını kendi ulusal mevzuatı ile uyumlu hale getirme yükümlülüğü altına girmektedir. Burada kullanılan müktesebat kavramının yelpazesi kurucu antlaşmalardan ikincil hukuk tasarruflarına, Adalet Divanı içtihatlarından yıllar içinde oluşmuş politikalara kadar uzanmaktadır.

Uyumlaştırmada aday ülkenin yükümlülüğü katılım antlaşmasının yürürlüğe girdiği tarihe kadar kabul edilen tüm topluluk müktesabatını üstlenmek ve ulusal mevzuatını buna uyarlamaktır. Bu işlem yapılırken aday ülke ile imzalanan Ortaklık

Anlaşmasında düzenlenen öncelikli alanlar, müzakere pozisyonlarında önem verilen konulara ağırlık verilmesi zorunludur. Bu süreç, zaten Katılım antlaşmasından çok önce başlamakta ve mevzuat uyumunda öncelikli alanlar AB tarafından Katılım Ortaklığı belgesiyle, aday ülke tarafından da Ulusal Program ile kayıt altına alınmaktadır.

Uyumlaştırma ulusal tasarrufların AB mevzuatına uyarlanması demektir. Hukuki varlık kazanan ulusal tasarruf eğer AB mevzuatı ile uyumlu değilse, mevzuatı istenen uyum düzeyine taşıyacak yeni taslak hazırlanması gerekmektedir. Aday ülke tarafından belirli alanlarda uyumun AB üyeliği öncesinde tercih edilmediği durumlarda Topluluk hukukuna tam uyumlu ulusal mevzuatın yürürlüğe girme tarihi ertelenmektedir. Bu gibi hallerde yasanın geçerlilik maddesini *"işbu kanunun/kanun hükmünde kararnamenin veya bazı maddelerin hükümleri, Katılım Antlaşması yürürlüğe girdiği tarihten itibaren geçerlidir*" şeklinde düzenlemek en yaygın yöntemdir.

Katılım antlaşması yürürlüğe girdikten sonra ilgili ülke kurucu antlaşma hükümlerini doğrudan uygulamak zorundadır. Sözkonusu antlaşmalar hem üye ülkelerde, hem de üye ülke vatandaşlarına ve ülkede ikamet edenlere uygulanmaktadır. Kurucu antlaşma karakteri taşıyan metinlerin uygulamaya aktarılması için ayrıca bir işleme gerek yoktur. Ancak kurucu antlaşmaların bazı hükümlerinin uyumlaştırılmasında tüzük, yönerge ve kararlar için uygulanan uyumlaştırma kuralları uygulanmaktadır.

Tüzük ve kararların uyumlaştırılmasında ilgili ulusal kuruluşun yapması gereken en önemli çalışma, sözkonusu topluluk tasarruflarına karşılık gelen mevzuatın düzeyini tespit etmektir. Uyum düzeyi tespit edilirken bir AB mevzuatına birden çok ulusal yasa karşılık gelip gelmediğine dikkat edilmelidir. Bu çalışma yapılırken ulusal mevzuatını uyum düzeyi tam uyumlu, kismî uyumlu veya uyumsuz olmak üzere üç ana kategoride değerlendirmektedir. Bu aşamada ilgili topluluk tasarrufunun niteliği önem taşımaktadır. Tüzükler ve genel kararlar, doğrudan yürürlüğe girdikleri için sözkonusu tasarrufların ayrıca iç hukuka aktarılmasına gerek bulunmamaktadır. Bununla birlikte aday ülke, tüzük ve genel kararlarda düzenlenen

hususları ulusal mevzuatında ayrıca düzenleyebilir. Burada tek yöntem, ilgili tüzük ve genel kararların doğrudan ulusal mevzuat hükmü olarak kabul edilmesidir. [112]

Yönergelerin iç hukuka aktarılmasında ise ulusal makamlar tercih ettikleri hukuki düzenlemeyi seçme hakkına sahiptirler. Burada önem taşıyan husus seçilen tasarruf türünün iç hukuk bakımından kesin bağlayıcı karakter taşımasıdır. Direktifin iç hukuka aktarılması, tek bir tasarrufla olabileceği gibi, birden fazla hukuki tasarrufa başvurulması da mümkündür. Ancak, ilgili ülkeye katılım müzakereleri esnasında bu konuda istisna (derogasyon) tanınmış ise o takdirde yönerge uygulanmamaktadır.

Tüzükler ve genel kararların doğrudan geçerlilik taşıdıkları için Avrupa Toplulukları terminolojisinde bu işleme, yani tüzüklerin ve genel kararların iç hukuka aktarılmasına transposition (iç hukuka aktarma) adı verilmektedir. Buna karşılık yönergelerin aktarılması ifade etmek için incorporation (derc etme) veya harmonisation (uyumlaştırma) kavramları kullanılmaktadır. Çünkü yönergeler, her üye devlet bakımından gaye bakımından bağlayıcıdır, şekil ve aracın seçimi ulusal makamlara bırakılmıştır.[113]

Türkiye, müzakerelerin ardından tam üye olarak Avrupa Birliğine katıldığında tüm bu işlemlerin neticesinde yeni bir hukuki temel kazanmış olacaktır. Önümüzdeki 10 yıl içerisinde, müzakerelerle birlikte devam edecek olan Avrupa Birliği müktesebatına uyum, hem ulusal gücü oluşturan unsurlar bakımından, hem de beynelmilel düzeyde kabul gören diğer kriterler bakımından Türkiye'nin kayda değer ölçüde gelişmesini sağlayacaktır.

AB süreciyle birlikte, kurumsal ve idari kapasite reformu, ekonominin kayıt altına alınması gibi uygulamaların uzantısı olarak Türkiye'de bu alanda da ilerleme kaydedilecektir. Tam üyelik müzakereleri aşamasında bankacılıkta, kamu sektöründe, sosyal güvenlik sisteminde ve tarımda AB müktesebatının kabulü ve

---

[112] Bu konuda daha fazla bilgi için bakınız: Slovakya Bakanlar Kurulu tarafından kabul edilmiş olan hukuki uyumlaştırma yöntemleri:
http://www.vlada.gov.sk/dokumenty/metodika_aproximacie_prava_en.rtf

[113] http://www.vlada.gov.sk/dokumenty/metodika_aproximacie_prava_en.rtf/

uygulamaya aktarılması hem ekonominin önünü açacak, hem de hukuki yapıda devrim yaratacaktır.

Türkiye, gerek Avrupa Birliği süreci ve Uluslararası Para Fonu (IMF) ile imzalanan stand-by antlaşmalarının yansıması olarak son yıllarda ekonominin kimi sektörlerinde radikal değişiklikler gerçekleştirmiştir. Müzakere döneminde bu değişikliklerin devam edeceği, kamu sektörünün yeniden yapılanması, özelleştirme, eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik sisteminin revize edilmesi gibi yeniliklerin yapılması beklenmektedir. Tam üyelik müzakerelerini tamamlayan Türkiye, bu sürecin sonunda her bakımdan hukuki yapısını yenilemiş olacaktır.

2.3. Türk Hukukunun Topluluk Müktesebatı ile Uyumlaştırılmasında Temel Sorunlar

Türk hukukunun Avrupa Birliği hukuku uyumlu bir hale getirilmesi temelde müzakere dönemi içerisinde tamamlanacaktır. 3 Ekim 2005'de tarama süreci ile başlayan müzakerelerin 5-8 yıl sürmesi beklenmektedir. Müzakerelerin ardından imzalanacak olan katılım antlaşmasının onaylanması ve Türkiye'nin tam üye olarak Avrupa Birliğine katılmasının ise asgari 2 yıl sürmesi beklenmektedir. En iyimser tahminle ancak 2014 yılında Türkiye Avrupa Birliğine tam üye olarak katılabilecektir. O zamana kadar yürütülecek görüşmelerin Türkiye'den, Avrupa Birliğinden veya uluslararası konjonktürden kaynaklanan nedenlerle zaman zaman kesintiye uğraması sürecin daha da uzamasına neden olacaktır. Keza müzakerelerin ardından Türkiye'den ve Avrupa Birliğinden kaynaklanan nedenlerle tam üyeliğin gerçekleşmemesi de bir ihtimal olarak varlığını korumaktadır.

Bu çalışmada Türkiye ile AB arasında yürütülen tam üyelik müzakerelerinin normal akışı içerisinde devam edeceği ve Türkiye'nin tam üyeliğinin gerçekleşeceği görüşü esas alınmaktadır. Nitekim müzakere çerçeve belgesinde de bu husus açık biçimde vurgulanmıştır. Belgenin ikinci maddesinde müzakerelerin temel amacının Türkiye'nin Avrupa Birliğine katılması olduğu ifade edilmiştir. Her ne kadar belgenin içeriği bir çok noktada Türkiye'nin beklentileri ile tam olarak örtüşmemekte

ise de, bu durum genel hedefi değiştirmemektedir. Zira, müzakere çerçeve belgesi, 25 AB ülkesinin en düşük ortak paydada uzlaşması sonucu oluşmuştur. Bir başka ifadeyle belge, hem Türkiye'nin beklentilerini, hem de üye ülkelerin ortak bir noktada buluşmalarını sağlamak gibi iki farklı amaca hizmet etmektedir. Belgeye bu perspektiften bakmak gerekmektedir.

Belge içerisinde bir çok yerde Avrupa Birliğinin hazmetme kapasitesi, Türkiye'nin nüfus ve coğrafya büyüklüğünden duyulan endişelere işaret edilmektedir. Ayrıca belgede katılım öncesi mali yardım konusunda somut bilgiler bulunmamaktadır. Bu hususun 2007-2013 mali perspektifin onaylanması sonrasında kesinleşeceği anlaşılmaktadır. Metinde ayrıca Türk kamuoyu tarafından endişe ile karşılanan ucu açıklık, hazmetme kapasitesi gibi hususlar yer almaktadır. Esasen belgenin mevcut hali Türk görüşleri ile Avrupa kamuoyunun hassasiyetleri arasında uzlaşmayı simgelemektedir. Belgenin Türkiye bakımından en önemli hususu şudur: Tam üyelik hedefine yönelik yükümlülüklerini yerine getiren Türkiye'yi dışlamak hukuki bakımdan mümkün olmayacaktır.

Bu bölümde müzakere döneminde Türkiye ile AB arasında yaşanabilecek sorunlar göz ardı edilmeden mevzuat uyumunun teknik boyutu üzerinde durulacaktır. Türkiye'nin Avrupa Birliğine uyumu temelde adaylık süreci içerisinde ve tedricen gerçekleşecek olan bir süreçtir. AB üyeliğinin gerekli kıldığı idari kapasite olmazsa olmaz koşulların başında gelmektedir. Bu bölümde, Türk hukukunun Avrupa Birliği müktesebatına uyumunda karşılaşılabilecek sorunlar ele alınacaktır. Sorunların en başında egemenlik yetkilerinin devredilmesi gelmektedir. Ardından AB hukukunun önceliği, tam üyelik aşamasında AB vatandaşlarına yönelik düzenleme yapma yetkisi gelmektedir.

2.3.1. Egemenlik Yetkilerinin Devredilmesi Sorunu

Türkiye'nin Avrupa müktesebatına intibakında en çetin sorunların başında egemenlik yetkilerinin devri gelmektedir. Ulus devlet modeli esas alınarak oluşturulan 1982 Anayasasında egemenlik yetkisinin kullanılması münhasıran ulusal organlara verilmiştir. Bu yetkinin başkalarına ya da uluslararası organlara

devredilmesi kesin bir şekilde yasaklanmıştır. 1982 Anayasasının kabul ettiği egemenlik anlayışı ulüsüstü bir yapılanma olan Avrupa Birliğinin öngördüğü egemenlik düşüncesi esaslarına taban tabana zıt bir içerik taşımaktadır.

1982 Anayasasının 6. maddesinde egemenlik kavramı tanımlanmaktadır. Sözkonusu maddeye göre; "*Egemenlik kayıtsız şartsız Milletindir. Türk Milleti, egemenliğini, Anayasanın koyduğu esaslara göre yetkili organları eliyle kullanır. Egemenliğin kullanılması, hiçbir surette hiçbir kişiye, zümreye veya sınıfa bırakılamaz. Hiçbir kimse veya organ kaynağını Anayasa'dan almayan bir Devlet yetkisini kullanamaz.*"

Anayasaya göre bölüşülemez nitelikteki egemenlik yetkisi sadece, kendi içerisinde bütünlük taşıyan merkeziyetçi ve hiyerarşik bir yapı arz eden devlet tarafından kullanabilecektir. Anayasa, yasamaya ilişkin egemenlik yetkilerinin ulusal ya da uluslarüstü başkaca herhangi organa devrini de açık bir şekilde yasaklamıştır.

1982 Anayasasının 6. madde gerekçesinde egemenlik anlayışı şu şekilde izah edilmektedir: "... Bilindiği gibi egemenliğin kayıtsız şartsız Türk milletine ait olduğu ilkesi, İstiklal Harbi'mizde Atatürk'ün Esas Teşkilat Hukukumuzun vazgeçilmez bir ilkesi olarak koyduğu ve demokrasi rejiminin hukuki ifadesi olan bir kavramdır. Tabiidir ki milyonlarca insandan oluşan Türk milletinin egemenliği hep birden kullanmasına imkan yoktur. Bu ancak temsilcileri aracılığıyla mümkün olabilir. Millet egemenliğini, vatandaşların hangi koşullarda kullanacağı anayasalarda açıklanır. Fakat her ne olursa olsun , Türk milleti egemenliğinin kullanılmasını, hiç bir zaman, hiç bir surette belli bir kişiye, bir zümreye veya sınıfa bırakamaz. Bu kavram, bu ilke, Türk toplumunun bütün diktatörlüklerin her türüne kapılarını kapadığını göstermektedir. Türk milleti, demokratik bir düzen içerisinde yaşayacak ve Türk Devletinde egemenlik, kayıtsız şartsız Türk milletine ait olacaktır."

Görüldüğü üzere Türkiye Cumhuriyeti anayasası egemenlik yetkisinin devrini yasaklamaktadır. Soruna daha yakından bakmak için egemenlik kavramını irdelemek gerekmektedir. Modern devleti tanımlayan bir kavram olan egemenlik, "iç egemenlik" ve "dış egemenlik" olmak üzere iki önemli unsurdan oluşmaktadır.

Bağımsızlık anlamına gelen iç egemenlik, devletin kendi ülkesi sınırları içerisinde bütün sosyal ve siyasi gruplara karşı ortak kabul etmeden kullandığı en üstün kuvveti simgelemekteir. Dış egemenlik ise uluslararası ilişkilerde bir devletin diğer devletler karşısında bağımsız, kararlarında serbest ve eşit olması anlamına gelmektedir. [114]

Ulusüstü bir yapılanma olan Avrupa Birliğinde üye devletlerin belirli alanlardaki yetkileri Avrupa Birliği tarafından kullanılmaktadır. Esasen bu durumu ulusüstü yapının işlevselliği ve bütünlüğü bakımından zorunlu bir uygulama olarak görmek gerekir. Birinci bölümde ayrıntılarıyla izah edildiği üzere, Avrupa Birliği hukuku iç hukuktan ve uluslararası hukuktan farklı, kendine özgü (*sui generis*) özellikler taşıyan ulusüstü bir hukuk düzenidir.

Ulusüstü hukuk düzeninin tamamlayıcı ve üst bir organ fonksiyonu görebilmesi için, üye devletlerin ulusal hukuk düzenleri karşısında zorlayıcı ve özerk bir konumda olması gerekmektedir. Bu nedenle üye devletlerin Avrupa Birliği hukuk sisteminin düzenleme alanına giren konularda yetkilerini terk etmişlerdir. Diğer bir ifadeyle, Avrupa Birliği sisteminde kurucu anlaşmaların düzenleme yapma hususunda topluluk organlarına yetki verdiği konularda, üye devletler yetkilerini yitirmektedirler. Bu durumun doğal bir sonucu olarak da üye devletlerin Avrupa Birliği kurumları tarafından verilen kararlara uymaları gerekmektedir.

2.3.1.1 Yasama Yetkisinin Devredilmesi

Avrupa Birliği hukuk düzeninde yetki devrinin hangi alanlarda yapılacağı kurucu antlaşmalarda ve kurucu antlaşmalarda değişiklik yapan antlaşmalarda düzenlenmiştir. Buna göre, üye devletler Topluluk organlarına sınırlı yetki devretmektedirler. Bir başka ifadeyle Avrupa Birliği hukukunda üye devletlerin yetki devri sadece kurucu antlaşmalarda sayılan alanlarla sınırlı kalmaktadır. Yetki devrinin doğal bir sonucu olarak da üye devletler, yetki devri yaptıkları alanlarda Avrupa Birliği organlarının verdikleri kararlara uymakla yükümlüdürler. Üye

[114] Kemal Gözler, **Anayasa Hukukuna Giriş**, Bursa Ekin Kitabevi Yayınları, 2004, s.49-50.

devletlerin ulusal organları tarafından verilen kararlara kıyasla Topluluk organlarının verdikleri kararların uygulama önceliği vardır.

1982 Anayasasının 7. maddesinde "Yasama yetkisi Türk milleti adına Türkiye Büyük Millet Meclisinindir. Bu yetki devredilemez." denilerek egemenliğin yetkili ulusal organ olan TBMM'ye ait olduğu ve bu yetkinin ulusal ya da ulusüstü başka bir organa devredilmesinin yasaklandığı ifade edilmiştir. Burada yasaklanan "kanun" adını taşıyan ya da bu ismi taşımasa da onunla eşdeğer ya da kanun kuvvetine sahip hukuki tasarruf yapma yetkisinin devridir. Kısaca devri yasaklanan şekli anlamda kanun yapma yetkisidir. [115]

Anayasanın yasama yetkisinin kullanılması konusunda ulusal organlar lehine getirmiş olduğu düzenleme Avrupa Birliğinin egemenlik anlayışı ise çelişmektedir. Avrupa Birliği sisteminde üye devletler yasama, yürütme ve yargı yetkisinin bir bölümünü AB kurumlarına devretmektedirler. 1982 Anayasası ile AB arasındaki yasama yetkisinin kullanımına ilişkin bu egemenlik çelişkisini gidermenin en pratik yolu 7. maddeye "Uluslararası anlaşmaların öngördüğü hükümler saklıdır." şeklinde bir ibarenin eklenmesi olacaktır. Bu şekilde bir değişiklik Türkiye'nin global hukukta kaydedilen gelişmelere uyum sağlaması anlamına gelecektir. Çünkü günümüzde çağdaş devletler yasama yetkisinin kullanılmasına daha geniş bir çerçeveden bakmaktadırlar.

Bu değişiklikle bütünsellik taşıması için ayrıca anayasanın 6. ve 7. maddeleri Avrupa Birliği üyeliğine uyarlık taşıyacak şekilde değiştirilmelidir. Anayasanın 7. maddesinde yer alan "yetki devredilemez" hükmünün de değiştirilmesi gerekmektedir. Keza, 6. maddede yer alan "egemenliğin sahibi ulustur" hükmünün de revize edilmesi gerekmektedir. Çünkü, anayasaya göre TBMM, egemenliğin sahibi değil, sadece devlet iktidarını kullanan organdır. Bu durumda yasama yetkisinin devrine ilişkin anayasa değişikliğinin halkoyuna sunulması gerekmektedir.

[115] Daha fazla bilgi için bakınız: Necmi Yüzbaşıoğlu, "Türk Anayasasının Avrupa Anayasasına Uyumu Sorunu Üzerine Bir Değerlendirme", **Anayasa Yargısı Dergisi**, Cilt: 22 (1995), s. 342-349

2.3.1.2. Yürütme Yetkisinin Devredilmesi

1982 Anayasasının 8. maddesi yürütmeye ilişkin hükümler içermektedir. Sözkonusu maddeye göre, "Yürütme yetkisi ve görevi, Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu tarafından, Anayasaya ve kanunlara uygun olarak kullanılır ve yerine getirilir" denilmekteir. Buradan açıkça anlaşılacağı üzere yürütme yetkisinin kullanımı Bakanlar Kurulu ve Cumhurbaşkanın inisiyatifindedir. Anayasada ulusüstü yürütme organının Türkiye sınırları içerisinde yürütme yetkisini kullanabilme ihtimali hiçbir şekilde öngörülmemiştir.

Anayasada yürütme konusundaki hükümler de Avrupa Birliği uygulaması ile çelişmektedir. Avrupa Birliği sisteminde, üye devletler yasama alanına ilave olarak yürütme alanında da bir takım yetkilerini Avrupa Birliğine devretmekle yükümlüdürler. Bu çerçeveden bakınca anayasanın 8. maddesinin de tam üyelikle bağdaşmadığı ve değiştirilmesi gerektiği açıktır.

Avrupa Birliği sisteminde kurucu antlaşmalar ve onlarda değişiklik yapan antlaşmalara göre üye devletlerin tarım, çevre, sağlık, güvenlik, ticaret politikası, ekonomik ve parasal birlik gibi konularda yürütme yetkisini üye devletler Komisyon'a devretmişlerdir. Türkiye'nin de tam üye olmadan önce anayasada bu yönde düzenleme yapılması gerekecektir. Buna göre öncelikle anayasanın 8. madde metnine "yürütme yetkisinin devrine yönelik uluslararası anlaşma hükümleri saklıdır" ibaresinin eklenmesi gerekmektedir.

Alternatif olarak sözkonusu maddenin Avrupa Birliği sistemindeki örnek esas alınarak tamamen yeniden düzenlenmesi yoluna gitmek de mümkündür. Esasen bu durum anayasanın tamamı için sözkonusudur. Kendi içinde bütünsellik taşıyan 1982 anayasası ulusüstü organlara egemenlik yetkisinin devrine hiçbir şekilde uygunluk taşımamaktadır. Anayasada yürütme yetkisinin ulusüstü organlara devri konusunda yapılacak bir değişikliğin geçerli olabilmesi için, yasama yetkisinin devrine ilişkin değişiklikte olduğu gibi, referanduma sunulması gerekmektedir. Zira TBMM, anayasaya göre egemenliğin sahibi değil, sadece onu kullanan yetkili

organlardan biridir. Egemenlik Türk milletine ait olduğu için yürütmeye ilişkin egemenlik devrini de halkoyuna sunmak gerekecektir.

2.3.1.3. Yargı Yetkisinin Devredilmesi

1982 Anayasasının 9. maddesinde yargı yetkisi düzenlenmiştir. Sözkonusu maddeye göre, "Yargı yetkisi, Türk Milleti adına bağımsız mahkemelerce kullanılır." Türk yargı sisteminin başında anayasa yargısı yer almaktadır. Anayasa yargısı, Anayasa Mahkemesi eliyle yürütülmektedir. Anayasa mahkemesinin en önemli görevi, kanunların, kanun hükmünde kararnamelerin, TBMM içtüzüğünün şekil ve esas bakımından ve anayasa değişikliklerinin şekil yönünden Anayasaya uygunluğunu denetlemektir. Mahkeme ayrıca yüksek yargı organı mensuplarını Yüce Divan sıfatıyla yargılamakta, siyasi partilerin kapatılmasıyla ilgili davalara bakmaktadır. [116]

Türkiye'deki adli yargı sistemi, hukuk mahkemeleri ve ceza mahkemeleri olmak üzere iki ana kategoriye ayrılmaktadır. Adli yargının en üst mahkemesi olan Yargıtay, adliye mahkemelerince verilen ve kanunun başka yargı merciine bırakmadığı karar ve hükümlerin son inceleme yeridir. Bu görevinini dışında kanunlarla belirlenen bazı davalara ilk ve son derece mahkemesi olarak bakmakla yükümlüdür. Adli yargının genel mahkemeleri sulh hukuk ve asliye hukuk olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. İhtisas mahkemeleri ise iş mahkemeleri, ticaret mahkemeleri, tapu-kadastro mahkemeleri ve icra tetkik mercilerinden oluşmaktadır. Ceza yargısı ise genelde asliye ceza mahkemeleri, sulh ceza mahkemeleri ve ağır ceza mahkemeleri olmak üzere üç ana bölüme ayrılmaktadır. Ayrıca ihtisas mahkemesi karakteri taşıyan çocuk mahkemeleri bulunmaktadır.

Türk hukuk sisteminde idari yargı ise bölge idare mahkemesi, idare mahkemesi ve vergi mahkemesinden oluşmaktadır. Askeri yargı ise kendi içinde askeri mahkemeler, disiplin mahkemeleri, sıkıyönetim mahkemeleri ve askeri idari

[116] Daha geniş bilgi için bakınız: http://www.hukukcu.com/bilimsel/kitaplar/turk_hukuk_sistemi.htm/

yargı mahkemesi olmak üzere dört ana kategoriye ayrılmaktadır. Askeri yargıtay tüm bunların üstünde temyiz mercii olarak yer almaktadır. [117]

Türkiye'nin Avrupa Birliğine tam üye olarak katılması durumunda yargı yetkisinin devri konusunda da düzenleme yapmak gerekmektedir. Avrupa Birliği hukukuna ilişkin yargısal konularda Lüksemburg'da bulunan Avrupa Toplulukları Adalet Divanı yetkilidir. Bağımsız yargı organı ve en yüksek adli mercî olarak Adalet Divannın temel görevi kurucu antlaşmaların Avrupa Birliği hukukuna uygun şekilde yorumlanması ve uygulamaları denetlemektir. Adalet Divanı, AB hukukunun koruyucusu konumundadır. Ayrıca ikincil topluluk hukuk tasarruflarının kurucu antlaşmalara uyarlık taşıyıp taşımadığını denetlemekte; ulusal mahmekelerde görülmekte olan davalarda Avrupa Birliği hukukuna aykırılık iddialarını inceleyerek kesin karara bağlamaktadır.

Avrupa Birliği hukuk sisteminde Adalet Divanı kararları kesindir ve bunlara karşı daha üst bir yargı merciine başvurma imkanı bulunmamaktadır. Divanın kararlarını ilgili devlet yerine getirmek zorundadır. Eğer Divan bir üye devletin AB kurucu antlaşmalarında yer alan bir hükmü ihlal ettiğine karar verirse, ilgili devlet bu kararın gereğini yerine getirmekle yükümlüdür. Üye devletlerin ulusal yargı organları üstünde adeta bir temyiz mercii konumunda olan Divan'ın kararları, tüm üye devletler için hukuki açıdan bağlayıcıdır. Üye devlet bu kararın gereğini yerine getirmezse Adalet Divanı para cezası uygulanmasına karar verebilmektedir.

Türkiye'nin yargı konusunda Avrupa Birliği hukukuna uyum sağlaması için öncelikle iç hukuktaki kavramları Adalet Divanının kararları ışığında yorumlamak gerekmektedir. Türk mahkemeleri, Adalet Divanının içtihatlarını ulusal yargı organları tarafından verilen kararlarda öncelikle dikkate almakla yükümlüdürler. Avrupa Birliği hukukunun üye devletlerin ulusal hukuklarından, Adalet Divanı kararlarının da ulusal mahkemelerin verdiği kararlardan üstün olması ve bağlayıcılık kazanması karşısında Türk mahkemelerinin de tam üyelikten sonra, Avrupa Birliği hukukuna aykırılık teşkil eden ulusal mevzuat hükümlerini uygulamamaları gerekmektedir.

---

[117] http://www.hukukcu.com/bilimsel/kitaplar/turk_hukuk_sistemi.htm/

Esasen anayasanın yargı yetkisini düzenleyen 9. madde hükmü, tıpkı yürütme ve yasama maddelerinde olduğu gibi Avrupa Birliği hukuk sistemi ile uyumsuzluk taşımaktadır. Dolayısıyla yargı alanında da bir takım yetkilerin Avrupa Birliği organlarına devredilmesi zorunludur. Anayasaya göre egemenlik hakkı milletin tekelinde olduğu için sözkonusu değişiklik hükümlerini düzenleyen maddenin de, tıpkı yasama ve yürütme yetkisinde ulusüstü bir organa devrine ilişkin Anayasa değişiklikleri örneğinde olduğu gibi, halk oyuna sunulması gerekmektedir.

2.3.2. Avrupa Birliği Hukukunun Türkiye'de Doğrudan Uygulanması, Etki Doğurması ve Üstünlüğünün Sağlanması Sorunu

1982 tarihli Türk anayasasında egemen yetkilerin kullanımının devrinin yapılan değişikliklerle Avrupa Birliğine devredilmesi, Avrupa Birliği hukukunun doğrudan iç hukukta uygalanması için yeterli değildir. Bu hususa netlik kazandırmak için öncelikle Türk anayasasında uluslararası antlaşmaların onaylanmasını düzenleyen hükümler üzerinde durmak gerekmektedir. İkinci olarak da tam üyelik müzakerelerinin ardından imzalanacak olan Katılma antlaşmasının topluluk hukukunun doğrudan etkinliğini düzenleyen hükümlerinin neler olacağı da önem taşımaktadır.

1982 Anayasasının 90. maddesinin son fıkrasında "Usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası andlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulamaz" denilmektedir. Buradan da anlaşılacağı üzere Türk hukuk sisteminde uluslararası anlaşmalara yasalarla eşdeğer statü tanınmış ve bunların doğrudan uygulanabilir (*self-executing*) olduğu kabul edilmiştir. Uluslararası anlaşmaların anayasaya aykırılığı ileri sürülemeyeceğine göre, bunlar anayasaya aykırı olsalar bile uygulanmak zorundadırlar. Bu özellikleri dolayısıyla uluslararası antlaşmalar ulusal hukuk kurallarına göre üstün bir konumda bulunurlar ve ulusal yargı yerlerince özellikle ve öncelikle uygulanmaları gerekmektedir.

90. madde dışında Anayasa, 15., 16., 42. ve 92. maddelerinde sınırlı da olsa bazı konularda uluslararası hukuk kurallarının Türk hukuk düzeninde doğrudan hüküm doğuracağını kabul edilmiştir. Ancak buradan tüm devlet organlarının uluslararası hukukun genel kurallarına uygun yorum yapma ve hareket etme zorunluluğu çıkmamaktadır. Anayasada yer alan uluslararası anlaşmalara doğrudan uygulanma ve üstünlük taşıyan bu normlardan yola çıkarak ulusal mahkemelerin Avrupa Birliği hukukuna öncelik vermeleri gerektiğini öne sürmek mümkün değildir.

Görüldüğü üzere Türkiye'nin de tam üyeliğe giden süreçte, Anayasanın 90. maddesi ve uluslararası hukuk hükümlerinin yürürlüğüne ilişkin diğer maddeler dikkate alındığında Türk hukukunun Avrupa Birliği hukukuna uyumu gerçekleşmeyecektir.

Tam üyelik müzakerelerinin tamamlanması aşamasında imzalanacak Katılım Antlaşması hükümlerinin bu sorunun çözüme kavuşturulmasında ne derece etkili olacağı üzerinde durmak gerekmektedir. Katılım antlaşması 90. maddeye göre, uygun şekilde yürürlüğe girdiğinde Türkiye'de doğrudan uygulanabilen bir yasa niteliği kazanmış olacaktır. Ancak bu durumda da şöyle bir sorun ortaya çıkmaktadır. Bu anlaşma Avrupa Birliği hukukunun tüm unsurlarıyla Türkiye'de doğrudan uygulanması, etki doğurması için yeterli değildir. Bunun olabilmesi için Katılım antlaşmasında Avrupa Birliği hukukunun Türkiye'de doğrudan etkili olacağının öngörülmesi veya antlaşmanın içeriğinde Avrupa Birliğinin Kurucu Antlaşmalarının da bulunması gerekmektedir. Avrupa Birliğinin bugüne kadar kaydettiği genişlemelerin arifesinde aday ülkelerle imzalanan katılma antlaşmalarının içeriğinde Avrupa Birliği hukukunun doğrudan etkili olmasına ilişkin bir hüküm bulunmamaktadır.

Uygulamada bu sorunu devletler iki şekilde çözüme kavuşturmuşlardır. Bunlardan ilki ilgili ülkedeki yüksek yargı organlarının içtihada gitmek suretiyle Topluluk hukukunun üstünlüğünü kabul etmeleridir. Katılma antlaşması ertesinde ortaya çıkan sorunların çözümü için bu yönteme 1973 sonrasında İngiltere başvurmuştur. İkinci yöntem ise üye ülkelerde anayasa maddelerinin egemenlik devrini daha açık kurallara bağlayacak şekilde değiştirilmesidir. Böylece Avrupa

Birliği hukukunu doğrudan uygulanabilirliği, etkinliği ve üstünlüğü, iç hukukla çatışması durumunda yaşanabilecek sorunlar asgari düzeye indirilmiş olmaktadır.

2.3.3. Egemenlik Yetkilerinin Devri Konusunda Avrupa Devletlerinin Uygulamaları

Avrupa Birliğine üye devletlerin büyük kısmı egemenlik devrini, Avrupa Birliği hukukunun doğrudan uygulanabilirliğini, ulusal hukuka göre üstünlüğünü ve doğrudan etkili olmasını anayasa değişiklikleri ile gerçekleştirmişlerdir. Avrupa Birliğinin kurucu ülkeleri olan Altılar (Belçika, Lüksemburg, Hollanda, İtalya, Almanya, Fransa) ile 1980'li yıllarda üye olan Yunanistan, İspanya ve Portekiz anayasalarında bu yönde değişiklik yapmışlardır. 2004 yılında katılan ülkelerden Polonya ve Çek Cumhuriyeti de katılım öncesinde anayasalarında benzer şekilde değişiklik yapmışlardır. Aşağıda adı geçen ülkelerin egemenlik yetkilerinin devri konusunda yaptıkları değişiklikler şu şekildedir.

Belçika Krallığı Anayasası (1831)[118]

Madde 34

Belirli yetkilerin kullanılması bir antlaşma ya da kanun ile uluslararası kurumlara bırakılabilir.

Fransa Anayasası (1958)[119]

Madde 88-1

Cumhuriyet, Kurucu Antlaşmalar gereğince bazı yetkilerini ortak şekilde kullanmayı özgür iradeleriyle seçen devletlerden oluşan Avrupa Topluluklarına ve Avrupa Birliğine katılabilir.

Madde 88-2

Karşılıklılık esasını gözetmek kaydıyla ve 7 Şubat 1992'de imzalanmış Avrupa Birliği Antlaşmasında öngörülen koşullara uygun olarak Fransa, Avrupa

[118] Belçika Krallığı Anayasası, (1831)
http://www.senate.be/doc/const_fr.html/

[119] Fransa Cumhuriyeti Anayasası, (1958)
http://www.legifrance.gouv.fr/html/constitution/constitution.htm/

Ekonomik ve Parasal Birliğinin oluşturulmasında gerekli yetki devrini kabul eder. Aynı kayıtla ve 2 Ekim 1997'de imzalana Avrupa Topluluğunu Kuran Antlaşmanın redaksiyonunda öngörülen şartlara uygun olarak, kişilerin serbest dolaşımına ve bununla ilişkili alanlara dair kuralların belirlenmesinde gerekli yetki devri de kabul edilebilir.

Federal Almanya Cumhuriyeti Anayasası (1949)[120]

Madde 23

(1) *Birleşik bir Avrupanın kurulması için Federal Almanya Cumhuriyeti, federatif, sosyal, demokratik hukuk devleti ilkelerine ve yetki ikamesi ilkesine bağlı ve esas bakımından işbu Anayasada düzenlenenlere denk bir temel haklar güvencesi sağlayan Avrupa Birliğinin gelişmesine katkıda bulunur. Bu amaçla Federasyon, Bundesrat (Meclisin alt kamarası) tarafından onaylanan bir kanunla egemenlik haklarını devredebilir.*

Hollanda Krallığı Anayasası (1983)[121]

Madde 92

Yasama, yürütme ve yargı erklerine ait yetkiler uluslararası kuruluşlara bir antlaşma tarafından ya da bu antlaşmaya uygun olarak tevdi edilebilir.

Madde 93

Antlaşmaların ve uluslararası kuruluşlara ait kararların, bunların muhtevasının verdiği yetkilye tüm kişiler üzerinde bağlayıcı olan hükümleri, yayınlandıkları tarihten itibaren bağlayıcıdır.

Madde 94

Krallık dahilinde yürürlükte olan yasal düzenlemeler, uygulanmaları halinde tüm kişiler üzerinde bağlayıcı hükümleri olan antlaşmalarla ve uluslararası kuruluşların kararlarıyla çelişecekse, uygulanmaz.

İtalya Cumhuriyeti Anayasası (1947)[122]

---

[120] Federal Almanya Cumhuriyeti Anayasası, (1949) http://www.jura.uni-sb.de/BIJUS/grundgesetz/

[121] Hollanda Krallığı Anayasası, (1983) http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/nl00000_.html/

[122] İtalya Cumhuriyeti Anayasası, (1947)

Madde 11

İtalya... öteki devletlerle karşılıklılık koşuluyla milletler arasında barış ve adaleti sağlayan bir düzen için gerekli olan egemenlik kısıtlamalarını kabul eder, buna benzer amaçları olan uluslararası örgütleri teşvik eder ve özendirir.

Lüksemburg Grandüklüğü Anayasası (1869)[123]

Madde 49 -mükerrer

Anayasa tarafından muhafaza edilen yasama yürütme ve yargı erklerine ait görevlerin kullanımı, antlaşmayla geçici olarak uluslararası hukuk kurumlarına devredilebilir.

Yunanistan Anayasası (1975)[124]

1. *Uluslararası hukukun genel olarak kabul edilmiş kuralları ve kanunlar tarafından onaylandığı ve ilgili hükümlerine uygun olarak yürürlüğü girdiği andan itibaren uluslararası sözleşmeler Yunan iç hukukunun ayrılmaz bir parçasıdır ve kanunların kendininkilerle çelişen tüm hükümlerine üstün tutulur. Uluslararası hukukun ve uluslararası sözleşmelerin kuralları müttefiklere karşılıklılık şartıyla uygulanabilir.*

2. *Anayasanın sağladığı yetkiler, önemli bir ulusal çıkara hizmet ettiği ve diğer devletlerle işbirliğini teşvik ettiği taktirde antlaşma veya antlaşmalar yoluyla uluslararası örgütlerin kurumlarına verilebilir.*

3. *Yunanistan, milletvekili toplam sayısının mutlak çoğunluğuyla kabul edilen bir kanunla, önemli ir ulusal çıkarın gerektirdiği, insan haklarına ve demokratik idarenin temel ilkelerine aykırı olmadığı, eşitlik ilkesi temelinde ve karşılıklılık koşuluna göre uygulandığı sürce milli egemenliğin kullanımını sınırlamakta serbesttir.*

İspanya Krallığı Anayasası (1978)[125]

---

http://www.giurcost.org/fonti/cost_ingl.html/

[123] Lüksemburg Grandüklüğü Anayasası, (1869)
http://www.etat.lu/SCL/CNST0999.PDF/

[124] Yunanistan Anayasası, (1975)
http://www.sspa.it/sitocde/Costituzioni/Grecia%20Costituzione.htm/

Madde 93

Anayasadan kaynaklanan yetkilerin kullanılmasını uluslararası bir örgüte ya da kuruma veren antlaşmaların sonuçlandırılması bir organik kanunla yetkilendirilebilir. Yetki devrinden yararlanan uluslararası veya ulusüstü kurumların çıkardığı bu antlaşmaların ve kararların uygulanmasını güvence altına almak duruma göre yüksek mahkemelre ya da hükümete düşer.

Polonya Anayasası (1997)[126]

Madde 90

1. Polonya Cumhuriyeti bir antlaşma gereği, bir uluslararası örgüte ya da uluslararası bir kuruma somut meseleler alanında devlet erkinin otoritelerine ait yetkiler bırakabilir.

Çek Cumhuriyeti Anayasası (1992)[127]

Madde 10 –a

Uluslararası bir antlaşma yoluyla, Çek Cumhuriyetinin kurumlarına ait bazı yetkiler uluslararası bir örgüte ya da kuruma devredilebilir.

Avrupa Birliği üyesi devletlerde egemen yetkilerin devri konusunda yukarıda verilen örnekler şunu ortaya koymaktadır: Tam üyelik müzakereleri bittiğinde anayasada yapılacak değişiklikte egemenlik yetkilerinin devrine ilave olarak Avrupa Birliği hukukunun doğrudan uygulanabilirliği, doğrudan etkili olması ve Türk hukuku ile çatışması durumunda üstün tutulması gerektiğini öngören bir hükmün eklenmesi ileride ortaya çıkacak sorunların daha başlangıçta çözüme kavuşturulması anlamına gelecektir.

---

[125] İspanya Krallığı Anayasası, (1978)
http://perso.wanadoo.fr/ambassade.espagne/constitution/constitution.htm/

[126] Polonya Cumhuriyeti Anayasası, (1997).
http://www.accpuf.org/pol/constit.htm/

[127] Çek Cumhuriyeti Anayasası, (1992)
http://www.psp.cz/cgi-bin/eng/docs/laws/constitution.html/

2.3.4. Türk Anayasasında Yapılması Gereken Diğer Değişiklikler

Avrupa Birliği hukukuna uyum sağlamak yapılacak yasal değişiklikler egemenlik yetkilerinin devri ile sınırlı kalması yeterli değildir. Türk hukuk sisteminin ve anayasasının tam üyelik yükümlülüklerine uyarlık taşıyacak şekilde radikal biçimde revize edilmesi gerekmektedir. Burada önem taşıyan husus şudur: Türkiye, anayasa ve hukuk sisteminde değişiklik yaparken uluslararası hukukun artık yalnızca devletlerin "birlikte var olma" ilişkisini değil, aynı zamanda "işbirliği" ilişkisini de düzenlediğini dikkate alma yükümlülüğü ile karşı karşıyadır.[128]

Öte yandan Türkiye, tam üye olarak Avrupa Birliğine katıldığında Avrupa Birliğinin organlarının ortaya koyduğu tasarruflarla vergi, resim, harç gibi mali yükümlülükler ihdas edilebilecek, değiştirilebilecek veya kaldırılabilecekitr. Bu durumda anayasanın 73. maddesinde yer alan "vergide kanunilik" ilkesinin yeni duruma uyarlanacak şekilde değiştirilmesi gerekmektedir.

Para konusunda da benzeri bir durum sözkonusudur. Türkiye'nin Avrupa Birliğine tam üye olarak katıldığında ulusal para birimi Lira'yı terkederek Euro'ya geçmesi otomatik olarak sağlanmamaktadır. Bunun için Maastricht Kriterleri adı verilen ekonomik ve parasal birlik için öngörülen koşulları yerine getirmesi gerekmektedir. Tam üyelikten bir kaç yıl sonra Türkiye'nin Euro'ya geçmek için gerekli yükümlülükleri yerine getirdiğini düşündüğümüzde bu durum 1982 anayasası ile çelişmektedir. 1982 Anayasasına göre para basma hakkı egemenliğin doğal bir sonucu olarak Türkiye Cumhuriyetinin tekelindedir. Çözüm için anayasanın 87. maddesine ilave yapılması, Euro'nun Türk lirası yerine tedavülde dolaşımı için kanunla yasama organına düzenleme yapma yetkisi verilmesi gerekmektedir.

Tam üyelik halinde anayasanın değiştirilmesi gereken bir başka hükmü de 138. maddedir. Sözkonusu maddeye göre, hakimler kanunlara ve anayasaya göre hüküm verirler. Avrupa Birliğine tam üye olarak katıldığında hakimlerin anayasa ve kanunların dışında Avrupa Birliği müktesabatını da dikkate almaları gerekecektir.

---

[128] Murat Şen, "Egemenliğin Kollektif Kullanımı: AB'nin anayasal Yapısına Uyum Açısından Anayasamız", **Anayasa Yargısı Dergisi**, Cilt: 22 (2005), s. 216-230

Dolayısıyla anayasa değişikliği yapılırken bu maddenin de revize edilmesi gerekmektedir.

Anayasanın 166. maddesinde ise ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmayı planlama, sanayinin ve tarımın yurt dışında dengeli ve uyumlu biçimde hızla gelişmesi ve ülke kaynaklarının verimli kullanımı devletin görevi olarak sayılmaktadır. Tam üyelik halinde bu maddeye "Devlet, Avrupa Birliğinin hedeflerine uyumlu sölgesel kalkınma politikalarının uygulanmasını güvence altına alır" şeklinde ilave yapmak gerekmektedir. Türkiye'nin ayrıca tam üyelik halinde ekonomi politikasını da Avrupa Birliği ile koordinasyon sağlayacak şekilde değiştirilmesi gerekmektedir.

Egemenliğin devredilmesinin tam üyelik müzakerelerinin hangi aşamasında yapılacağı da önemlidir. 3 Ekim 2005'de tarama süreci ile başlayan müzakerelerin ve ardından imzalanacak katılma antlaşmasının onay işlemlerinin yıllarca sürmesi beklenmektedir. Dolayısıyla egemenlik yetkisinin devrini öngören anayasal değişikliklerin yakın dönemde yapılması gerekmemektedir. Özellikle yasama, yürütme ve yargı alanlarında egemenlik devrini öngören değişikliklerin meşruiyeti ve ileride tartışmalara neden olmaması için parlamento onayı ile yetinilmemeli ayrıca referanduma da sunulması gerekmektedir.

SONUÇ

İkinci Dünya Savaşından sonra dönemin şartları nedeniyle Batı Avrupa'da kömür ve çelik üretiminde işbirliği ile başlayan bütünleşme hareketi zaman içerisinde gümrük birliği, ortak pazar, ekonomik ve parasal birlik hedeflerine ulaştıktan sonra yeni dönemde siyasi ve askeri birlik hedefine yönelmiştir. 1993 sonrasında Avrupa Birliğ adını alan bütünleşme hareketi bir yandan işbirliği yapılan alanların çoğalması anlamında derinleşme yönünde ilerleme kaydederken, öte yandan da üye sayısının artmasıyla genişlemiştir. Altı ülke ile yola çıkan bütünleşme hareketi 2004 Mayıs ayı itibariyle 25 üyeye ulaşmıştır. 2007 yılında Romanya ve Bulgaristan'ın katılımı ile 27 üyeli hale gelecektir.

Batı Avrupa'daki bütünleşme hareketinin karakteristik özelliği ulusüstü (*supranational*) olmasıdır. Üye devletlerin ulusal hukuk düzenlerinin üstünde o zamana kadar dünyada benzeri olmayan ulusüstü bir hukuk düzeni kurulmuştur. Bu düzen içerisinde üye devletler bazı alanlarda egemenlik yetkilerini Topluluk kurumlarına devretmişlerdir. Bu devrin doğal bir sonucu olarak da, yetki devri yapılan alanlarda üye devletlerin karar alma yetkileri ortadan kalkmıştır. Günümüzde Avrupa Birliği hukuk sistemi adı verilen mekanizma egemenlik yetkilerinin kısmen devrine ilave olarak Avrupa Birliği hukukunun üye devletlerin ulusal hukuk sistemleri karşısında üstünlüğü, doğrudan yürürlüğe girmesi ve etki doğurması özellikleriyle dikkatleri üzerinde toplamaktadır.

Toplulukların başlangıçtan günümüze hukuki anlamda ortaya koyduğu pratik Topluluk Müktesebatı (*acquis communitaires*) olarak isimlendirilmektedir. Bu kavramın içinde kurucu antlaşmalar, onlarda değişiklik yapan antlaşmalar ve katılma antlaşmaları gibi birincil hukuk kaynaklarına ilave olarak Avrupa Birliği kurumlarının tüzük, yönerge, karar, tavsiye ve görüş adını taşıyan tasarrufları yer almaktadır. Adalet Divanınının içtihatları, Avrupa Topluluklarının aktettiği anlaşmalar da geniş yorum yapılmak suretiyle müktesebata dahil edilmiştir.

Türkiye'nin Avrupa Birliği hukukuna uyumu temelde tam üyelikle paralel yürüyen bir süreçtir. Türkiye, her ne kadar Batı Avrupa bütünleşme haraketine daha başlangıç yıllarında ilgi gösteren ve Yunanistan'ın ardından ikinci olarak başvuru yapan ülke olsa da, Avrupa Birliği hukukuna uyum ancak son yıllarda gündeme gelmiştir. İki taraf arasındaki ilişkilerin temeli, 12 Eylül 1963'da imzalanan Ankara anlaşması ile 23 Kasım 1970'de imzalanan Katma Protokol'e dayanmaktadır. Ankara anlaşması ile taraflar arasında ortaklık ilişkisi kurulmuş ve Türkiye'nin belirli bir zaman diliminde tam üyeliğe hazırlanması öngörülmüştür. Katma Protokol ile somut hale getirilen bu süreç, Türkiye'den, uluslararası ortamdan ve AT tarafından kaynaklanan nedenlerle sağlıklı biçimde işletilememiştir.

Türkiye'nin Avrupa Birliği hukukuna uyumu temelde soğuk savaş sonrası dönemde hız kazanmıştır. 1996 başında tarafların ortak rızası ile kurulan gümrük birliği bu alanda en önemli adımdır. Gümrük birliği kararıyla birlikte Türkiye gümrük birliğinin sağlıklı işlemesi amacıyla bir dizi yasal değişiklik yapma yükümlülüğü altına girmiş ve 2001 yılına kadar bunları tamamlamıştır. Avrupa Birliği hukukuna uyumda bir başlangıç niteliği taşıyan bu bu düzenlemelerin ardından esas önemli gelişme 20. yüzyılın sonunda gerçekleşmiştir. 10-11 Aralık 1999'da toplanan Helsinki zirvesinde Avrupa Birliği devlet ve hükümet başkanları tarafından Türkiye aday ilan edilmiştir. Bu sürecin doğal bir uzantısı olarak da Türkiye'nin önüne kısa ve orta vadede yerine getirilmesi gereken yükümlülükler konulmuştur.

Türkiye; Kopenhag Siyasi Kriterlerine uyum amacı taşıyan esasen Avrupa Birliği hukukuna uyumu bütünleyen bu yükümlülükleri uyum yasaları adı verilen değişikliklerle yerine getirmiştir. 3 Ekim 2005 tarihinde ise daha ileri bir adım atılmış ve daha önceden öngörüldüğü şekliyle tam üyelik müzakereleri başlamıştır. Böylece Türk hukukunun Avrupa Birliği hukukuna uyarlanması anlamından en önemli aşamaya girilmiştir. Bu dönemde yürütülen tam üyelik müzakerelerinin nihai amacı da zaten Türk hukukunun bir bütün olarak Avrupa Birliği hukuk sistemine uyum sağlamasıdır. Türkiye için hazırlanan ve 3 Ekim 2005'de kesinleşen müzakere çerçeve belgesinde hedef bu şekilde somutlaştırılmış ve Türkiye'nin Topluluk

müktesabatı adı verilen Avrupa Birliği hukuk sistemine uyumu için müzakerelerin 35 başlık altında yürütülmesi kararlaştırılmıştır.

Tarama süreci ile başlayan müzakerelerin ilk döneminde Türk hukuku ile Avrupa Birliği müktesabatı karşı karşıya getirilerek kıyaslanmaktadır. Bu işlemin ardından iki taraf arasında Türk hukukunun Avrupa Birliği hukukuna uyarlanması amacıyla fiili müzakerelere geçilecektir. 5-8 yıl sürmesi öngörülene müzakerelerin ardından tarafların mutabakat sağladıkları hususları içeren Katılma Antlaşması imzalanacaktır. Katılma antlaşmasının TBMM, Avrupa Parlamentosu ve üye ülkelerde onaylanmasının ardından Türkiye tam üye olarak Avrupa Birliğine katılacaktır. Tüm bu işlemlerin kaç yıl süreceği konusunda bugünden bir tahmin yapma imkanı bulunmamaktadır.

Türk hukukukun Avrupa Birliği hukukuna uyarlanması anlamında önem taşıyan husus şudur: Temelde Türk hukukunun AB hukuku ile uyum sağlaması tam üyelik müzakereleri ile tamamlanacaktır. Olayın teknik tarafını aşan ve uyumlaştırmayı bütünleyen işlemler için tam üyelik müzakerelerinin ertesinde gündeme gelecek ve bu dönemde Avrupa Birliği hukukuna uyum için anayasa değişiklikleri yapmak gerekecektir. 1982 tarihli Türk anayasasında yer alan yasama, yürütme ve yargı yetkilerinin münhasıran Türk Milleti tarafından yetkili organlarca kullanılacağına ilişkin hükmün Avrupa Birliği hukuk sistemine uyarlık için değiştirilmesi gerekmektedir. Bu değişikliğe paralel olarak anayasada Avrupa Birliği hukuk sisteminin işleyişi ile çelişen diğer maddelerin de değiştirilmesi gerekmektedir.

Türkiye'nin hukuki anlamda değişim ve dönüşümünde önemli bir aşamayı simgeleyen tüm bu değişikliklerin ardından Türkiye, tam üye olarak katılacağı Avrupa Birliğinde ulusüstü hukuk sisteminin bir parçası olacak, ve böylece Türkiye'de Avrupa Birliğinin hukuki tasarruflarının üstünlüğü, doğrudan yürürlüğe girmesi ve etki doğurması gerçekleşmiş olacaktır.

EK-I

GÜNCELLEŞTİRİLMİŞ ULUSAL PROGRAM GEREĞİNCE DEĞİŞTİRİLECEK VE ÇIKARILACAK KANUNLAR LİSTESİ[129]

1. MALLARIN SERBEST DOLAŞIMI

DEĞİŞTİRİLECEK KANUNLAR

- 4708 sayılı Yapı Denetimi Hakkında Kanunun Piyasa Gözetim ve Denetiminin Öngördüğü Faaliyetler Açısından Değiştiren Kanun (2004, II. Çeyrek)
- 818 sayılı Borçlar Kanunu (2005/2006)
- 2521 sayılı Avda ve Sporda Kullanılan Tüfekler, Nişan Tabancaları ve Av Bıçaklarının Yapımı, Alımı, Satımı ve Bulundurulmasına Dair Kanun (2006)
- 6136 sayılı Ateşli Silahlar ve Bıçaklar ile Diğer Aletler Hakkında Kanun (2006)
- 4734 sayılı Kamu İhale Kanunu (Üyelikten Önce)
- 4735 sayılı Kamu İhale Sözleşmeleri Kanunu (Üyelikten Önce)

YENİ ÇIKARILACAK KANUNLAR

- Kozmetik Kanunu (2004, I. Çeyrek)
- Yasadışı Yollarla Çıkarılan Kültürel Varlıkların İadesi Hakkında Kanun (İlgili AB mevzuatının içeriği dikkate alınarak AB'ye üyelik aşamasında yürürlüğe girecektir)
- Su,telekomünikasyon, enerji,ulaşım sektörlerindeki faaliyet gösteren idarelerin İhale Prosedürlerini Koordine Eden Kanun (Üyelikten Önce)
- Türk Ticaret Kanunu (2004, IV. Çeyrek)

2. KİŞİLERİN SERBEST DOLAŞIMI

DEĞİŞTİRİLECEK KANUNLAR

- 1136 Sayılı Avukatlık Kanunu (Müzakere Dönemi)

---

[129] Güncelleştirilmiş Ulusal Programın ekleriyle birlikte 900 sayfa olan metni 24 Temmuz 2003 tarih ve 25178 Sayılı Resmi Gazete'de yayınlanmıştır. Bu bölüm sözkonusu programın geniş özetini ihtiva etmektedir. Program çerçevesinde 87 yeni kanun çıkarılması ve 382 yeni idari düzenleme yapılması öngörülmektedir.

YENİ ÇIKARILACAK KANUNLAR

- Mesleki Niteliklerin Karşılıklı Tanınması Sistemini Oluşturacak Kanun (2005, I. Çeyrek)
- Hemşireler ve Türk Hemşireler Birliği Kanunu (2004, IV. Çeyrek)
- Ebeler ve Türk Ebeler Birliği Kanunu (2004, IV. Çeyrek)

3. HİZMETLERİN SERBEST DOLAŞIMI

DEĞİŞTİRİLECEK KANUNLAR

- 2918 sayılı Karayolları Trafik Kanunu (2004, IV. Çeyrek)
- 818 sayılı Borçlar Kanununun İlgili Maddeleri (Aralık 2005)
- 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu (Aralık 2005)
- Menkul Kıymetler Borsaları Hakkında Kanun Hükmünde Kararname (Aralık 2005)

YENİ ÇIKARILACAK KANUNLAR

- Elektronik İmza Kanunu (Aralık 2003)
- Sigortacılık Faaliyetlerinin Düzenlenmesi ve Denetlenmesi Hakkında Kanun (Aralık 2003)
- Banka Kredi ve Kartları Kanunu (Ocak 2005)
- Türk Ticaret Kanunu (2004, IV. Çeyrek)
- Kişisel Verilerin Korunması Kanunu (Aralık 2004)

4. SERMAYENİN SERBEST DOLAŞIMI

DEĞİŞTİRİLECEK KANUNLAR

- 406 sayılı Telefon ve Telgraf Kanunu (Müzakere dönemi)
- 815 sayılı Kabotaj Kanunu (Müzakere dönemi)
- 2565 sayılı Askeri Yasak Bölge ve Güvenlik Bölgeleri Kanunu (Müzakere dönemi)
- 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu (Müzakere dönemi)
- 2920 sayılı Sivil Havacılık Kanunu (Müzakere dönemi)
- 3984 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkındaki Kanunun İlgili Maddeleri (Müzakere dönemi)
- Türk Ticaret Kanununun İlgili Maddeleri (Müzakere dönemi)
- Menkul Kıymetler Borsaları Hakkında Kanun Hükmünde Kararname KHK /91 (Aralık 2005)

YENİ ÇIKARILACAK KANUNLAR

- Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkındaki Kanun (Temmuz 2003)

5. ŞİRKETLER HUKUKU

DEĞİŞTİRİLECEK KANUNLAR

- 4630 sayılı Kanunla değişik 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu (Mayıs 2004)
- 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu (Aralık 2005)
- 551 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kararname (Mayıs 2004)
- 554 sayılı Endüstriyel Tasarımların Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kararname (Mayıs 2004)

YENİ ÇIKARILACAK KANUNLAR

- Endüstriyel Tasarımların Uluslararası Tesciline İlişkin Lahey Anlaşması Cenevre Metnine Katılmamızın Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun (Ekim 2003)
- Türk Ticaret Kanunu (2004, IV. Çeyrek)
- Marka Kanunları Antlaşmasına Katılmamızın Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun (Ekim 2003)
- WIPO Telif Hakları Antlaşmasına Katılmamızın Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun (Aralık 2003)
- WIPO İcracılar ve Fonogramlar Antlaşmasına Katılmamızın Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun (Aralık 2003)
- Entegre Devre Topografyalarının Korunmasına İlişkin Kanun (Mayıs 2004)
- Yeni Bitki Çeşitlerine Ait Islahçı Haklarının Korunmasına İlişkin Kanun (15 Haziran 2004)

6. REKABET POLİTİKASI VE DEVLET YARDIMLARI

DEĞİŞTİRİLECEK KANUNLAR

Bu bölümde kanun değişikliği öngörülmemiştir.

YENİ ÇIKARILACAK KANUNLAR

- Devlet Yardımlarının İzlenmesi ve Denetlenmesi Hakkındaki Kanun (2003)

7. TARIM

DEĞİŞTİRİLECEK KANUNLAR

- 6968 Sayılı Zirai Karantina Kanunu (Ocak 2005)

YENİ ÇIKARILACAK KANUNLAR

- Tarım Çerçeve Kanunu (Aralık 2003)
- Tarımsal Üretici Birlikleri Kanunu (Ocak 2004)
- Yeni Bitki Çeşitlerine Ait Islahçı Haklarının Korunmasına İlişkin Kanun (Haziran 2004)
- Veterinerlik Çerçeve Kanunu (2004, IV. Çeyrek)
- Ortak Piyasa Düzeni Çerçeve Kanunu (Ocak 2005)
- Tohumculuk Kanunu (Haziran 2005)
- Ödeme Kuruluşunun Oluşturulması ve Görevleri Hakkında Kanun (Ocak 2006)
- Zeytinyağı Sektöründe Kontrol Kuruluşu Kurulmasına İlişkin Kanun (Ocak 2006)

8. BALIKÇILIK

DEĞİŞTİRİLECEK KANUNLAR

- 3285 Sayılı Hayvan Sağlığı ve Zabıtası Kanunu (15.07.2005)

YENİ ÇIKARILACAK KANUNLAR

- Tarımsal Üretici Birlikleri Kanunu (Ocak 2004)
- Su Ürünleri Çerçeve Kanunu (15.07.2005)

9. TAŞIMACILIK POLİTİKASI

DEĞİŞTİRİLECEK KANUNLAR

- 2918 Sayılı Karayolları Trafik Kanunu (2004, IV. Çeyrek)

YENİ ÇIKARILACAK KANUNLAR

- Karayolu Taşıma Kanunu (2003, IV.Çeyrek)
- SOLAS-74 sözleşmesinin 1978 ve 1988 protokollerine taraf olma konusunda kanun (31 Aralık 2003)
- MARPOL'ün III. ve IV. eklerine taraf olunmasına dair kanun (31 Haziran 2004)

- MARPOL uygulama kanunu (31 Aralık 2004)
- SOLAS'ın uygulama kanunu (31 Aralık 2004)
- Kombine Mal Taşımacılığına İlişkin Kanun (2005, IV. Çeyrek)
- Demiryolu Kanunu (2005, III. Çeyrek)
- TCDD Kanunu (2005, III. Çeyrek)

10. VERGİLENDİRME

DEĞİŞTİRİLECEK KANUNLAR

- 3065 sayılı KDV Kanunu (Müzakere süreci)
- 4760 sayılı ÖTV Kanunu (Müzakere süreci)
- 5422 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu (Müzakere dönemi)

YENİ ÇIKARILACAK KANUNLAR
Bu bölümde değiştirilecek kanun öngörülmemiştir.

11. EKONOMİK VE PARASAL BİRLİK

DEĞİŞTİRİLECEK KANUNLAR

- 1211 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Kanunu (AB'ye tam üyelik ile uyum sağlanacaktır)
  (Ekonomik ve Parasal Birliğe giriş ile uyum sağlanacaktır)

YENİ ÇIKARILACAK KANUNLAR
Bu bölümde yeni çıkarılacak kanun öngörülmemiştir.

12. İSTATİSTİK

DEĞİŞTİRİLECEK KANUNLAR

- 4458 sayılı Gümrük Kanunu (Mayıs 2004)
- 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu (Haziran 2004)
- Karayolları Trafik Kanununu (2004, IV. Çeyrek)

YENİ ÇIKARILACAK KANUNLAR

- Türkiye İş Kurumu Kanunu (2003, III. Çeyrek)
- Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu (2003 III. Çeyrek)
- Karayolu Taşıma Kanunu (2003, IV.Çeyrek)
- Türkiye İstatistik Kanunu (Haziran 2004)

13. SOSYAL POLİTİKALAR VE İSTİHDAM

DEĞİŞTİRİLECEK KANUNLAR

- 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu (31 Aralık 2004)
- 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu (31 Aralık 2004)
- 4857 sayılı İş Kanunu (31 Aralık 2004)
- 5434 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanunu (31 Aralık 2004)

YENİ ÇIKARILACAK KANUNLAR

- Türkiye İş Kurumu Kanunu (2003, III. Çeyrek)
- Hava İş Kanunu (31 Aralık 2004)
- Çalışmada Asgari Yaşın Tespiti ve 18 Yaşını Doldurmamış Gençlerin Çalıştırılma Usul ve Esasları Hakkında Kanun (31 Aralık 2004)
- Sosyal Güvenlik alanında muamele eşitliği sağlayan Kanun (31 Aralık 2004)
- Kurumsal Yapılanmaya İlişkin Kanun (31 Aralık 2003)

14. ENERJİ

DEĞİŞTİRİLECEK KANUNLAR

- 3065 sayılı KDV Kanunu (Müzakere süreci)
- 4760 sayılı ÖTV Kanunu (Müzakere süreci)
- 5422 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu (Müzakere dönemi)

YENİ ÇIKARILACAK KANUNLAR

- Yenilebenilir Enerji Kanunu (2004, III. Çeyrek)
- Petrol Piyasası Kanunu (2003, IV. Çeyrek)
- Enerji Verimliliği Kanunu (2004. IV. Çeyrek)

15. SANAYİ POLİTİKALARI

DEĞİŞTİRİLECEK KANUNLAR
Bu bölümde değiştirilecek kanun öngörülmemiştir.

YENİ ÇIKARILACAK KANUNLAR
Bu bölümde yeni çıkarılacak kanun öngörülmemiştir.

16. KOBİLER

DEĞİŞTİRİLECEK KANUNLAR
Bu bölümde değiştirilecek kanun öngörülmemiştir.

YENİ ÇIKARILACAK KANUNLAR
Bu bölümde yeni çıkarılacak kanun öngörülmemiştir.

17. BİLİM VE ARAŞTIRMA

DEĞİŞTİRİLECEK KANUNLAR
Bu bölümde değiştirilecek kanun öngörülmemiştir.

YENİ ÇIKARILACAK KANUNLAR
Bu bölümde yeni çıkaralacak kanun öngörülmemiştir.

18. EĞİTİM VE STAJ

DEĞİŞTİRİLECEK KANUNLAR
Bu bölümde değiştirilecek kanun öngörülmemiştir.

YENİ ÇIKARILACAK KANUNLAR

- Mesleki Niteliklerin Karşılıklı Tanınması Sistemini Oluşturacak Kanun (2005, I. Çeyrek)

19. BİLİM VE ARAŞTIRMA

DEĞİŞTİRİLECEK KANUNLAR

- 3984 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkındaki Kanun (31 Aralık 2003)
- 5584 sayılı Posta Kanunu (2005, IV. Çeyrek)

YENİ ÇIKARILACAK KANUNLAR

- Yeni Telekomünikasyon Kanunu (2004, I. Çeyrek)
- Acil Durum Tek Numarasının (112) işletilmesine ilişkin kanun (2004, IV. Çeyrek)

20. KÜLTÜR VE GÖRSEL-İŞİTSEL POLİTİKA

DEĞİŞTİRİLECEK KANUNLAR

- 3984 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkındaki Kanunun İlgili Maddeleri (2004, I.Çeyrek)

YENİ ÇIKARILACAK KANUNLAR
Bu bölümde değiştirilecek kanun öngörülmemiştir.

21. BÖLGESEL POLİTİKALAR

DEĞİŞTİRİLECEK KANUNLAR
Bu bölümde değiştirilecek kanun öngörülmemiştir.

YENİ ÇIKARILACAK KANUNLAR
- Bölge Kalkınma Ajansları Kanunu (2003)

22. ÇEVRE

DEĞİŞTİRİLECEK KANUNLAR

- 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarının Korunması Kanunu (2005, III.Çeyrek)
- 2872 sayılı Çevre Kanunu (2005, III.Çeyrek)
- 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu (2005, III.Çeyrek)
- 3167 Kara Avcılığı Kanunu (2005, III.Çeyrek)

YENİ ÇIKARILACAK KANUNLAR

- Biyolojik Çeşitliliğin Koruması ve Doğa Korumaya İlişkin Kanun (2005, III.Çeyrek)
- Çerçeve Su Direktifi hükümlerini karşılayan mevzuat düzenlemesi. (İlgili Direktifin uygulanması hem kamu hem özel sektör için ağır yatırım ihtiyacı gerektirdiğinden altyapı yatırımlarına ve teknik kapasitenin güçlendirilmesine ihtiyaç bulunmaktadır. Bu itibarla, hangi kapsamda yürürlüğe konulacağı mevzuat hazırlıkları esnasında belirlenecektir.)
- Entegre Kirlilik Önleme ve Kontrolü ile ilgili Mevzuat düzenlemesi* (Bu mevzuatın uygulanması, hem kamu hem özel sektör için ağır yatırım ihtiyacı gerektirdiğinden, alt yapı yatırımlarına ve teknik kapasitenin güçlendirilmesine ihtiyaç bulunmaktadır. Bu itibarla, hangi tarihte yürürlüğe konulacağı mevzuat hazırlıkları esnasında belirlenecektir.)
- Endüstriyel fabrikalardan kaynaklanan hava kirliliği ile mücadele edilmesi hakkında Mevzuat düzenlemesi* (Bu mevzuatın uygulanması, hem kamu hem özel sektör için ağır yatırım ihtiyacı gerektirdiğinden, alt yapı yatırımlarına ve teknik kapasitenin güçlendirilmesine ihtiyaç bulunmaktadır. Bu itibarla, hangi tarihte yürürlüğe konulacağı mevzuat hazırlıkları esnasında belirlenecektir.)
- Büyük yakma tesislerinden havaya yayılan bazı kirletici maddelerin sınırlanması hakkında Mevzuat düzenlemesi (Bu mevzuatın uygulanması, hem kamu hem özel sektör için ağır yatırım ihtiyacı gerektirdiğinden, alt yapı yatırımlarına ve teknik kapasitenin güçlendirilmesine ihtiyaç bulunmaktadır. Bu itibarla, hangi tarihte yürürlüğe konulacağı mevzuat hazırlıkları esnasında belirlenecektir.)

23. TÜKETİCİNİN VE TÜKETİCİ SAĞLIĞININ KORUNMASI

DEĞİŞTİRİLECEK KANUNLAR
Bu bölümde değiştirilecek kanun öngörülmemiştir.

YENİ ÇIKARILACAK KANUNLAR
Bu bölümde yeni çıkarılacak kanun öngörülmemiştir.

24. ADALET VE İÇİŞLERİ

DEĞİŞTİRİLECEK KANUNLAR

- 1412 sayılı Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu (2004)
- Devlet Güvenlik Mahkemelerinin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanunda, 18 Kasım tarih ve 3842 sayılı Kanunda ve Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun (2003)
- 5682 sayılı Pasaport Kanunu (01.05.2004)
- Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu (2004)
- 4208 sayılı Karaparanın Aklanmasının Önlenmesine Dair Kanun (2004)
- İş Mahkemeleri Kanunu (2004)
- 2802 sayılı Hâkimler ve Savcılar Kanunu (2004)
- 2802 sayılı Hâkimler ve Savcılar Kanunu ile 2992 sayılı Adalet Bakanlığının Teşkilât ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun (2004)
- İcra ve İflâs Kanunu (2004)
- Karaparanın Aklanmasının Önlenmesine, 2313 sayılı Uyuşturucu Maddelerin Murakabesi Hakkında Kanunda, 657 sayılı Devlet Memurları Kanununda ve 178 sayılı Maliye Bakanlığının Teşkilât ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunda, Bankalar Kanununda ve Devlet Güvenlik Mahkemelerinin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun (2004)
- 2803 sayılı Jandarma Teşkilât, Görev ve Yetkileri Kanunu (2005)
- 1512 sayılı Noterlik Kanunu (2004)
- Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Kanunu (2004)
- Borçlar Kanununun İlgili Maddeleri (2005)
- Türk Ticaret Kanununun İlgili Maddeleri (2005)
- 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu (2005)
- 5683 sayılı Yabancıların İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun (2005)
- 4422 sayılı Çıkar Amaçlı Suç Örgütleriyle Mücadele Kanunu (2005)

YENİ ÇIKARILACAK KANUNLAR

- Türk Ceza Kanunu (2004)

- Adlî Yargı İlk Derece Mahkemeleri ile Bölge Adliye Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yetkileri Hakkında Kanun (2004)
- Kişisel Verilerin Korunması Kanunu (2004)
- 27 Ocak 1999 tarihinde imzaya açılan Yolsuzluğa Dair Ceza Hukuku Avrupa Konseyi Sözleşmesi Onay Kanunu (2004)
- Bilgi Edinme Hakkı Kanunu (2004)
- 23 Kasım 2001 tarihinde imzaya açılan Avrupa Konseyi Bilişim (Sanal Ortam) Suçları Hakkındaki Avrupa Konseyi Sözleşmesi (2005)
- 8 Kasım 1990 tarihinde imzaya açılan Karaparanın Aklanması, Suçtan Kaynaklanan Gelirlerin Araştırılması, Ele Geçirilmesi ve Müsaderesi Hakkında Avrupa Konseyi Sözleşmesi Onay Kanunu (2004)
- Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu (2004)
- Europol Başkanı'na üçüncü ülkelerle ve AB'ye bağlı olmayan kuruluşlarla anlaşmalara ilişkin müzakerelere girmesi için yetki verilmesi hakkında Taslak İşbirliği Anlaşması (2004)
- Elektronik İmzanın Düzenlenmesi Hakkında Kanun (2004)
- Terör ve Terörle Mücadeleden Doğan Zararların Karşılanması Hakkında Kanun (2004)
- Ceza ve Tedbirlerin İnfazı Hakkında Kanun (2004)
- Türkiye Adalet Akademisi Kanunu (2004)
- Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğünün Teşkilat Hakkında Kanun (2004)
- 4 Ekim 2001 tarihinde imzaya açılan Adlî Yardım Taleplerinin İletilmesine İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesine Ek Protokolün Onay Kanunu (2004)
- 28 Ocak 1981 tarihinde imzaya açılan Kişisel Verilerin Elektronik Ortamda İşlenmesi Bağlamında Bireylerin Korunmasına Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi Onay Kanunu (2004)
- Türkiye Hakem ve Bilirkişi Odaları Birliği Kanunu (2005)
- İltica Yasası (2005)
- Uzlaştırma Kurullarının Kuruluş, Görev ve Yetkilerine Dair Kanun (2005)
- İstanbul Milletlerarası Tahkim Merkezi Kanunu (2005)
- 18 Mart 1970 tarihinde imzaya açılan Hukuki veya Ticarî Konularda Yabancı Ülkelerden Delil Sağlanması Hakkında Sözleşmesi Onay Kanunu (2005)
- Hukukî ve Ticarî Konularda Yargı Yetkisi, Tanıma ve Tenfize Dair 16 Eylül 1988 tarih ve 88/592/EEC sayılı Sözleşmenin (Lugano) Onay Kanunu (2005)
- 25 Ekim 1980 tarihinde imzaya açılan Adalete Uluslararası Erişim Sözleşmesi (Lahey Sözleşmesi) Onay Kanunu (2005)
- Hukuki Konularda Adli İşbirliğinin Uygulamasını Kolaylaştıracak Faaliyetlere İlişkin Topluluk Çerçevesini Kuran 25 Nisan 2002 tarih ve (EC) 743/2002 sayılı Konsey Tüzüğü gereğince AB ile İkili Anlaşma akdedilmesi (2005)
- Çocuk Mahkemelerinin Kuruluşu, Görev ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun (2004)

- Hâkimler ve Savcılar Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (2004)
- 31 Ocak 1995 tarihinde imzaya açılan Uyuşturucu ve Psikotrop Madde Kaçakçılığına Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesinin 17 Maddesini Uygulayan, Deniz Yoluyla Yasadışı Uyuşturucu Ticareti Avrupa Konseyi Sözleşmesi Uyuşturucu ve Psikotrop Madde Kaçakçılığı Hakkında 20 Aralık 1988 tarihli BM Sözleşmesi'nin 17. maddesini Uygulayan, Deniz Yoluyla Kaçakçılık Hakkında Anlaşmanın Onay Kanunu (2005)
- 28 Mayıs 1998 tarih ve 98/C220/01 Organize Suçlara İlişkin Katılım Öncesi Paktına Taraf Olunmasının Onay Kanunu (2005)
- Uluslararası Acz Hali Kanunu (2005)
- İdarî Usul Kanunu (2005)
- Sır kavramının yeniden belirlenmesi ile ilgili çalışmalar (2004)
- Rüşvet ve yolsuzluklarla mücadele ile ilgili çalışmalar * (2004)
- İhtisas Mahkemelerinin sayısı ve çeşitliliğinin artırılması * (2005)

25. GÜMRÜK BİRLİĞİ

DEĞİŞTİRİLECEK KANUNLAR

- 4458 sayılı Gümrük Kanunu (Mayıs 2004)
- 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu (30.06.2004)

YENİ ÇIKARILACAK KANUNLAR

- Revize Kyoto Sözleşmesi'nin Uygun Bulunmasına İlişkin Kanun (Aralık 2003)
- İstanbul Sözleşmesinin Uygun Bulunmasına İlişkin Kanun (Aralık 2003)
- Eşyanın sınır kontrollerinin uyumlaştırılması konusundaki Uluslararası Sözleşmenin Uygun Bulunmasına İlişkin Kanun (Aralık 2003)
- Ticari Karayolu Taşıtlarının Geçici İthaline İlişkin Gümrük Sözleşmesinin Uygun Bulunmasına Dair Kanun (2004, IV. Çeyrek)
- Eşya Ticareti Formalitelerinin Basitleştirilmesine İlişkin Sözleşmedeki Değişikliklerin Uygun Bulunmasına Dair Kanun (Temmuz 2004)
- Doku Tipleyici Ayıraçların Değişimine İlişkin Avrupa Sözleşmesine Katılımımızın Uygun Bulunması Hakkında Kanun (2004, IV. Çeyrek)
- Uluslararası Taşımacılıkta Kullanılan Konteyner Havuzlarının Gümrük İşlemlerine İlişkin Sözleşmenin Uygun Bulunmasına İlişkin Kanun (Aralık 2005)

26. DIŞ İLİŞKİLER

DEĞİŞTİRİLECEK KANUNLAR
Bu bölümde değiştirilecek kanun öngörülmemiştir.

YENİ ÇIKARILACAK KANUNLAR

Bu bölümde yeni çıkarılacak kanun öngörülmemiştir.

27. ORTAK DIŞ POLİTİKA VE GÜVENLİK POLİTİKASI

DEĞİŞTİRİLECEK KANUNLAR
Bu bölümde değiştirilecek kanun öngörülmemiştir.

YENİ ÇIKARILACAK KANUNLAR
Bu bölümde yeni çıkarılacak kanun öngörülmemiştir.

28. MALİ KONTROL

DEĞİŞTİRİLECEK KANUNLAR

- 832 sayılı Sayıştaş Kanunu (2003, IV. Çeyrek)

YENİ ÇIKARILACAK KANUNLAR

- Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu (2003, III. Çeyrek)

29. MALİ VE BÜTÇESEL HÜKÜMLER

DEĞİŞTİRİLECEK KANUNLAR
Bu bölümde değiştirilecek kanun öngörülmemiştir.

YENİ ÇIKARILACAK KANUNLAR

- Merkezi Finans ve İhale Birimi Kuruluş Kanunu (2004, I. Çeyrek)
- Kamu Mali Yönetimi ve Mali Kontrol Kanunu (2003, III. Çeyrek)

GÜNCELLEŞTİRİLEN ULUSAL PROGRAM GEREĞİNCE DEĞİŞTİRİLECEK VE ÇIKARILACAK İDARİ DÜZENLEMELER (TÜZÜK, YÖNETMELİK, TEBLİĞ vb.)

1. MALİ VE BÜTÇESEL HÜKÜMLER

DEĞİŞTİRİLECEK İDARİ DÜZENLEMELER

- Gıda Maddelerinin ve Umumi Sağlığı İlgilendiren Eşya ve Levazımın Hususi Vasıflarını Gösteren Tüzüğün Bazı Maddelerini Değiştiren Tüzük (2004, I. Çeyrek)

- 4708 sayılı yasanın Yapı Denetimi Uygulama Usul ve Esasları Yönetmeliği'nin Piyasa Gözetim ve Denetiminin Öngördüğü Faaliyetler ve Yapı Denetim Kuruluşlarının Sorumlulukları Açısından Değiştiren Yönetmelik (2004, II. Çeyrek)
- Beşeri ve Tıbbi Müstahzarların Tanıtım Yönetmeliği (2004, II. Çeyrek)
- Tehlikeli Kimyasallar Yönetmeliği (31 Aralık 2006)
- Mal Alımı İhaleleri Uygulama Yönetmeliği (Üyelikten Önce)
- Hizmet Alımı İhaleleri Uygulama Yönetmeliği (Üyelikten Önce)
- Yapım İşleri İhaleleri Uygulama Yönetmeliği (Üyelikten Önce)
- Türk Gıda Kodeksi Yönetmeliği (Mayıs 2004)

YENİ ÇIKARILACAK İDARİ DÜZENLEMELER

- Teller, Kancalar ve Zincirlere İlişkin Yönetmelik (73/361/AT)(Temmuz 2003)
- Motorlu Araçlar ve Römorklarının Isıtma Sistemleri İle İlgili Tip Onayı Yönetmeliği (2001/56/AT ile değişik 78/548/AT) (31 Aralık 2003)
- Motorlu Araçların Ön Alttan Girişe Karşı Korunması İle İlgili Tip Onayı Yönetmeliği (2000/40/AT) (1 Ocak 2004)
- Sürücü Koltuğuna İlave Olarak Sekizden Fazla Koltuğu Bulunan ve Yolcu Taşımak Amacıyla Kullanılan Taşıtlarla İlgili Tip Onayı Yönetmeliği (2001/85/AT) (1 Ocak 2004)
- İki veya Üç Tekerlekli Motorlu Araçların Tip Onay Yönetmeliği (2002/24/AT) (1 Ocak 2004)
- Ambalaj ve Ambalaj Atıklarının Kontrolü Yönetmeliği (30 Nisan 2004)
- Türk Gıda Kodeksi Yönetmeliğinin Gıda Kontrol ve Risk Analizleri Unsurlarını Değiştiren Yönetmelik (Mayıs 2004)
- Gıdaların Üretimi Tüketimi ve Denetlenmesine Dair Yönetmelik (Mayıs 2004)
- Gıda Üretim ve Satış Yerleri Hakkında Yönetmelik (Mayıs 2004)
- İçilebilir Nitelikteki Suların İstihsali, Ambalajlanması, Satışı ve Denetlenmesi Hakkında Yönetmelik (Mayıs 2004)
- Kişisel Koruyucu Donanımlar Yönetmeliği (Haziran 2004)
- Telsiz ve Telekomünikasyon Terminal Ekipmanlarının Piyasa Gözetimi ve Denetimine Dair Yönetmelik (Haziran 2004)
- Telsiz ve Telekomünikasyon Terminal Ekipmanları İçin Onaylanmış Kuruluşlara Dair Yönetmelik (Haziran 2004)
- Veteriner İspençiyari ve Tıbbi Müstahzarlar Kontrol Yönetmeliği (Haziran 2004)
- Üçüncü Ülkelerden İthal Edilen Ürünlerin Güvenlik Kontrolüne Dair Yönetmelik (Haziran 2004)
- Yasadışı Uyuşturucu ve Psikotrop İmalatında Kullanılan Maddelere Dair Yönetmelik (2004, II. Çeyrek)
- Ruhsatlandırılmış veya Ruhsatlandırılma Başvurusu Yapılmış Tıbbi Farmasötik Ürünlerdeki Değişikliklere Ait Yönetmelik (2004, II. Çeyrek)

- İlaç Güvenliğinin İzlenmesi ve Değerlendirilmesi Hakkında Yönetmelik (2004, II. Çeyrek)
- Bir Tıbbi Ürününün Yetim Tıbbi Ürün Olarak Belirlenmesi Ve "Benzer Tıbbi Ürün" İle "Klinik Olarak Üstün" Kavramlarının Tanımları İçin Kriterlerinin Belirlenmesi ve Uygulanmasına Yönelik Yönetmelik (2005, II. Çeyrek)
- İspençiyari ve Tıbbi Müstahzarlar İmalathaneleri Yönetmeliği (2004, II. Çeyrek)
- Beşeri Tıbbi Ürünlerin Fiyatlandırılmasını Düzenleyen Önlemlere Şeffaflık Getirilmesi ve Bunların Ulusal Sağlık Sigorta Sistemleri Kapsamına Alınması ile İlgili Yönetmelik (2004, II. Çeyrek)
- Yetim Tıbbi İlaçlar ile İlgili Yönetmelik (2005, II. Çeyrek)
- 29.01.1993 Tarih Ve 21480 sayılı Resmi Gazete'de Yayımlanan "İlaç Araştırmaları Hakkında Yönetmelik"i Yürürlükten Kaldıracak ve 2000/21/EC sayılı Direktif ile Uyumlu Hale Gelecek Olan "İlaç Araştırmaları Yönetmeliği" (2004, II. Çeyrek)
- Kozmetik Yönetmeliği (2004, III. Çeyrek)
- Vücut Dışında Kullanılan Tıbbi Tanı Cihazları Yönetmeliği (31 Aralık 2004)
- İnsanları Taşımak Üzere Tasarımlanmış Teleferikler ile İlgili Yönetmelik (2000/9/AT) (1 Ocak 2005)
- Bildirimde Bulunulan Maddelerin Çevre ve İnsan Sağlığı Üzerindeki Risklerini Değerlendirme Prensiplerine İlişkin Yönetmelik (31 Aralık 2006)
- Motorlu Araçların Motorlarından Çıkan Gazların Havayı Kirletmesine Karşı Alınacak Tedbirlerle İlgili Tip Onayı Yönetmeliği (70/220/AT) (1 Ocak 2007)
- İki veya Üç Tekerlekli Motorlu Araçların Bazı Aksam ve Özellikleri İle İlgili Tip Onayı Yönetmeliği (97/24/AT) (1 Ocak 2004) Emisyona ilişkin hükümler: 1 Ocak 2007)
- Ürünlerin Piyasa Gözetim ve Denetiminde Alınan Önlemlerin Türkiye ile AB Arasında Bildirimine Dair Yönetmelik (Yönetmelik Taslağı Ocak 2004'de onaya sunulacak şekilde hazırdır ancak özellikle yürürlük tarihi Komisyon servisleri ile gerçekleştirilecek toplantı sonrası netlik kazanacaktır)
- 89/106 sayılı Yapı Malzemeleri Yönetmeliğinin uygulanması ile ilgili yapı malzemelerinin niteliklerine ilişkin söz konusu Komisyon Kararları karşılığı tebliğler yayımlanacaktır. (2004, I. Çeyrek)
- Gıda Maddelerinin ve Umumi sağlığı İlgilendiren Eşya ve Levazımın Hususi Vasıflarını Gösteren Tüzüğün Bazı Maddelerini Değiştiren Tüzüğe İlişkin Tebliğ (2004, I. Çeyrek)
- Kozmetik Ürünlerin İçerdiği Maddelere Ait Birinci Analiz Yöntemleri Tebliği (2004, I. Çeyrek)
- Kozmetik Ürünlerin İçerdiği Maddelere Ait İkinci Analiz Yöntemleri Tebliği (2004, I. Çeyrek)

- Kozmetik Ürünlerin İçerdiği Maddelere Ait Üçüncü Analiz Yöntemleri Tebliği (2004, I. Çeyrek)
- Kozmetik Ürünlerin İçerdiği Maddelere Ait Dördüncü Analiz Yöntemleri Tebliği (2004, I. Çeyrek)
- Kozmetik Ürünlerin İçerdiği Maddelere Ait Beşinci Analiz Yöntemleri Tebliği (2004, I. Çeyrek)
- Kozmetik Ürünlerin İçerdiği Maddelere Ait Altıncı Analiz Yöntemleri Tebliği (2004, I. Çeyrek)
- Kozmetik Ürünlerin İçerdiği Maddelere Ait Yedinci Analiz Yöntemleri Tebliği (2004, I. Çeyrek)
- Aroma Maddeleri Tebliği (Mayıs 2004)
- Gıda Maddeleri ile Temasta Bulunan Plastik Madde ve Malzemeler Tebliği (Mayıs 2004)
- Gıda Maddeleri İle Temasta Bulunan Plastik Madde ve Malzemelerin Bileşenlerinin Migrasyon Testi için Temel Kurallarına Dair Tebliğ (Mayıs 2004)
- Gıda Maddeleri İle Temasta Bulunan Plastik Madde ve Malzemelerin Bileşenlerinin Migrasyon Testinde Kullanılan Gıda Benzerleri Listesi Tebliği (Mayıs 2004)
- Elastomer ve Kauçuktan Yapılmış Olan Biberon Başlığı ve Emziklerde N-Nitrosamin ve N- Nitrosamine Dönüşebilen Maddelerin Miktarı ve Bu Maddelerin Belirlenmesi Hakkında Tebliğ (Mayıs 2004)
- Üçüncü Ülkelere İhraç Edilecek Bebek ve Tamamlayıcı Mamalar Tebliği (Mayıs 2004)
- Özel Beslenme Amaçlı Gıdalar Tebliği (Mayıs 2004)
- Bulaşanlar Tebliği (Mayıs 2004)
- Gıda Maddelerinde 3-MPCD, Kurşun, Cıva Ve Kadmiyum Seviyelerinin Resmi Kontrolleri İçin Örnek Alma ve Analiz Metotları Tebliği (Mayıs 2004)
- Hızlı Dondurulmuş Gıda Maddeleri Tebliği (Mayıs 2004)
- Beşeri ve Veteriner Tıbbi Ürünlerde Kullanılan Renklendiricilerle İlgili Tebliği (2004, II. Çeyrek)
- Yeni Gıdalar ve Yeni Gıda Bileşenleri Tebliği (Mayıs 2005)
- Genetiği Değiştirilmiş Organizmalardan Üretilen Bazı Gıda Maddelerinin Etiketlenmesi Tebliği (Mayıs 2005)
- İyi Laboratuvar Uygulamalarının Denetlenmesi ve Çalışmalarının Kontrolüne Dair Yönetmeliğin Uygulama Tebliğleri (2005)
- İyi Laboratuvar Uygulamaları Prensipleri ve Test Laboratuvarlarının Belgelendirilmesine Dair Yönetmeliğin Uygulama Tebliğleri (2005)
- Veteriner İspençiyari ve Tıbbi Müstahzarlarda kullanılan Renklendirici Maddeleri Talimatı (Haziran 2004)
- Veteriner İspençiyari ve Tıbbi Müstahzarlar Ruhsat Müracat Talimatı (Haziran 2004)
- Veteriner Homeopatik Müstahzarlar Talimatı (Haziran 2004)
- Veteriner Hekimlikte Kullanılan Elektro-Medikal Teçhizata İlişkin Talimat (2004, II. Çeyrek)

- Veteriner İspençiyari ve Tıbbi Müstahzarlar Üretim Yerleri Yönetmeliği (Aralık 2005)

2. KİŞİLERİN SERBEST DOLAŞIMI

DEĞİŞTİRİLECEK İDARİ DÜZENLEMELER

- Avukatlık Kanunu Yönetmeliği (Müzakere dönemi)

YENİ ÇIKARILACAK İDARİ DÜZENLEMELER
Bu bölümde yeni çıkarılacak idari düzenleme öngörülmemiştir.

3. HİZMETLERİN SERBEST DOLAŞIMI

DEĞİŞTİRİLECEK İDARİ DÜZENLEMELER

- Teknik Mevzuatın ve Standartların Türkiye ile Avrupa Birliği Arasında Bildirimine Dair Yönetmelik (Aralık 2004)
- İstanbul Menkul Kıymetler Borsası Kotasyon Yönetmeliği (Aralık 2005)
- Menkul Kıymetler Borsalarının Kuruluş ve Çalışma Esasları Hakkında Yönetmelik (Aralık 2005)
- Yatırımcıları Koruma Fonu Yönetmeliği (Aralık 2005)
- Hisse Senetlerinin Kurul Kaydına Alınmasına ve Satışına İlişkin Esaslar Tebliği (Haziran 2004, Mart 2005)
- İhraççıların Muafiyet Şartlarına ve Kurul Kaydından Çıkarılmalarına İlişkin Esaslar Tebliğ (Haziran 2004)
- Katılma İntifa Senetleri İhracına İlişkin Esaslar Tebliğ (Haziran 2004)
- Menkul Kıymetlerin Kurul Kaydına Alınmasına İlişkin Tebliğler (Haziran 2004)
- Özel Durumların Kamuya Açıklanmasına İlişkin Esaslar Tebliği (Haziran 2004)
- Menkul Kıymetler Yatırım Fonları Mali Tablo ve Raporlarına İlişkin İlke ve Kurallar Hakkında Tebliğ (Aralık 2005)
- Sermaye Piyasasında Mali Tablo ve Raporlara İlişkin İlke ve Kurallar Hakkında Tebliğ (Aralık 2005)
- Aracı Kurumların Sermayelerine ve Sermaye Yeterliliğine İlişkin Esaslar Tebliği (Aralık 2005)
- Aracılık Faaliyetleri ve Aracı Kuruluşlara İlişkin Esaslar Hakkında Tebliğ (Aralık 2005)
- Portföy Yöneticiliği Faaliyetine ve Bu Faaliyette Bulunacak Kurumlara İlişkin Esaslar Tebliğ (Aralık 2005)
- Yatırım Danışmanlığı Faaliyetine ve Bu Faaliyette Bulunacak Kurumlara İlişkin Esaslar Hakkında Tebliğ (Aralık 2005)
- Yatırım Fonlarına İlişkin Esaslar Tebliği (Aralık 2005)

- Muhasebe Uygulama Yönetmeliğinin Banka Dışı Mali Kurumlar için de Geçerli Olacağına ilişkin Müsteşarlık Talimatı (Ocak 2004 tarihi itibarıyla uygulamaya geçilmek üzere Temmuz 2003'e kadar talimat verilecektir)

YENİ ÇIKARILACAK İDARİ DÜZENLEMELER

- Hayat Sigortaları Yönetmeliği (Aralık 2004)
- Sigorta Aracıları Hakkında Yönetmelik (Aralık 2004)
- Sigorta ve Reasürans Şirketlerinin Kuruluş ve Çalışma Esasları Hakkında Yönetmelik (Aralık 2004)
- Sigorta ve Reasürans Şirketleri İstatistikleri Hakkında Yönetmelik (Aralık 2004)
- Sigorta Şirketlerinin Muhasebe Sistemi Hakkında Yönetmelik (Aralık 2004)
- Sigorta Şirketlerinin Yükümlülük Karşılama Yeterliliği Hakkında Yönetmelik (Aralık 2004)
- Bir Sigortacılık Grubundaki Sigorta Şirketlerinin Tamamlayıcı Denetimi Hakkında Yönetmelik(Aralık 2005)
- Sigortacılığa İlişkin Elektronik Ticaret Hakkında Yönetmelik (Aralık 2005)
- Hukuksal Koruma Sigortası Hakkında Yönetmelik (Aralık 2005)
- Kredi ve Kefalet Sigortaları Hakkında Yönetmelik (Aralık 2005)
- Elektronik belge ve elektronik veri hakkında mevzuat (Ekim 2005)
- Şartlı erişim hakkında mevzuat (Aralık 2005)
- Kişisel Verilerin Korunması Kanununa ilişkin tamamlayıcı mevzuat (Aralık 2005)

4. SERMAYENİN SERBEST DOLAŞIMI

DEĞİŞTİRİLECEK İDARİ DÜZENLEMELER

- Menkul Kıymet Borsalarının Kuruluş ve Çalışma Esasları Hakkında Yönetmelik Karar Sayısı: 84/8581 (Aralık 2005)
- Istanbul Menkul Kıymetler Borsası Takas ve Saklama Merkezleri Yönetmeliği (Aralık 2005)
- Istanbul Menkul Kıymetler Borsası Kotasyon Yönetmeliği (Aralık 2005)
- Yabancı Sermaye Piyasası Araçlarının Kurul Kaydına Alınmasına ve Satışına İlişkin Esaslar Tebliği (Seri: III No: 20) (Aralık 2005)
- Aracılık Faaliyetleri ve Aracı Kuruluşlara İlişkin Esaslar Hakkında Tebliğ (Seri:V No:46) (Aralık 2005)
- Yabancı Yatırım Fonu Paylarının Kurul Kaydına Alınmasına ve Satışına İlişkin Esaslar Tebliği (Seri: VII No 14) (Aralık 2005)

YENİ ÇIKARILACAK İDARİ DÜZENLEMELER
Bu bölümde yeni çıkarılacak idari düzenleme öngörülmemiştir.

5. ŞİRKETLER HUKUKU

DEĞİŞTİRİLECEK İDARİ DÜZENLEMELER

- Hisse Senetlerinin Kurul Kaydına Alınmasına ve Satışına İlişkin Esaslar Tebliği (Mart 2005)
- Kayıtlı Sermaye Sistemine İlişkin Esaslar Tebliği (Mart 2005)
- Sermaye Piyasasında Mali Tablo ve Raporlara İlişkin İlke ve Kurallar Hakkında Tebliğ (Aralık 2005)

YENİ ÇIKARILACAK İDARİ DÜZENLEMELER

- 4116 sayılı Kanunla Katılımımız Uygun Bulunan İcracı Sanatçılar, Fonogram Yapımcıları ve Yayın Kuruluşlarının Korunmasına Dair Roma Sözleşmesine Katılmamız Hakkında Bakanlar Kurulu Kararı (Eylül 2003)
- 4117 sayılı Kanunla Katılmamız Uygun Bulunan Edebiyat ve Sanat Eserlerinin Korunmasına İlişkin Bern Sözleşmesinde Değişiklik Yapan ve 1979'da Tadil Edilen Paris Metnine Katılmamız Hakkında Bakanlar Kurulu Kararı (Eylül 2003)
- Taşıyıcı Boş Materyal Üreten Tesisler ile Fikir ve Sanat Eserlerini Çoğaltan Dolum Tesislerinin Uymaları Gereken Kurallar Hakkında Tebliğ (Ağustos 2003)
- Türkiye Muhasebe Standartlarına İlişkin Tebliğ (Aralık2005)
- Sermaye Piyasasında Konsolide Mali Tablolara ve İştiraklerin Muhasebeleştirilmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Tebliğ (Aralık2005)

6. REKABET POLİTİKASI VE DEVLET YARDIMLARI

DEĞİŞTİRİLECEK İDARİ DÜZENLEMELER
Bu bölümde değiştirilecek idari düzenleme öngörülmemiştir.

YENİ ÇIKARILACAK İDARİ DÜZENLEMELER

- Araştırma ve Geliştirme Anlaşmalarına İlişkin Grup Muafiyeti Tebliği (31 Aralık 2003)
- Dikey Anlaşmalara İlişkin Grup Muafiyeti Tebliğine Uygulama Kılavuzu (31 Aralık 2003)
- Devlet yardımlarının izlenmesi ve denetlenmesi görevini üstlenecek olan otoritenin tespit edilmesini müteakip otorite tarafından yayımlanacak taslak mevzuat (Devlet yardımlarını izleme ve denetlemeden sorumlu olacak otoritenin kurulmasını müteakiben ilk altı ay içerisinde yayımlanacaktır.)

- Motorlu Taşıtlar Dağıtım ve Servis Anlaşmalarına İlişkin Grup Muafiyet Tebliği (31 Aralık 2003)

7. TARIM

DEĞİŞTİRİLECEK İDARİ DÜZENLEMELER

- Türk Gıda Kodeksi Yönetmeliği (Mayıs 2004)
- Organik Tarım Uygulama Yönetmeliği (Haziran 2005)
- Tütün Üretimi, Üretici Tütünlerinin Pazarlanması, İç ve Dış Ticareti, Denetimi ve Tütün Eksperliği ile İlgili Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına ilişkin Yönetmelik (Aralık 2005)
- Tütün, Tütün Mamulleri ve Alkollü Içkiler Piyasasi Düzenleme Kurumu Teskilati, Çalisma Usul ve Esaslari ile Personelinin Mali ve Sosyal Haklari Hakkinda Yönetmelik (Aralık 2005)
- Dış Ticarette Teknik Düzenlemeler ve Standardizasyon Yönetmeliği (Aralık 2005)
- Alkol ve Alkollü İçkilerin İç ve Dış Ticaretine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik (Eylül 2005)
- Alkol ve Alkollü İçki Tesislerinin Haiz Olmaları Gereken Teknik Şartlar, Kurulmaları İşletilmeleri ve Denetlenmelerine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik (Eylül 2005)
- Et ürünleri Tebliği (Mayıs 2004)
- Taze Et, Hazırlanmış Et ve Hazırlanmış Et Karışımları Tebliği (Mayıs 2004)
- Şeker Tebliği (Mayıs 2004)
- Meyve Suyu ve Benzeri Ürünler Tebliği (Mayıs 2004)
- Reçel, Jöle, Marmelat ve Tatlandırılmış Kestane Püresi Tebliği (Mayıs 2004)
- Koyulaştırılmış Süt ve Süt Tozu Tebliği (Mayıs 2004)

YENİ ÇIKARILACAK İDARİ DÜZENLEMELER

- Tarım Çerçeve Kanunuyla ilgili Bakanlar Kurulu Kararları ve Yönetmelikler (Aralık 2003)
- Tarımsal Üretici Birlikleriyle ilgili Bakanlar Kurulu Kararları ve Yönetmelikler (Ocak 2004 ve Katılımı Müteakip)
- Kurutulmak Üzere Üzüm Yetiştirilen Alanların Belirlenmesine İlişkin Yönetmelik (Ocak 2004)
- Depolama Prim / Kesintisi Yönetmeliği (Nisan 2004)
- Hayvanat Bahçelerinin Kurulması ve Açılması Yönetmeliği (Kasım 2004)
- Entegre İdare ve Kontrol Sistemi Yönetmeliği (Aralık 2004)
- Şaraplık Bağ Kaydının Oluşturulmasına İlişkin Yönetmelik (Aralık 2004)
- Şaraplık Üzümlerin Sınıflandırılmasına İlişkin Yönetmelik (Aralık 2004)
- Zirai Karantina Uygulama Yönetmelikleri (Ocak 2006)

- Canlı Hayvan ve Hayvansal Kökenli Ürünlerde Belirli Maddeler ve Kalıntı İzleme Yönetmeliği (01.12.2004)
- Hayvanların Korunması Yönetmeliği (31.12.2004)
- Yem Yönetmeliği (2004, IV. Çeyrek)
- Hayvansal Yan Ürünler Yönetmeliği (2004, IV. Çeyrek)
- Ortak Piyasa Düzeni Çerçeve Kanunuyla ilgili Bakanlar Kurulu Kararları ve Yönetmelikler (Ocak 2005 ve katılımı müteakip)
- Yeni Bitki Çeşitlerine Ait Islahçı Haklarının Korunmasına İlişkin Yönetmelikler (Ocak 2005)
- Bitki Koruma Ürünlerinin Ruhsatlandırılması ve Piyasaya Arzına İlişkin Yönetmelik (Haziran 2004,Ocak 2005)
- Sığır Cinsi Hayvan Karkaslarının Sınıflandırılmasına İlişkin Yönetmelik (Ocak 2005)
- Coğrafi Bilgi Sistemi ile Uyumlu Zeytincilik Sicilinin Oluşturulmasına Dair Yönetmelik (Ocak 2005)
- Kuru Üzüm ve Kuru İncir İçin Depolama ve Stoklamaya İlişkin Yönetmelik (Ocak 2005)
- Sığır cinsi hayvan karkaslarının fiyatlarının takibine ilişkin Yönetmelik (Mayıs 2005)
- Sebze Tohumlarının Pazarlanması Hakkında Yönetmelik (Haziran 2005)
- Yem Bitkilerinin Pazarlanması Hakkında Yönetmelik (Haziran 2005)
- Pancar Tohumunun Pazarlanması Hakkında Yönetmelik (Haziran 2005)
- Hayvan Nakil Araçlarının Taşıması Gerekli Asgari Teknik ve Hijyenik Şartlar ile Ruhsatlandırılması Hakkında Yönetmelik (Haziran 2005)
- Hububat Tohumlarının Pazarlanması Hakkında Yönetmelik (Haziran 2005)
- Tohumluk Patateslerin Pazarlanması Hakkında Yönetmelik (Haziran 2005)
- Yağlı Tohumlar ve Lifli Tohumların Pazarlanması Hakkında Yönetmelik (Haziran 2005)
- Süs Bitkileri ve Çoğaltım Materyallerinin Pazarlanması Hakkında Yönetmelik (Haziran 2005)
- Meyve Çoğaltım Materyallerinin Pazarlanması Hakkında Yönetmelik (Haziran 2005)
- Sebze Fide ve Çoğaltım Materyallerinin Pazarlanması Hakkında Yönetmelik (Haziran 2005)
- Orman Çoğaltım Materyallerinin Pazarlanması Hakkında Yönetmelik (Haziran 2005)
- İç Piyasada Taze Meyve ve Sebzelerin Kalite Standartlarına Uygunluk Denetimlerine İlişkin Yönetmelik (Haziran 2005)
- Hayvan Hastalıklarının Bildirim Sistemi Yönetmeliği (15 Haziran 2005)
- Şarap Üretimi Uygulama Kurallarına İlişkin Yönetmelik (Eylül 2005)
- Şarap Sektöründeki Kontrollere İlişkin Yönetmelik (Eylül 2005)
- Tüberküloz, Brüsella ve EBL Hastalıkları Mücadele Yönetmeliği (1 Ekim 2005)

- Şap Hastalığı Mücadele Yönetmeliği (1 Ekim 2005)
- A Listesi Hayvan Hastalıklarının Kontrol Altına Alınması Yönetmeliği (1 Ekim 2005)
- CSF (Klasik Domuz Ateşi) Hastalığı Mücadele Yönetmeliği (1 Ekim 2005)
- Bazı Balık Hastalıklarının Kontrol Altına Alınması Yönetmeliği (1 Ekim 2005)
- Hayvan Hastalıklarının Bildirilmesi Yönetmeliği (1 Ekim 2005)
- Kuduz Aşılarının Tanınması Yönetmeliği (1 Ekim 2005)
- Afrika At Hastalığı Mücadele Yönetmeliği (1 Ekim 2005)
- Ticareti Olumsuz Etkileyen Hayvan Sağlık Sorunları Yönetmeliği (1 Ekim 2005)
- TSE(Bulaşıcı Süngerimsi Beyin Hastalıkları) Mücadele Yönetmeliği (1 Ekim 2005)
- Yumuşakça Hastalıklarının Mücadelesi İle Akuakültür Balık Ve Su Ürünlerinin Piyasaya Sürülmesi İle İlgili Hayvan Sağlığı Koşulları Yönetmeliği (1 Ekim 2005)
- Tıbbı Veteriner Ürünleri Yönetmeliği (1 Ekim 2005)
- Newcastle Hastalığı Mücadele Yönetmeliği (1 Ekim 2005)
- Tavuk Vebası Hastalığı Mücadele Yönetmeliği (1 Ekim 2005)
- Özel Veteriner Laboratuvarlar Yönetmeliği (1 Ekim 2005)
- İyi Laboratuvar Uygulamaları Yönetmeliği (1 Ekim 2005)
- Ortak Piyasa Düzeni Çerçeve Kanunu Hububat Uygulama Yönetmeliği (Aralık 2005)
- Ortak Piyasa Düzeni Çerçeve Kanunu Çeltik Yönetmeliği (Aralık 2005)
- Kırmızı Et Yönetmeliği (1 Aralık 2005)
- Kanatlı Et Yönetmeliği (1 Aralık 2005)
- Canlı Hayvan ve Hayvansal Ürünlerdeki Veteriner Kontrol ve Muayenelerinin Ücretlendirilmesine Dair Yönetmelik (1 Aralık 2005)
- Bitki Üreticilerinin Kayıt Altına Alınmasına İlişkin Yönetmelik (Temmuz 2005, Ocak 2006)
- Patates ve Turunçgil Üreticilerinin, Depolar ve Sevk Merkezlerinin Kayıt Altına Alınması ile İlgili Yönetmelik (Temmuz 2005, Ocak 2006)
- Zararlı Organizmaların Bilimsel ve Deneme Amaçlı Kullanılabilmelerine İlişkin Yönetmelik (Temmuz 2005, Ocak 2006)
- Zirai Karantina Sınır Kontrol Noktalarının Sahip Olması Gereken Asgari Koşullara İlişkin Yönetmelik (Temmuz 2005, Ocak 2006)
- Bazı Bitki ve Bitkisel Ürünlerin Dolaşımında Kullanılacak Bitki Pasaportu Hakkındaki Yönetmelik (Temmuz 2005, Ocak 2006)
- Koyun, Keçi ve Domuzların Tanımlanması, Tescili ve İzlenmesi Yönetmeliği (Mart 2006)
- Kırsal Kalkınma Programının Kabulüne İlişkin Bakanlar Kurulu Kararı (01.01.2006)
- Kırsal Kalkınma Stratejisinin Kabulüne İlişkin Başbakanlık Genelgesi (15.06.2004)

- Ulusal Ormancılık Stratejisinin Kabulüne İlişkin Başbakanlık Genelgesi (15.06.2004)
- İnsan Gıdası Elde Edilebilen Hayvanlara Uygulanması Yasaklanan Ve Belli Şartlara Bağlanan Hormon Ve Benzeri Maddeler Hakkındaki Tebliğ (Temmuz 2003)
- Çiftlik Muhasebe Veri Ağının Kurulmasıyla İlgili Bakanlar Kurulu Kararları ve Tebliğler (Aralık 2003)
- Depolama Prim/ Kesintisi Yönetmeliği Ambarların Onaylanmasına İlişkin Esaslara Dair Tebliğ (Nisan 2004)
- İnsan Tüketimine Sunulan Gıda Maddelerine İlave Edilen Sıvı Veya Katı Yağlardaki Erusik Asit Miktarının Maksimum Seviyeleri Hakkında Tebliğ (Mayıs 2004)
- Distile Alkollü İçkiler Tebliği (Mayıs 2004)
- Şarap Tebliği (Mayıs 2004)
- Bitkisel ve Hayvansal Gıda Maddelerinde Bulunan Pestisit Kalıntılarının Resmi Kontrolü için Numune Alma Metodları Tebliği (Mayıs 2004)
- Gıdalarda Maksimum Pestisit Kalıntı Limitleri Tebliği (Mayıs 2004)
- Tahıllar, Meyve Sebze Dahil Bitkisel Ve Hayvansal Ürünlerden Numune Alma ve İzleme Tebliği (Mayıs 2004)
- Çiğ Süt ve Isıl İşlem Görmüş İçme Sütleri Tebliği (Mayıs 2004)
- İşlenmemiş Sütün Donma Noktası Hakkında Tebliğ (Mayıs 2004)
- Tereyağı ve Sadeyağ Tebliği (Mayıs 2004)
- Sürülebilir Yağlar Tebliği (Mayıs 2004)
- Bal Tebliği (Mayıs 2004)
- Kahve ve Çiçori Ekstraktlarının Analiz Metotları Tebliği (Mayıs 2004)
- Hayvansal Kökenli Gıdalarda Veteriner İlaçları Maksimum Kalıntı Limitleri Tebliği (Mayıs 2004)
- Belirli Aktif Maddeleri İçeren Bitki Koruma Ürünlerinin Pazarlanması ve Kullanımının Yasaklanmasına Dair Tebliğ (Eylül 2004)
- Hayvan ve Hayvan Maddelerinin Uluslararası Ticaretinde Kullanılan Sağlık Sertifikası Modellerine İlişkin Tebliğ (1 Şubat 2006)
- AB Üye Devletlerin Dışındaki Ülkelerden İthal Edilecek Canlı Hayvanların Muayene Ve Kontrollerine İlişkin Tebliğ (1 Şubat 2006)
- TS/342 Yemeklik Zeytinyağı Muayene ve Deney Yöntemleri Standardının Zorunlu Uygulamaya Konulmasına İlişkin Tebliğ (Aralık 2004)
- TS/341 Yemeklik Zeytinyağı Standardının Zorunlu Uygulamaya Konulmasına İlişkin Tebliğ (Aralık 2004)
- Az Miktarda Et ve Et Ürünleri İçeren Gıda Maddeleri Hakkında Tebliğ (Mayıs 2005)
- Gıda maddelerindeki Okratoksin A seviyelerinin resmi kontrolleri için numune alma ve analiz metodu Tebliği (Mayıs 2005)
- Belirli Aktif Maddeleri İçeren Bazı Bitki Koruma Ürünlerinin Geçici Olarak Ruhsatlandırılmasına ve Bazı Bitki Koruma Ürünlerine Verilen İzinlerin Geri Alınmasına İlişkin Tebliğ (Ocak 2005)
- Zeytinyağı Üretiminin Kalitesini Geliştirmeye Yönelik Önlemlere İlişkin Tebliğ (Ocak 2005)

- Distile Alkollü İçkilerin Analiz Metotları Tebliği (Haziran 2005)
- Milli Çeşit Listesi Düzenlenmesi Hakkında Tebliğ (Eylül 2005)
- Veterinerlik Biyolojik Ürünlerin İthalatında Uyulacak Esaslar Hakkında Tebliğ (1 Ekim 2005)
- Revize Edilen TS/34 Turunçgil Standardının Zorunlu Uygulamaya Konulmasına İlişkin Tebliğ (Aralık 2005)
- Avokado Standardının Zorunlu Uygulamaya Konulmasına İlişkin Tebliğ (Aralık 2005)
- Revize Edilen TS/797 Taze Fasulye Standardının Zorunlu Uygulamaya Konulmasına İlişkin Tebliğ (Aralık 2005)
- Revize Edilen TS/795 Pırasa Standardının Zorunlu Uygulamaya Konulmasına İlişkin Tebliğ (Aralık 2005)
- Revize Edilen TS 1133 Enginar ve TS/1074 Karnabahar Standardının Zorunlu Uygulamaya Konulmasına İlişkin Tebliğ (Aralık 2005)
- Revize Edilen TS 1193 Havuç Standardının Zorunlu Uygulamaya Konulmasına İlişkin Tebliğ (Aralık 2005)
- Revize Edilen TS 793 Kiraz ve TS/185 Çilek Standardının Zorunlu Uygulamaya Konulmasına İlişkin Tebliğ (Aralık 2005)
- Revize Edilen TS 101 Sofralık Üzüm Standardının Zorunlu Uygulamaya Konulmasına İlişkin Tebliğ (Aralık 2005)
- Muz Standardının Zorunlu Uygulamaya Konulmasına İlişkin Tebliğ (Aralık 2005)
- Kivi Standardının Zorunlu Uygulamaya Konulmasına İlişkin Tebliğ (Aralık 2005)
- Revize edilen TS/42 Şeftali ve Nektarin Standardının Zorunlu Uygulamaya Konulmasına İlişkin Tebliğ (Aralık 2005)
- Revize Edilen TS/791 Kayısı Standardına İlişkin Tebliğ (Aralık 2005)
- Kabak ve Revize Edilen TS/795 Pırasa, TS/1255 Patlıcan Standartlarının Zorunlu Uygulamaya Konulmasına İlişkin Tebliğ (Aralık 2005)
- Revize Edilen TS/794 Domates Standardının Zorunlu Uygulamaya Konulmasına İlişkin Tebliğ (Aralık 2005)
- Hindiba ve Revize Edilen TS/796 Kuru Soğan Standardının Zorunlu Uygulamaya Konulmasına İlişkin Tebliğ (Aralık 2005)
- Lahana, Brüksel Lahanası, Kök Kerevizi ve Revize Edilen TS/1130 Ispanak ve TS/792 Erik Standardının Zorunlu Uygulamaya Konulmasına İlişkin Tebliğ (Aralık 2005)
- Revize Edilen TS/1073 Kavun ve TS/1132 Karpuz Standartlarının Zorunlu Uygulamaya Konulmasına İlişkin Tebliğ (Aralık 2005)
- Revize Edilen TS/1194 Yeşil Salata ve Marul ve TS/1205 Taze Biber Standartlarının Zorunlu Uygulamaya Konulmasına İlişkin Tebliğ (Aralık 2005)
- Revize Edilen TS/1253 Hıyar Standardının Zorunlu Uygulamaya Konulmasına İlişkin Tebliğ (Aralık 2005)
- Kuşkonmaz Standardının Zorunlu Uygulamaya Konulmasına İlişkin Tebliğ (Aralık 2005)

- Revize Edilen TS/1131 Sarımsak Standardının Zorunlu Uygulamaya Konulmasına İlişkin Tebliğ (Aralık 2005)
- Bezelye Standardının Zorunlu Uygulamaya Konulmasına İlişkin Tebliğ (Aralık 2005)
- Kuru Üzüm Standardının Zorunlu Uygulamaya Konulmasına İlişkin Tebliğ (Aralık 2005)
- Kuru İncir Standardının Zorunlu Uygulamaya Konulmasına İlişkin Tebliğ (Aralık 2005)
- Domates Ürünlerine İlişkin Standardın Zorunlu Uygulamaya Konulmasına İlişkin Tebliğ (Aralık 2005)
- Yem Resmi Kontrol Analiz Metotları Tebliği (2005 IV. Çeyrek)
- Kümes Hayvanları için Karma Yemlerin Enerji Değerlerinin Hesaplanması Resmi Analiz Metotları Tebliği (2005 IV. Çeyrek)
- Yemlerde Amino Asitler, İşlenmemiş Sıvı Ve Katı Yağlar ile Olaquindoxun Saptanması için Resmi Analiz Metotları Tebliği (2005 IV. Çeyrek)
- Mikroskobik Analiz Tebliği (2005 IV. Çeyrek)
- Yemlerde Lasalocid Sodium Tayini için Resmi Analiz Metotları Tebliği (2005 IV. Çeyrek)
- İşlenmiş ve İşlenmemiş Kuru Üzümün Taşıyacağı Asgari Koşullara ilişkin Standart (Ocak 2005)
- İşlenmemiş ve Kurutulmuş İncir Standardı (Haziran 2005)
- İşlenmiş meyve ve sebze ürünlerinde kuru çözülebilir kalıntı ölçülmesinin refraktometri yöntemine dair standart (Haziran 2005)
- Bazı domates ürünlerine ilişkin Standart (Haziran 2005)
- Ham Tütündeki Rutubet Seviyesini Belirleme Metotlarına İlişkin Standart (Aralık 2005)
- Üreticilere kaliteli kuru üzüm elde edilmesi konusunda eğitim verilmesine ilişkin genelge (Ocak 2005)
- Veteriner Biyolojik Ürünleri İçin Üretim ve Kontrol Protokol Formatı (01.10.2005)
- Deneysel ve Diğer Bilimsel Amaçlarla Kullanılan Hayvanların Korunmasına İlişkin Hukuki Düzenleme (2004 II. Çeyrek)
- Sığırlarda Somatotropin Hormonunun Yasaklanması Hakkında Tebliğ (Haziran 2003)
- Kahve ve Çiçori Ekstraktları Tebliği (Mayıs 2004)
- İnsan Tüketimine Sunulan Gıda Maddelerine İlave Edilen Sıvı Veya Katı Yağlardaki Erusik Asit Miktarının Analiz Metotları Tebliği (Mayıs 2004)

8. BALIKÇILIK

DEĞİŞTİRİLECEK İDARİ DÜZENLEMELER

- Su Ürünleri Yönetmeliği (15.07.2005)
- Su Ürünleri Toptan ve Perakende Satış Yerleri Yönetmeliği (15.07.2005)

- Çift Kabuklu Yumuşakça Üretim Alanlarında Kalite Kriterlerine ilişkin Genelge (15.07.2005)

YENİ ÇIKARILACAK İDARİ DÜZENLEMELER

- Teknelerin balıkçılık dışı bırakılmasında maddi tazminat sağlayacak bir mekanizma kurulması ile ilgili Bakanlar Kurulu Kararı (15 Temmuz 2005)
- Su Ürünleri sektöründe finansal desteğin bölgesel bir bazda tahsisine öncelik verecek bir mekanizma kurulması ile ilgili Bakanlar Kurulu Kararı (15 Temmuz 2005)
- Tekne izleme sistemiyle ilgili uygulama esaslarını belirleyen Genelge (15 Temmuz 2005)
- Son tüketiciye ulaşacak su ürünlerinin etiketlenmesi ve sunumuna dair esaslara ilişkin Genelge (15 Temmuz 2005)
- Su ürünleri için ortak pazarlama standartlarını uygulamaya yönelik Genelge (15 Temmuz 2005)
- İthal edilen su ürünlerine ilişkin fiyat bildirim uygulamalarını düzenlemeye ilişkin Genelge (15 Temmuz 2005)
- Su ürünleri pazarında üretici örgütlerine ve fiyat mekanizmasına yönelik uygulama esaslarına ilişkin Genelge (15 Temmuz 2005)
- Su ürünlerine ilişkin verilerinin kayıt ve iletilmesine ilişkin uygulama esaslarını belirleyen Genelge (15 Temmuz 2005)
- Tekne Kayıt Sistemi ile ilgili uygulama esaslarını ortaya koyan ve balıkçı teknelerinin sınıflandırılmasına yönelik Genelge (15 Temmuz 2005)
- 18 Ekim 1997 tarihli ve 23144 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmış olan İçilebilecek nitelikteki suların istihsali, ambalajlanması, satışı ve denetlenmesi hakkındaki Sağlık Bakanlığı Yönetmeliğinin uygulanmasına ilişkin Genelge (15 Temmuz 2005)
- İşlenmiş su ürünlerine yönelik hijyen kurallarının uygulanma esaslarını belirleyen Genelge (15 Temmuz 2005)
- Su ürünlerinde parazit kontrolü yapılmasına ilişkin uygulama esaslarını belirleyen Genelge (15 Temmuz 2005)
- Cezaların etkinliğinin arttırılması ile ilgili Sirküler (15 Temmuz 2005)
- Su Ürünleri Sirküleri (15 Temmuz 2005)

9. TAŞIMACILIK POLİTİKASI

DEĞİŞTİRİLECEK İDARİ DÜZENLEMELER

- Ticaret Gemilerinin Tonilatolarını Ölçme Tüzüğü (31 Aralık 2004)
- Tehlikeli Eşyanın Ticaret Gemileri ile Taşınması Hakkında Tüzük (31 Aralık 2005)
- Liman Tüzükleri (31 Aralık 2005)
- Karayolları Trafik Yönetmeliği (2004, II. Çeyrek)
- SHY-22 Yönetmeliği (31 Aralık 2004)

- SHY-FCL (Pilotlar için) Yönetmeliği (30 Haziran 2005)
- SHY-66 (Teknisyenler için) Yönetmeliği (30 Haziran 2005)
- SHY-6A Yönetmeliği (30 Haziran 2005)
- SHY-13 Yönetmeliği (31 Aralık 2005)

YENİ ÇIKARILACAK İDARİ DÜZENLEMELER

- TC Siciline Kayıtlı Gemilerde Bayrak Devleti Adına Hareket Edecek Kurumların Yetkilendirilmesine İlişkin Yönetmelik (31 Temmuz 2003)
- Liman Devleti Kontrol Yönetmeliği (31 Aralık 2003)
- Karayoluyla Şehirlerarası Yolcu ve Eşya Taşımaları Hakkında Yönetmelik (2004, II. Çeyrek)
- Sürücü Eğitimlerine İlişkin Yönetmelik (2004, III. Çeyrek)
- Gemilerden Atık Alım Hizmeti Yönetmeliği (31 Aralık 2004)
- İlgili JAR'ların yönetmelik haline dönüştürülmesi (30 Haziran 2005)
- Trans Avrupa Yüksek Hız Demir Yolu Sisteminde Kumanda, Kontrol ve Sinyalizasyon Sistemi Hususunda Uyum Sağlayacak Yönetmelik (2005, IV. Çeyrek)
- Tarifeli Hava Taşımacılığında Fazla Rezervasyon Nedeniyle Uçurulamayan Yolculara Yönelik Telafi Sistemine İlişkin Yönetmelik (31 Aralık 2005)
- Halen kullanılmakta olanlar da dahil, EUROCONTROL standartlarının gerektiğinde Yönetmeliğe dönüştürülmesi (31 Aralık 2005)
- SOLAS'ın Uygulama Kanunu Altında Bölüm IX ve ISM Koduna Uyum Sağlanmasına Dair Yönetmelik (31 Aralık 2005)
- Deniz Teçhizatlarının Standartlarına ve Testlerine Dair Yönetmelik (31 Aralık 2005)
- 24 Metre ve Daha Uzun Balıkçı Gemilerine İlişkin Yönetmelik (31 Aralık 2005)
- SOLAS Uygulama Kanunu Altında İkincil Düzenleme Olarak Düzenli Roro Feribotları ve Yüksek Hızlı Yolcu Tekneleri İçin Zorunlu Sörvey Sistemi İçeren Yönetmelik (31 Aralık 2005)
- Subsonik Uçaklardan Ses Emisyonlarının Limitine İlişkin Yönetmelik (30 Haziran 2006)
- Sivil subsonik jet uçaklarından ses emisyonlarının limitine ilişkin Yönetmelik (30 Haziran 2006)
- Topluluk Havaalanlarına Yapılacak Olan Operasyonların Gürültü Sınırlamaları ile İlgili Yönetmelik (30 Haziran 2006)
- Kaza Durumlarında Uçak Sorumluluğuna İlişkin Yönetmelik (31 Aralık 2006)
- Bilgisayarlı Rezervasyon Sistemlerine İlişkin Yönetmelik (31 Aralık 2006)
- Trans-Avrupa Yüksek Hız Demir Yolu Sisteminde Uyumun Sağlanması ile İlgili Yönetmelik (2008, III.Çeyrek)

- SOLAS Uygulama Kanunu Altında İdari Düzenleme Olarak Yolcu Gemileri Güvenlik Kuralları ve Standartlarına Dair Yönetmelik (Müzakere dönemi)
- Türkiye Cumhuriyeti Siciline Kayıtlı Gemilerde Bayrak Devleti Adına Hareket Edecek Kuruluşların Yetkilendirilmesine İlişkin Yönetmeliğe Uygun Olarak Yetkilendirilecek Kuruluşlar Listesi Hakkında Talimat (31 Aralık 2003)
- Kuzey Denizi ve Manş Tüneline Gidecek Türk Bayraklı Gemileri Bilgilendirmek Üzere Talimat (31 Aralık 2003)
- Demir yolu ile tehlikeli maddelerin taşınması hususunda uyum sağlayacak idari düzenleme (2004, I.Çeyrek)
- Kara yolu, demir yolu ve iç su yollarında tehlikeli mal taşımacılığı hususunda uyum sağlayacak idari düzenleme (2004, II. Çeyrek)
- Karayoluyla Uluslararası Yolcu ve Eşya Taşımaları Hakkında Yönetmelik (2004, II. Çeyrek)
- Kara yolu taşımasında ekipman kaydına ilişkin uyum sağlayacak idari düzenleme (2004, IV. Çeyrek)
- Topluluk içerisinde seyahat eden ticari araçların yol kenarında teknik kontrollerinin yapılmasına ilişkin uyum sağlayacak idari düzenleme (2005, IV. Çeyrek)
- Kara yolu, demir yolu ve iç sularda Tehlikeli Madde Taşımacılığı Konusunda uyum sağlayacak idari düzenleme (2005, IV. Çeyrek)
- Topluluk havaalanlarında slot tahsisatı ile ilgili ortak kurallara ilişkin uyum sağlayacak idari düzenleme (31 Aralık 2005)
- SOLAS'ın uygulanmasına ilişkin İdari düzenleme (31 Aralık 2005)
- MARPOL'ün uygulanmasına ilişkin İdari düzenleme (31 Aralık 2005)
- Topluluk için bir araç trafiği izleme ve bilgi sistemi hususunda gerekli mevzuat oluşturulacak ve mevcut mevzuatta uyum amacıyla değişikliklere gidilecektir (31 Aralık 2005)
- Deniz kirliliği konusunda Üye Devletler arasında işbirliğini ilerletmeyi amaçlayan ve bu amaçla Topluluk bilgi sisteminin kurulmasını, bir görev gücü oluşturmayı ve uzman değişimini öngören idari düzenleme (Tam üyelikten sonra)
- Trans –Avrupa konvansiyonel demir yolu hattında uyumluluğun sağlanması ile ilgili Yönetmelik (2008, III. Çeyrek)

10. VERGİLENDİRME

DEĞİŞTİRİLECEK İDARİ DÜZENLEMELER
Bu bölümde değiştirilecek idari düzenleme öngörülmemiştir.

YENİ ÇIKARILACAK İDARİ DÜZENLEMELER

- Vergi Oranlarına İlişkin Bakanlar Kurulu Kararları

11. EKONOMİK VE PARASAL BİRLİK

DEĞİŞTİRİLECEK İDARİ DÜZENLEMELER
Bu bölümde değiştirilecek idari düzenleme öngörülmemiştir.

YENİ ÇIKARILACAK İDARİ DÜZENLEMELER

- Tahakkuk Esaslı Devlet Muhasebesi Yönetmeliği (Ocak 2004)

12. İSTATİSTİK

DEĞİŞTİRİLECEK İDARİ DÜZENLEMELER

- Karayolları Trafik Yönetmeliği (2004, II. Çeyrek)
- Turizm Tesisleri (Turizm Yatırım ve İşletmeleri Nitelikleri) Yönetmeliği (Haziran 2004)
- İşyeri Açma ve Çalışma Ruhsatlarına İlişkin Yönetmelik (Haziran 2004)
- Bazı Malların Tarife Sınıflandırmasına iİlişkin Gümrük Genel Tebliği (2004, II. Çeyrek)

YENİ ÇIKARILACAK İDARİ DÜZENLEMELER

- İş Sağlığı ve Güvenliği Yönetmeliği (31 Temmuz 2003)
- Yabancı İşçilerin İstatistiklerinin Derlenmesine İlişkin Yönetmelik (Eylül 2003)
- Tahakkuk Esaslı Devlet Muhasebesi Yönetmeliği (Ocak 2004)
- İş Kazaları ve Meslek Hastalıklarının Bildirimi hakkında Yönetmelik (Haziran 2004)
- Karayoluyla Şehirlerarası Yolcu ve Eşya Taşımaları Hakkında Yönetmelik (2004, II. Çeyrek)
- Karayoluyla Uluslararası Yolcu ve Eşya Taşımaları Hakkında Yönetmelik (2004, II. Çeyrek)
- Sigorta ve Reasürans Şirketleri İstatistikleri Hakkında Yönetmelik (Aralık 2004)
- Türkiye İstatistik Kanun Tasarısına ilişkin Yönetmelik (Arazi Kullanımı ve Uzaktan Algılama) (Ocak 2005)
- Türkiye İstatistik Kanun Tasarısına ilişkin Yönetmelik (Yapısal iş istatistikleri) (Ocak 2005)
- Türkiye İstatistik Kanun Tasarısına ilişkin Yönetmelik (Kısa-dönemli istatistikler) (Ocak 2005)
- Türkiye İstatistik Kanun Tasarısına ilişkin Yönetmelik (Sanayi Üretim istatistikleri) (Ocak 2005)
- Türkiye İstatistik Kanun Tasarısına ilişkin Yönetmelik (Demir Çelik istatistikleri) (Ocak 2005)

- Türkiye İstatistik Kanun Tasarısına ilişkin Yönetmelik (Halk sağlığı) (Ocak 2005)
- Türkiye İstatistik Kanun Tasarısına ilişkin Yönetmelik (Enerji İstatistikleri) (Ocak 2005)
- Yataklı Tedavi Kurumları İşletme Yönetmeliği (2008)
- Gümrüklerde gerçekleştirilen dış ticaret işlemlerine ait bilgilerin, dış ticaret istatistiklerini oluşturmak üzere DİE'ye aktarımı konusunda Protokol (Temmuz 2003)
- Tarım İstatistiklerine İlişkin Protokol (Kasım 2003)
- Türkiye İstatistik Kanun Tasarısı çerçevesinde idari düzenleme (Demiryolu ile eşya taşımacılığı istatistikleri) (Aralık 2004)
- Denizyolu ile yolcu ve yük taşımacılığı istatistiklerine ilişkin İdari Düzenlemeler (31 Aralık 2005)
- Avrupa Topluluğu Ulusal ve Bölgesel Hesaplar Sistemi hakkında İdari düzenleme (2006)
- İstatistiki bilgilerin Avrupa Merkez Bankasınca toplanmasına ilişkin İdari düzenleme (2006)
- Parasal mali kuruluşların bilançolarının konsolide edilmesi hakkında İdari düzenleme (2006)
- Türkiye İstatistik Kanun Tasarısı çerçevesinde çıkarılacak idari düzenleme (Havayolu ile yolcu, yük ve posta taşımacılığı istatistikleri) (31 Aralık 2006)
- Türkiye İstatistik Kanun Tasarısı çerçevesinde yeni idari düzenleme (İstatistik Alanındaki Komiteler) (Üyelik Sonrası)

13. SOSYAL POLİTİKALAR VE İSTİHDAM

DEĞİŞTİRİLECEK İDARİ DÜZENLEMELER
Bu bölümde değiştirilecek idari düzenleme öngörülmemiştir.

YENİ ÇIKARILACAK İDARİ DÜZENLEMELER

- İş Sağlığı ve Güvenliği Yönetmeliği (13 Temmuz 2003)
- Tütün Mamullerinin Zararlarından Korumaya Yönelik Üretim Şekline, Etiketlenmesine ve Denetlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik (2003, III. Çeyrek))
- Geçici veya Sınırlı Süreli İşlerde İş Sağlığı ve Güvenliği Yönetmeliği (31 Aralık 2003)
- İşyerinde Asgari Sağlık ve Güvenlik Gerekleri Hakkında Yönetmelik (31 Aralık 2003)
- Ekranlı Araçlarla Çalışmalarda Sağlık ve Güvenlik Önlemleri Hakkında Yönetmelik (31 Aralık 2003)
- Kimyasal Maddelerle Çalışmalarda Sağlık ve Güvenlik Tedbirleri Hakkında Yönetmelik (31 Aralık 2003)

- Kişisel Koruyucu Donanımların İşyerlerinde Kullanılması Hakkında Yönetmelik (31 Aralık 2003)
- Kanserojen ve Mutajen Maddelerle Çalışmalarda Sağlık ve Güvenlik Tedbirleri Hakkında Yönetmelik (31 Aralık 2003)
- Asbestle Çalışılan İşyerlerinde Sağlık ve Güvenlik Yönetmeliği (31 Aralık 2003)
- Gürültü Yönetmeliği (31 Aralık 2003)
- Titreşim Yönetmeliği (31 Aralık 2003)
- İşyerlerinde Çalışanların Biyolojik Ajanlara Maruziyet Risklerinin Önlenmesi ile İlgili Yönetmelik (31 Aralık 2003)
- Elle Taşıma İşleri Yönetmeliği (31 Aralık 2003)
- İşyerlerinde Uygulanacak Güvenlik ve Sağlık İşaretleri" Hakkında Yönetmelik (31 Aralık 2003)
- Patlayıcı Ortamların Tehlikelerinden Çalışanların Korunması Yönetmeliği (31 Aralık 2003)
- Yer Altı Maden İşletmelerinde ve Tünel Yapımında Alınması Gerekli Sağlık ve Güvenlik Önlemlerine Dair Yönetmelik (31 Aralık 2004)
- Yer Üstü Maden İşletmelerinde ve Taş Ocaklarında Yapılan Çalışmalarda Alınması Gerekli Sağlık ve Güvenlik Önlemlerine Dair Yönetmelik (31 Aralık 2004)
- Endüstriyel Kazaların Kontrolü" Hakkında Yönetmelik (31 Aralık 2004)
- İyonize Radyasyondan Doğan Zararlara Karşı Çalışanların ve Toplumun Korunması İçin Temel Güvenlik Standartlarının Oluşturulması Hakkında Yönetmelik (31 Aralık 2004)
- Yapı İşlerinde Sağlık ve Güvenlik Yönetmeliği (31 Aralık 2004)
- Yeni Doğum Yapmış veya Emzikli ve Gebe Çalışanların İş Sağlığı ve Güvenliği Koşullarının Geliştirilmesi Hakkında Yönetmelik (31 Aralık 2004)
- Balıkçı Gemilerinde Çalışanların Asgari Güvenlik ve Sağlık İhtiyaçları Hakkında Yönetmelik (31 Aralık 2004)
- İş Araç Gereçlerinin İşyerlerinde Çalışanlar Tarafından Kullanımı İçin Asgari Güvenlik ve Sağlık Gerekleri Hakkında Yönetmelik (31 Aralık 2004)
- Kontrollü Alanlarda Çalışmaları Sırasında İyonizan Radyasyona Maruz Kalan İşçilerin Dışarıda Korunması Hakkında Yönetmelik (31 Aralık 2004)
- Bildirimi Zorunlu Bulaşıcı Hastalıkların Gözetim ve Kontrol Esaslarını Belirleyen Yönetmelik (2005, IV. Çeyrek)
- Denetim Usul ve Esasları Hakkında Yönerge (2005, IV. Çeyrek)
- Medikal Sertifika Düzenlenmesine Dair Usul ve Esaslar Hakkında Yönerge (2005, IV. Çeyrek)
- Gemi adamlarının Sağlık Eğitimine Dair Usul ve Esasları Hakkında Yönerge (2005, IV. Çeyrek)
- Tele Sağlık Sistemi Uygulama Usul ve Esasları Hakkında Yönerge (2005, IV. Çeyrek)
- Gözlemci statüsünde katılımı teminen idari düzenleme (31 Ocak 2004)

- Ebeveyn izni konusunda mevzuat düzenlemesi (31 Aralık 2004)

14. ENERJİ

DEĞİŞTİRİLECEK İDARİ DÜZENLEMELER

- Isı Yalıtım Yönetmeliği (2005, IV. Çeyrek)

YENİ ÇIKARILACAK İDARİ DÜZENLEMELER

- Dengeleme ve Uzlaştırma Yönetmeliği (2003, IV. Çeyrek)
- Talep Tahminleri Yönetmeliği (2003, IV. Çeyrek)
- Arz Güvenliği ve Kalitesi Yönetmeliği (2003, IV. Çeyrek)
- Ölçüm Yönetmeliği (2003, IV. Çeyrek)
- Ev Tipi Klimaların Enerji Etiketlemesine İlişkin Tebliğ (2003, IV. Çeyrek)
- Yönetişim sürecine ilişkin düzenlemeler (2004, II. Çeyrek)

15. SANAYİ POLİTİKALARI

DEĞİŞTİRİLECEK İDARİ DÜZENLEMELER
Bu bölümde değiştirilecek idari düzenleme öngörülmemiştir.

YENİ ÇIKARILACAK İDARİ DÜZENLEMELER
Bu bölümde yeni çıkarılacak idari düzenleme öngörülmemiştir.

16. KOBİ'LER

DEĞİŞTİRİLECEK İDARİ DÜZENLEMELER
Bu bölümde değiştirilecek idari düzenleme öngörülmemiştir.

YENİ ÇIKARILACAK İDARİ DÜZENLEMELER
Bu bölümde yeni çıkarılacak idari düzenleme öngörülmemiştir.

17. BİLİM VE ARAŞTIRMA

DEĞİŞTİRİLECEK İDARİ DÜZENLEMELER
Bu bölümde değiştirilecek idari düzenleme öngörülmemiştir.

YENİ ÇIKARILACAK İDARİ DÜZENLEMELER
Bu bölümde yeni çıkarılacak idari düzenleme öngörülmemiştir.

18. EĞİTİM VE STAJ

DEĞİŞTİRİLECEK İDARİ DÜZENLEMELER
Bu bölümde değiştirilecek idari düzenleme öngörülmemiştir.

YENİ ÇIKARILACAK İDARİ DÜZENLEMELER
Bu bölümde yeni çıkarılacak idari düzenleme öngörülmemiştir.

19. TELEKOMÜNİKASYON VE BİLGİ TEKNOLOJİLERİ

DEĞİŞTİRİLECEK İDARİ DÜZENLEMELER

- Telekomünikasyon Hizmetleri Yönetmeliğinde değişiklik
- (Bu yönetmeliğin Yetkilendirme Yönetmeliği şeklinde yeniden düzenlenmesi planlanmaktadır) (31.12.2003)
- 29 Mart 2001 tarihli Uydu Yayın Lisans ve İzin Yönetmeliği (30.06.2004)

YENİ ÇIKARILACAK İDARİ DÜZENLEMELER

- Yetkilendirme Yönetmeliği (31 Ağustos 2003)
- Tüketici Haklarına İlişkin Yönetmelik (30 Kasım 2003)
- Telekomünikasyon Sektöründe Kişisel Bilgilerin İşlenmesi ve Gizliliğinin Korunması Hakkında Yönetmelik (31 Aralık 2003)
- Geçiş Hakkına ilişkin Yönetmelik (30 Haziran 2004)
- Numaralandırma Yönetmeliği ve Numaralandırma Planı (30 Haziran 2004)
- Hizmet Kalitesi Yönetmeliği (31 Aralık 2004)
- Hesap Ayrımına İlişkin Kurul Kararı (30 Haziran 2004)
- Tesis Paylaşımı ve Ortak Yerleşime ilişkin Tebliğ (30 Kasım 2003)
- Yerel ağın paylaşıma açılmasına ilişkin Tebliğ (31 Aralık 2003)
- Tip Abonelik Sözleşmelerine ilişkin Düzenleme (31 Ekim 2003)
- Ortak Kullanımlı Telsiz Sistemleri Hizmetine İlişkin Yetkilendirme (30 Eylül 2003)
- Sabit Telsiz Erişim (FWA) Sistemleri Hizmetine ilişkin Yetkilendirmesi (10 Kasım 2003)
- Internet Protokolü üzerinden Ses İletimi (VoIP) Hizmetine ilişkin Yetkilendirme (Yasal düzenleme sonrasında en geç 2 ay içerisinde tamamlanacaktır.)

20. KÜLTÜR VE GÖRSEL-İŞİTSEL POLİTİKA

DEĞİŞTİRİLECEK İDARİ DÜZENLEMELER

- 29 Mart 2001 tarihli Uydu Yayın Lisans ve İzin Yönetmeliği (2005, II. Çeyrek)

- 28 Mart 2002 tarihli Kablo Yayını Lisans ve İzin Yönetmeliği (2005, II. Çeyrek)

YENİ ÇIKARILACAK İDARİ DÜZENLEMELER

- Küçüklerin Korunmasına İlişkin Sınıflandırma Sistemi Hakkında Yönetmelik (2004, I. Çeyrek)
- Önemli Olayların Belirlenmesi Hakkında Yönetmelik (2004, I. Çeyrek)
- Avrupa Eserleri Kotası Hakkında Yönetmelik (2004, I. Çeyrek)

21. BÖLGESEL POLİTİKALAR

DEĞİŞTİRİLECEK İDARİ DÜZENLEMELER
Bu bölümde değiştirilecek idari düzenleme öngörülmemiştir.

YENİ ÇIKARILACAK İDARİ DÜZENLEMELER
Bu bölümde yeni çıkarılacak idari düzenleme öngörülmemiştir**.**

22. ÇEVRE

DEĞİŞTİRİLECEK İDARİ DÜZENLEMELER

- Toprak Kirliliğinin Kontrolü Yönetmeliği (2004, I. Çeyrek)
- Radyasyon Güvenliği tüzüğü (2004, II. Çeyrek)
- Radyasyon Güvenliği Yönetmeliği (2004, II. Çeyrek)
- Nükleer Tıp uygulamaları yönetmeliği (2004, II. Çeyrek)
- Diagnostik Radyoloji uygulamaları Yönetmeliği (2004, II. Çeyrek)
- Radyoaktif Maddenin Güvenli Taşınması Yönetmeliği (2004, II. Çeyrek)
- CITES Ulusal Uygulama Yönetmeliği (2004, IV. Çeyrek)
- Su Kirliliği Kontrolü Yönetmeliği (2005, IV. Çeyrek)
- Tehlikeli Atıkların Kontrolü Yönetmeliği (2005, IV. Çeyrek)
- Su Ürünleri Yönetmeliği (15.07.2005)
- Tehlikeli Kimyasallar Yönetmeliği (2006, IV. Çeyrek)
- Su Kirliliği Kontrolü Yönetmeliğine bağlı Suda Tehlikeli ve Zararlı Maddeler Tebliği (2005, IV. Çeyrek)
- Yüzme Suyu Kalitesi Tebliği (2005, IV. Çeyrek)
- Nesli Tehlike Altında Olan Yabani Hayvan ve Bitki Türlerinin İhracatına İlişkin Tebliğ (ihracat 2003/1) (31.12.2004)
- Nesli Tehlike Altında Olan Yabani Hayvan ve Bitki Türlerinin İthaline İlişkin Tebliğ (İthalat:2003/19) (31.12.2004)

YENİ ÇIKARILACAK İDARİ DÜZENLEMELER

- Çerçeve Su Direktifi hükümlerini karşılayan mevzuat düzenlemesi (İlgili Direktifin uygulanması hem kamu hem özel sektör için ağır yatırım

ihtiyacı gerektirdiğinden altyapı yatırımlarına ve teknik kapasitenin güçlendirilmesine ihtiyaç bulunmaktadır. Bu itibarla, hangi kapsamda yürürlüğe konulacağı mevzuat hazırlıkları esnasında belirlenecektir.)

- Halk Sağlığı Alanında Kullanılan Pestisit ve Pestisit Benzeri Maddeler Hakkında Yönetmelik (2003, IV. Çeyrek)
- Ambalaj ve Ambalaj Atıklarının Kontrolü Yönetmeliği (2004, II.Çeyrek)
- Kullanılmış Pil ve Akümülatörlerin Kontrolüne İlişkin Yönetmelik (2004, II.Çeyrek)
- Atık Yağların Kontrolü Yönetmeliği (2004, II.Çeyrek)
- Radyoaktif madde kullanımından oluşan Atıklara İlişkin Yönetmelik (2004, II.Çeyrek)
- Hayvanat Bahçelerinin Kurulması ve Açılması Yönetmeliği (2004, IV. Çeyrek)
- Şişelenmiş Sular ile İçme ve Kullanma Suları Hakkında Yönetmelik (2004, IV. Çeyrek)
- Genetik Yapısı Değiştirilmiş Organizma (GDO)'ların Çevreye Bilinçli Salımı ve Pazara Sürülmesi Yönetmeliği (2004, IV. Çeyrek)
- Biosidal ürünlerin piyasada yer alması ile ilgili Yönetmelik (2005, II. Çeyrek)
- Tarımsal Kaynaklı Nitrat Kirliliğine Karşı Suların Korunması Yönetmeliği (2005, IV. Çeyrek)
- Atık Çerçeve Yönetmeliği (2005, IV. Çeyrek)
- Atıkların Yakılmasına İlişkin Yönetmelik (2005, IV. Çeyrek)
- Atıkların Düzenli Depolanmasına İlişkin Yönetmelik (2005, IV. Çeyrek)
- Atıkların Taşınımının Kontrolüne İlişkin Yönetmelik (2005, IV. Çeyrek)
- Hurda Taşıtların Kontrolü ve Yönetimine İlişkin Yönetmelik (2005, IV. Çeyrek)
- Stratejik Çevresel Değerlendirme Yönetmelik (2005, IV. Çeyrek)
- Genetik Olarak Değiştirilmiş Mikroorganizmaların Kontrollü Şartlarda Kullanımına dair yönetmelik (2005, IV. Çeyrek)
- Bazı tehlikeli kimyasalların ön bildirimli kabul sistemine göre ithali ve ihracatına ilişkin yönetmelik (2006, IV. Çeyrek)
- Mevcut maddelerin risklerinin değerlendirilmesi ve kontrolüne ilişkin yönetmelik (2006, IV. Çeyrek)
- Dizel yakıt ve benzin kalitelerine ilişkin Yönetmelik Taslağı (Direktif kapsamındaki yakıtlara ilişkin sınır değerlerin sağlanması Türkiye Petrol Rafinerileri Anonim Şirketi (TÜPRAŞ) tarafından akaryakıt kalitesinin artırılmasına yönelik yatırımlara bağlıdır. Gerekli mevzuat düzenlemesi yatırıma ilişkin gelişmelere paralel olarak ele alınacaktır ve/veya uygulama tarihleri yatırımlara bağlı olarak belirlenecektir.)
- Dış hava kalitesinin değerlendirilmesi ve yönetimine dair Yönetmelik (Bu başlık altında yer alan mevzuatın uygulanması, hem kamu hem özel sektör için ağır yatırım ihtiyacı gerektirdiğinden, alt yapı yatırımlarına ve teknik kapasitenin güçlendirilmesine ihtiyaç bulunmaktadır. Bu itibarla, hangi kapsamda yürürlüğe konulacağı mevzuat hazırlıkları esnasında belirlenecektir.)

- Havadaki sülfür dioksit,nitrojen dioksit,nitrojen oksit, partikül ve kurşun değerlerinin sınırlanması ile ilgili Yönetmelik (Bu başlık altında yer alan mevzuatın uygulanması, hem kamu hem özel sektör için ağır yatırım ihtiyacı gerektirdiğinden, alt yapı yatırımlarına ve teknik kapasitenin güçlendirilmesine ihtiyaç bulunmaktadır. Bu itibarla, hangi kapsamda yürürlüğe konulacağı mevzuat hazırlıkları esnasında belirlenecektir.)
- Havadaki ozona ilişkin Yönetmelik (Bu başlık altında yer alan mevzuatın uygulanması, hem kamu hem özel sektör için ağır yatırım ihtiyacı gerektirdiğinden, alt yapı yatırımlarına ve teknik kapasitenin güçlendirilmesine ihtiyaç bulunmaktadır. Bu itibarla, hangi kapsamda yürürlüğe konulacağı mevzuat hazırlıkları esnasında belirlenecektir.)
- Hava kalitesinde karbon monoksit ve benzen için sınır değerlerin belirlenmesine dair Yönetmelik (Bu başlık altında yer alan mevzuatın uygulanması, hem kamu hem özel sektör için ağır yatırım ihtiyacı gerektirdiğinden, alt yapı yatırımlarına ve teknik kapasitenin güçlendirilmesine ihtiyaç bulunmaktadır. Bu itibarla, hangi kapsamda yürürlüğe konulacağı mevzuat hazırlıkları esnasında belirlenecektir.)
- Deniz Kabuklularının Ortamlarının Kalitesinin Korunmasına dair Genelge (2005, IV. Çeyrek)
- Veteriner Hekimlikte Kullanılan Biosidal Ürünlere İlişkin Talimat (2005, IV. Çeyrek)
- Su Kirliliği Kontrolü Yönetmeliği Numune Alma ve Analiz Metotları Tebliği (2005, IV. Çeyrek)
- PCB ve PCT Atıklarının Yönetimine İlişkin Tebliğ (2005, IV. Çeyrek)
- Yeni binek araçların yakıt ekonomisi ve karbondioksit emisyonu konusunda tüketicilerin bilgilendirilmesine ilişkin tebliğ (2007 IV. Çeyrek)
- Çevresel Gürültü Yönetimi ve Değerlendirilmesine İlişkin İdari Düzenleme (2006, IV. Çeyrek)
- Bildirimde Bulunan Maddelerin İnsan ve Çevre Üzerindeki Risklerini Değerlendirme Prensiplerine İlişkin İdari Düzenleme (2006, IV. Çeyrek)
- Deneysel ve Diğer Bilimsel Amaçlarla Kullanılan Hayvanların Korunmasına İlişkin Mevzuat Düzenlemesi (2004, II. Çeyrek)
- Bazı sıvı yakıtların kükürt oranının azaltılmasına dair İdari düzenleme (Direktif kapsamındaki yakıtlara ilişkin sınır değerlerin sağlanması Türkiye Petrol Rafinerileri Anonim Şirketi (TÜPRAŞ) tarafından akaryakıt kalitesinin artırılmasına yönelik yatırımlara bağlıdır. Gerekli mevzuat düzenlemesi yatırıma ilişkin gelişmelere paralel olarak ele alınacaktır ve/veya uygulama tarihleri yatırımlara bağlı olarak belirlenecektir.)

23. TÜKETİCİ VE TÜKETİCİNİN SAĞLIĞININ KORUNMASI

DEĞİŞTİRİLECEK İDARİ DÜZENLEMELER

- Reklam Kurulu Yönetmeliği (Haziran 2003)

YENİ ÇIKARILACAK İDARİ DÜZENLEMELER

- Ürünlerin Piyasa ve Gözetiminde Alınan Önlemlerin Türkiye ile AB Arasında Bildirimine Dair Yönetmelik (Temmuz 2004)
- Tüketici Kredilerine İlişkin Uygulama Usul ve Esaslarına Dair Tebliğ (Haziran 2003)
- Tüketici Sorunları Hakem Heyetleri Yönetmeliği (Haziran 2003)

24. ADALET VE İÇİŞLERİ

DEĞİŞTİRİLECEK İDARİ DÜZENLEMELER
Bu bölümde değiştirilecek idari düzenleme öngörülmemiştir.

YENİ ÇIKARILACAK İDARİ DÜZENLEMELER

- Adlî Tıp Kurumu Kanunu Uygulama Yönetmeliği (2003)
- Sınırdışı Yönetmeliği (1 Haziran 2004)
- 2313 sayılı Uyuşturucu Maddelerin Murakabesine Kanununun Uygulanması Hakkında Yönetmelik (2004)
- MTA'nın kontrol tedbirleri ve adlî cezalandırmaya tâbi tutulacak yeni bir sentetik uyuşturucu olarak tanımlanması hakkında 13 Eylül 1999 tarih ve 1999/615/JHA sayılı Konsey Kararına İlişkin Bakanlar Kurulu Kararı (2004)
- Yeni sentetik uyuşturucularla ilgili bilgi alışverişi, risk analizi ve bu maddelerin kontrolü hakkında Mevzuat düzenlemesi (2004)
- DNA analiz sonuçlarının değişimi hakkında Mevzuat düzenlemesi (2004)
- Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığı İzleme Merkezi Kurulması İlişkin Mevzuat düzenlemesi (2004)
- Schengen Uygulamalarına yönelik olarak el kitabı (2005)
- Sirene Kılavuzu (2005)

25. GÜMRÜK BİRLİĞİ

DEĞİŞTİRİLECEK İDARİ DÜZENLEMELER

- 4458 sayılı Gümrük Kanununa İlişkin Gümrük Yönetmeliği (Mayıs 2004)
- Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıklarının Yurtdışına Çıkarılması ve Yurda Sokulması Hakkında Yönetmeliği (30.06.2004)
- 1972 Konteynerlerle ilgili Gümrük Sözleşmesinin uygulanmasına Dair 25 Ağustos 2000 tarihli Yönetmelik (2004, IV. Çeyrek)
- Türkiye ile AT Arasında Serbest Dolaşımda Bulunan Eşyanın Tercihli Menşe Statüsünün Kanıtlanmasına Dair Yönetmelik (Aralık 2005)

- Türkiye Tarafından Tanınan Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi Kapsamında Yapılacak İhracatta Düzenlenecek EUR.1 Dolaşım Sertifikası ve Fatura Beyanına İlişkin Yönetmelik (Aralık 2005)
- 2000/53 sayılı Gümrük Vergilerinden Muafiyet ve İstisna Tanınacak Haller Hakkında Kararın Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine İlişkin Bakanlar Kurulu Kararı (Mayıs 2004)
- Gümrük Genel Tebliği (Muafiyetler) (Mayıs 2004)
- Bazı malların Tarife Sınıflandırılmasına İlişkin Gümrük Genel Tebliği (2004, II. Çeyrek)
- Demiryoluyla taşınan kayıtlı bagajların gümrük işlemlerine ilişkin Gümrük Genel Tebliği (2004, IV. Çeyrek)

YENİ ÇIKARILACAK İDARİ DÜZENLEMELER

- Ortak Transit Yönetmeliği (Mayıs 2004)
- Toplulukta gümrükler için bir eylem planı kabul eden 11 Şubat 2003 tarih ve 253/2003 sayılı Avrupa Parlamentosu ve Konseyi Kararı Hususunda Komisyon ile Mutabakat Zaptı imzalandıktan sonra Bakanlar Kurulu Kararı (Temmuz 2003)
- Türkiye Cumhuriyeti ile Azerbaycan Cumhuriyeti Arasında Gümrük İşleri Alanında İşbirliği ve Karşılıklı Yardıma İlişkin Anlaşmanın Onaylanmasına İlişkin Bakanlar Kurulu Kararı (Aralık 2005)
- Türkiye Cumhuriyeti ile Kazakistan Cumhuriyeti Arasında Gümrük İşleri Alanında İşbirliği ve Karşılıklı Yardıma İlişkin Anlaşmanın Onaylanmasına İlişkin Bakanlar Kurulu Kararı (Aralık 2005)
- Türkiye Cumhuriyeti ile Kore Cumhuriyeti Arasında Gümrük İşleri Alanında İşbirliği ve Karşılıklı Yardıma İlişkin Anlaşmanın Onaylanmasına İlişkin Bakanlar Kurulu Kararı (Aralık 2005)
- Türkiye Cumhuriyeti ile Kanada Arasında Gümrük İşleri Alanında İşbirliği ve Karşılıklı Yardıma İlişkin Anlaşmanın Onaylanmasına İlişkin Bakanlar Kurulu Kararı (Aralık 2005)
- Türkiye Cumhuriyeti ile Danimarka/Faroe Adaları Arasında Gümrük İşleri Alanında İşbirliği ve Karşılıklı Yardıma İlişkin Anlaşmanın Onaylanmasına İlişkin Bakanlar Kurulu Kararı (Aralık 2005)
- Türkiye Cumhuriyeti ile Moldova Cumhuriyeti Arasında Gümrük İşleri Alanında İşbirliği ve Karşılıklı Yardıma İlişkin Anlaşmanın Onaylanmasına İlişkin Bakanlar Kurulu Kararı (Aralık 2005)
- Türkiye Cumhuriyeti ile Şili Arasında Gümrük İşleri Alanında İşbirliği ve Karşılıklı Yardıma İlişkin Anlaşmanın Onaylanmasına İlişkin Bakanlar Kurulu Kararı (Aralık 2005)
- Gümrük Müsteşarlığınca, Gümrüklerde Gerçekleştirilen Dış Ticaret İşlemlerine Ait Bilgilerin, Dış Ticaret İstatistiklerini Oluşturmak Üzere Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığına Aktarımı konusunda Protokol imzalanması (Temmuz 2003)

- Uyuşturucu Kaçakçılığı ile Mücadelede Gümrük Müsteşarlığı ile ilgili diğer kamu kurumları arasında İşbirliğine İlişkin Protokol (2004, IV. Çeyrek)
- Avrupa Ekonomik Komisyonu Dahili Taşımacılık Komitesi'nin, eşyanın sınır kontrollerinin uyumlaştırılması konusundaki Uluslararası Anlaşma'nın uygulanması için teknik yardım önlemlerine ilişkin Müsteşarlık Onayı (Ocak 2004)

26. DIŞ İLİŞKİLER

DEĞİŞTİRİLECEK İDARİ DÜZENLEMELER
Bu bölümde değiştirilecek idari düzenleme öngörülmemiştir.

YENİ ÇIKARILACAK İDARİ DÜZENLEMELER
Bu bölümde yeni çıkarılacak idari düzenleme öngörülmemiştir.

27. ORTAK DIŞ POLİTİKA VE GÜVENLİK POLİTİKASI

DEĞİŞTİRİLECEK İDARİ DÜZENLEMELER
Bu bölümde değiştirilecek idari düzenleme öngörülmemiştir.

YENİ ÇIKARILACAK İDARİ DÜZENLEMELER
Bu bölümde yeni çıkarılacak idari düzenleme öngörülmemiştir.

28. MALİ KONTROL

DEĞİŞTİRİLECEK İDARİ DÜZENLEMELER
Bu bölümde değiştirilecek idari düzenleme öngörülmemiştir.

YENİ ÇIKARILACAK İDARİ DÜZENLEMELER
Bu bölümde yeni çıkarılacak idari düzenleme öngörülmemiştir.

29. MALİ VE BÜTÇESEL HÜKÜMLER

DEĞİŞTİRİLECEK İDARİ DÜZENLEMELER
Bu bölümde değiştirilecek idari düzenleme öngörülmemiştir.

YENİ ÇIKARILACAK İDARİ DÜZENLEMELER
Bu bölümde yeni çıkarılacak idari düzenleme öngörülmemiştir.

EK-2

TÜRKİYE İÇİN KATILIM MÜZAKERELERİ ÇERÇEVE BELGESİ

Konsey organları bünyesinde gerçekleştirilen görüşmelerin ve bunu izleyen tartışmaların ışığında, Konsey, EK I., II. ve III.'te açıklanan taslak Genel AB Pozisyonu'nu (AB'nin Açıklaması; Müzakere Çerçevesi; Dış Düzenlemeler) benimsemeye ve Müzakere Çerçevesi'nin 7. paragrafına ilişkin toplantı tutanaklarını aşağıdaki hali ile kabul etmeye davet edilmektedir:

AB KONSEYİ ONAYLI BAŞKANLIK BİLDİRGESİ

Müzakere Çerçevesi'nin, ilgili tüm uluslararası örgütleri ele alan 7. paragrafı, söz konusu uluslararası örgütlerin, bu örgütlerin üyelerinin veya Avrupa Birliği'ne üye devletlerin haklarına ve karar alma özerkliğine halel getirme şeklinde yorumlanamaz.

EK-I

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN TÜRKİYE İLE KATILIM MÜZAKERELERİNİN BAŞLAMASINA İLİŞKİN AÇIKLAMASI

1. AB üye devletleri adına bugün burada Türkiye'nin saygıdeğer temsilcilerine, ülkeniz ile katılım müzakerelerini başlatan Hükümetlerarası Konferansa hoş geldiniz demekten memnuniyet duyuyorum.

2. Birlik ve ülkeniz arasında halihazırda güçlü, yakın ilişkiler mevcuttur. İlk akdi ilişkimizi 1963 yılında Ankara Anlaşması olarak bilinen Ortaklık Anlaşması'nı imzalarken kurmuştuk. 1995 yılında Gümrük Birliği'nin son aşamasına geçtik ve 1999 Helsinki Zirvesi'nde AB Konseyi Türkiye'yi aday ülke ilan etti. Bunlar hem siyasi hem ekonomik anlamda önemli niteliksel adımları göstermektedir. Bugün, bu ilişkinin gelişiminde bir diğer önemli adımdır.

Ortaklık Anlaşması katılım-öncesi süreç boyunca ilişkilerimize çerçeve olmaya devam edecektir. Ortaklık Anlaşması, Topluluğun temelini oluşturan özgürlükleri daha ileri götürmeye yönelik gelişme sağlayarak, özellikle Topluluk ve ülkeniz arasındaki ticareti serbestleştirerek ve ekonomik ve mali işbirliğini artırarak, her zamankinden daha yakın olan ilişkilerimizin temel öğesi olma özelliğini korumaktadır.

3. Türkiye'nin Nisan 1987'de adaylık başvurusu yapmasından bu yana, AB Konseyi'nin müteakip kararları ülkenizin Avrupa perspektifini hazırlamaya

yönelik strateji ve araçları ortaya koymuştur. Buna, önemli miktarda katılım-öncesi mali yardımla desteklenen Katılım Ortaklığı da dahildir.

4. Avrupa Konseyi'nin 16/17 Aralık 2004 tarihinde gerçekleşen Zirve Sonuçlarını hatırlatırız. Komisyon tarafından belirlenen ve Avrupa Konseyi tarafından talep edilen altı adet yasanın yürürlüğe girdiğini not ediyoruz ve bunların hukukun üstünlüğü ve insan haklarına ve temel özgürlüklerine saygı çerçevesinde tam olarak uygulanacağını bekliyoruz. Ayrıca, Ankara Anlaşması'nın genişletilmesine ilişkin Protokol'ün imzalandığını da teyit ediyoruz. Avrupa Topluluğu ve üye devletlerinin pozisyonu, Türkiye'nin 29 Temmuz 2005 tarihli Deklarasyonu'na cevaben hazırlanan 21 Eylül 2005 tarihli Deklarasyon'da belirtilmiştir.

Avrupa Konseyi, 16/17 Aralık 2004'te Konsey'den müzakerelere ilişkin çerçeve üzerinde anlaşmaya varmasını talep etmiştir. Komisyon tarafından önerilen müzakere çerçevesi, Konsey tarafından kabul edilmiştir. Belge, beşinci genişlemede elde edilen tecrübe, gelişen müktesebat ve Türkiye'nin özelikleri, kendine has durumu ve değerleri temelinde hazırlanmıştır. Belge, bugün başladığımız sürece özel gereklilikleri açıkça belirtmektedir.

Avrupa Konseyi, katılım müzakerelerine paralel olarak, Birliğin her aday ülke ile, sivil toplumun da içinde olacağı, yoğun bir siyasi ve kültürel diyaloğa girmesine karar vermiştir. Bu diyalog, karşılıklı anlayışın gelişimine katkı sağlayacak ve tarafların aralarındaki ilişkiyi her yönüyle tartışmalarını destekleyecektir.

5. Bugün başlattığımız müzakereler, AB'yi Kuran Antlaşma'nın 49. maddesine dayanmaktadır. Müzakerelerin, tüm üye devletlerin ve ülkenizin katıldığı Hükümetlerarası Konferans'ta gerçekleştiğini bir kez daha hatırlatmak isterim. Bütün HAK'larda olduğu gibi, kararlar oybirliği ile alınacaktır. Müzakerelerin kapanması için doğru şartların oluştuğuna üye devletler karar verecektir.

6. Yargının bağımsızlığı ve işleyişi, temel özgürlüklerin kullanılması (toplanma, ifade ve din), kültürel haklar, sivil-asker ilişkilerinin Avrupa normları ile uyumlaştırılması ve ülkenin Güneydoğusundaki durum başta olmak üzere katılım öncesi strateji ve reformlarının tam ve etkin bir şekilde uygulanması için Türkiye'nin çabalarını sürdürmesi gerektiğine dikkat çekeriz. Bu durum siyasi reform sürecinin geri dönülmezliğini garanti etmelidir. Türkiye'nin barış ve istikrara olan bağlılığı doğrultusunda ve ikili sorunlara çözüm getirilmesi dahil olmak üzere iyi komşuluk ilişkileri çerçevesinde, Türkiye bölgesel işbirliğini aktif bir şekilde desteklemelidir. Bu sayede bölgesel istikrara katkı sağlanmalıdır.

7. 1998'in sonundan bu yana Komisyon, Kopenhag kriterleri ışığında kaydettiğiniz gelişmeyi, özellikle de müktesebatı kabul ve uygulama hızınızı değerlendiren İlerleme Raporlarını Konsey'e sunmaktadır. Katılım Ortaklığı'nın uygulanması ve müktesebatın uyumlaştırılmasında kaydedilen ilerleme Ortaklık Anlaşması organlarında ele alınmaktadır. Diğer aday ülkelerle olduğu gibi yükümlülüklerinizin izlenmesi, Konsey'in müzakerelerin yürütülmesine ilişkin kararları için bilgi aktarmada temel rol oynayacaktır.

8. Müktesebatın zamanında ve etkin bir şekilde uygulanmasının yanı sıra idari ve yargı kapasitenizin bunun için yeterli seviyeye getirilmesi üyeliğin ön şartlarıdır. Bu nedenle başlamış olduğunuz müktesebat ile uyumlaştırma süreci yoğunlaştırılarak sürdürülmelidir. Müzakerelerin açılmasından itibaren müktesebatta yapılacak değişiklikleri de göz önünde bulundurmalısınız. Müktesebat, AB'yi Kuran Antlaşma'da belirtilen ve Avrupa Birliği'nin temelini oluşturan hedefler ve ilkeleri içermektedir. Her üyenin tam olarak paylaşması gereken bir değerler topluluğudur.

9. Süreç zorlu ve yorucu olacaktır. Ancak, bağlılık ve kararlılığınıza güven duymaktayız ve çabalarınızda sizi destekleyeceğiz. Bugün, sizinle birlikte bu sürece girmiş olmaktan memnuniyet duyuyoruz.

EK -II

MÜZAKERE ÇERÇEVESİ

Müzakereleri Düzenleyen Genel İlkeler

1. Müzakereler Türkiye'nin kendi performansına göre işleyecek ve hızı Türkiye'nin üyelik gereklerini yerine getirmede kaydettiği ilerlemeye bağlı olacaktır. Dönem Başkanlığı veya Komisyon-hangisi uygunsa-Konsey'e bilgi vererek Konsey'in durumu sürekli izlemesine yardımcı olacaktır. Birlik, Madde 6'da sıralanan yükümlülüklerin yerine getirildiğini teyit eden bir Komisyon raporunu takiben müzakerelerin sonuçlanması kararını alabilecektir.

2. Aralık 2004 tarihli Avrupa Konseyi'nde kabul edildiği üzere, bu müzakereler Avrupa Birliği'ni Kuran Antlaşma'nın 49. Maddesi'ne dayanır. Müzakerelerin ortak hedefi üyeliktir. Müzakereler, doğası gereği sonuçları önceden garanti edilemeyen açık uçlu bir süreçtir. Birliğin Türkiye'yi hazmetme kapasitesi de dahil olmak üzere tüm Kopenhag kriterleri bütünüyle göz önünde bulundurulduğunda, Türkiye'nin üyeliğin tüm gereklerini tam olarak üstlenecek durumda olmaması halinde, Türkiye'nin Avrupa yapılarına mümkün olan en kuvvetli bağlarla bağlanması sağlanmalıdır.

3. Genişleme, Birlik ve üye ülkelerin içinde bulunduğu sürekli yaratım ve bütünleşme sürecini güçlendirmelidir. Birliğin uyum ve etkinliğini korumak adına her türlü çaba gösterilmelidir. 1993 Kopenhag Avrupa Konseyi sonuçları ile uyumlu olarak, Avrupa bütünleşmesi ivmesini korurken Birliğin Türkiye'yi hazmetme kapasitesi, hem Birliğin hem Türkiye'nin genel çıkarları açısından göz önünde tutulması gereken önemli bir noktadır. Konsey' in üyeliğin bu koşulunun karşılanmasına dair değerlendirmesine bilgi sağlamak amacıyla Komisyon Türkiye'nin üyelik perspektifinden kaynaklanan meselelere ilişkin 2004 yılı Ekim ayında yayımlanan raporunda belirtilen tüm hususları içerecek şekilde, söz konusu kapasiteyi müzakere süreci boyunca izlemelidir.

4. Müzakereler, Türkiye'nin 1993 Kopenhag Avrupa Konseyi'nde ortaya koyulan, büyük bir bölümü sonradan Avrupa Birliği Antlaşması'nın 6(1). maddesinde teyit edilen ve Temel Haklar Şartı ile ilan edilen siyasi kriterleri karşıladığı hususu temelinde açılmıştır. Birlik, Türkiye'den reform sürecini sürdürmesini ve ilgili Avrupa içtihat hukukunu kapsayacak şekilde özgürlük, demokrasi, hukukun üstünlüğü ve insan haklarına, temel hak ve özgürlüklere saygı ilkelerini geliştirme yönünde çalışmasını; özellikle işkence ve kötü muameleyle mücadelede sıfır tolerans politikasına ilişkin mevzuatı ve uygulama tedbirlerini güçlendirmesini ve kapsamını genişletmesini; ifade özgürlüğü, inanç özgürlüğü, kadın hakları, sendikal hakları içeren ILO standartları ve azınlık haklarına ilişkin hükümleri uygulamasını beklemektedir. Birlik ve Türkiye içinde bulundukları yoğun siyasi diyaloğu sürdürecektir. Bu alanlarda sürecin geri dönülmezliğinin temin edilmesi ve tam ve etkili uygulamanın sağlanması için, özellikle temel özgürlükler ve insan haklarına saygı gösterilmesi kapsamında kaydedilecek ilerleme Komisyon tarafından yakın bir şekilde izlenmeye devam edilecektir. Komisyon, Konsey'e konuya ilişkin olarak 2004 yılı (etki değerlendirme) raporu ve tavsiye kararının yanı sıra yıllık ilerleme raporunda belirtilen ilgili tüm hususları dikkate alarak düzenli olarak rapor vermeye davet edilmektedir.

5. Türkiye'de, Birliğin temelini oluşturan, özgürlük, demokrasi, insan haklarına saygı, temel hak ve özgürlükler ve hukukun üstünlüğü ilkelerinin ciddi ve sürekli ihlal edilmesi halinde, Komisyon, kendi girişimi ya da üye ülkelerin üçte birinin talebiyle müzakerelerin askıya alınmasını tavsiye edecek ve müzakerelerin yeniden başlayabilmesi için gerekli koşulları önerecektir. Konsey, Türkiye'ye söz hakkı verdikten sonra, müzakerelerin askıya alınıp alınmaması ve yeniden başlatılması koşullarına ilişkin Komisyon önerisi ile ilgili kararını nitelikli çoğunlukla alacaktır. Üye ülkeler, Hükümetlerarası Konferans'ta (HAK), oybirliği ile karar alma gerekliliğine halel getirmeksizin, Konsey kararına göre hareket edeceklerdir. Avrupa Parlamentosu bu konuda bilgilendirilecektir.

6. Müzakerelerin ilerlemesini, ekonomik ve sosyal yakınlaştırma çerçevesi ve 2. paragrafta belirtilen Komisyon raporları kapsamında Türkiye'nin üyeliğe hazırlanma konusunda kaydettiği aşama yönlendirecektir. Bu ilerleme aşağıdaki koşullara göre ölçülecektir.

- Üyelik için aşağıdaki şartları ortaya koyan Kopenhag kriterleri:

• Demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakları ve azınlıklara saygı gösterilmesini ve korunmasını garanti eden kurumların varlığı;
• İşleyen bir pazar ekonomisinin varlığının yanı sıra Birlik içindeki piyasa güçleri ve rekabet baskısına karşı koyma kapasitesine sahip olunması;
• Siyasi, ekonomik ve parasal birliğin amaçlarına uyum dahil olmak üzere üyelik yükümlülüklerini üstlenme kabiliyetine ve müktesebatın etkili bir şekilde aktarılması ve uygulanması için idari kapasiteye sahip olunması;

- Türkiye'nin iyi komşuluk ilişkilerine yönelik açık taahhüdü ve herhangi bir sınır anlaşmazlığını, Uluslararası Adalet Divanı'na götürmek dahil olmak üzere, Birleşmiş Milletler Şartı ile uyumlu bir şekilde çözmek konusunda gayret göstermesi;
- Birleşmiş Milletler bünyesinde ve Birliğin üzerine kurulu olduğu temel ilkelere uygun olarak Türkiye'nin Kıbrıs sorunu hususunda kapsamlı bir çözüme ulaşılması için çabalarını sürdürmesi; bu bağlamda kapsamlı bir çözüm için uygun ortamın yaratılmasına katkıda bulunmaya yönelik adımlar atılması ve (G.) Kıbrıs dahil tüm AB üye ülkeleri ile Türkiye arasındaki ikili ilişkilerin normalleşmesi konusunda ilerleme kaydedilmesi;
- Başta AB-Türkiye gümrük birliğine ilişkin olanlar olmak üzere, Türkiye'nin Ortaklık Anlaşması ve Katma Protokol'ü tüm yeni AB üyesi ülkeleri kapsayacak şekilde genişleten Ek Protokol kapsamındaki yükümlülüklerinin yerine getirilmesi ve düzenli olarak gözden geçirilen Katılım Ortaklığı'nın uygulanması.

7. Katılıma kadar geçecek sürede, Türkiye'den aşamalı olarak üçüncü ülkelere yönelik politikalarını ve uluslararası organizasyonlar içindeki tutumunu (tüm AB üye devletlerinin bu organizasyonlara ve düzenlemelere üyeliğiyle ilgili olanlar da dahil) Birlik ve üye devletler tarafından benimsenen politikalar ve pozisyonlarla uyumlu hale getirmesi talep edilecektir.

8. Üyelik müzakerelerine paralel olarak, Birlik, Türkiye ile yoğun bir siyasi diyaloğa ve sivil toplum diyaloğuna girecektir. Söz konusu kapsamlı sivil toplum diyaloğunun amacı, özellikle AB vatandaşlarının katılım için desteğinin sağlanması maksadıyla halkları bir araya getirerek karşılıklı anlayışı güçlendirmek olacaktır.

9. Türkiye, AB'ye katılım anında yürürlükte olan diğer üyelik müzakerelerinin sonuçlarını oldukları şekilde kabul etmek zorundadır.

Müzakerelerin Esası

10. Katılım, müktesebat (acquis) olarak bilinen, Birlik sistemine bağlı haklar, yükümlülükler ve kurumsal çerçevenin kabul edildiği anlamına gelir. Türkiye'nin bu kurallar bütününü katılım anındaki haliyle uygulamaya geçirmesi gerekmektedir. Bunun da ötesinde katılım, mevzuat uyumuna ek olarak, müktesebatın zamanında ve etkin şekilde uygulanması anlamına gelmektedir. Müktesebat sürekli bir evrim içindedir ve şunlardan oluşmaktadır:

- Birliğin dayalı olduğu Antlaşmaların içeriği, ilkeleri ve siyasi hedefleri;
- Bu Antlaşmalara göre kabul edilen mevzuat ve kararlar ile Avrupa Adalet Divanı'nın içtihatı;
- Birlik çerçevesi içinde alınmış, yasal bağlayıcılığı olan ya da olmayan, kurumlararası anlaşmalar, kararlar, beyanlar, tavsiye kararları ve yönlendirici ilkeler;
- Ortak Dış ve Güvenlik Politikası çerçevesinde oluşturulan ortak eylemler, ortak tutumlar, bildiriler, kararlar ve diğer tasarruflar;

- Adalet ve İçişleri Politikası çerçevesinde belirlenen ortak eylemler, ortak tutumlar, imzalanan sözleşmeler, beyanlar ve diğer tasarruflar;
- Avrupa Toplulukları tarafından, Avrupa Toplulukları ve üye ülkeler tarafından veya Birlik ve üye ülkeler arasında Birlik faaliyetleri ile ilgili imzalanan uluslararası anlaşmalar.

Türkiye'nin katılımdan önce uygun zamanda müktesebatı Türkçe'ye tercüme etmesi ve katılım sonrası AB kurumlarının düzgün işleyişi için gerekli olan tercüman ve çevirmen kadroyu yetiştirmesi gerekmektedir.

11. Türkiye'nin bir üye ülke olarak yararlanacağı haklar ve yerine getireceği yükümlülükler nedeniyle Türkiye ve Avrupa Toplulukları arasında yapılmış olan tüm ikili anlaşmalar ve Türkiye'nin yapmış olduğu üyelik yükümlülükleriyle örtüşmeyen diğer uluslararası anlaşmalar geçersiz sayılacaktır. Ortaklık Anlaşması'nın müktesebatın dışına çıkan hiçbir hükmü katılım müzakerelerinde emsal teşkil edemez.

12. Türkiye'nin müktesebattan kaynaklanan hak ve yükümlülükleri kabul etmesi müktesebatta bazı spesifik uyarlamalar yapılmasını gerekli kılabilir ve istisnai olarak müzakere sürecinde tanımlanacak geçiş süresi düzenlemesi ihtiyacını ortaya çıkarabilir.

Gerekli olması halinde, müktesebatın üye ülkeler tarafından uygulandığı şekliyle ve özünde bulunan ilke, kriter ve parametreler temelinde olmak şartıyla, Türkiye'nin farklılıkları dikkate alınarak özel düzenlemeler yapılmasına karar verilecektir.

Birlik, Türkiye'nin geçiş tedbiri taleplerini, ancak zaman ve kapsam bakımından sınırlı olmaları, ayrıca müktesebatın uygulanışının net aşamalar halinde öngörüldüğü bir plan eşliğinde yapılmaları halinde kabul edebilecektir. İç Pazar'ın genişletilmesine ilişkin konularda düzenlemeler hızlı bir şekilde uygulanmaya başlanmalı, geçiş süreleri kısa ve sayıca az olmalı; bununla birlikte büyük giderlerin söz konusu olduğu önemli değişikliklerde uygun geçiş düzenlemeleri ayrıntılı bir bütçe planı dahilinde yapılmalıdır. Her durumda geçiş düzenlemeleri Birliğin kuralları veya politikalarına değişiklik getirmemeli, işlevlerini yerine getirmelerine engel olmamalı veya rekabette ciddi bozulmalara yol açmamalıdır. Bu bağlamda, Birlik ve Türkiye'nin çıkarları göz önüne alınmalıdır.

Uzun geçiş dönemleri, istisnalar, özel düzenlemeler ya da kalıcı koruma önlemleri; örneğin koruma önlemlerinin temelini oluşturacak daimi olarak kullanılabilecek maddeler, göz önünde bulundurulabilecektir. Komisyon, uygun gördüğü hallerde, kişilerin serbest dolaşımı, yapısal politikalar ya da tarım gibi alanlara ilişkin önerilerinde söz konusu önlemlere yer verecektir. Buna ek olarak, kişilerin serbest dolaşımını nihai olarak tesis eden karar alma süreci, üye ülkelere azami rol vermelidir. Geçiş düzenlemeleri ya da koruma önlemleri, rekabete ve Tek Pazarın işleyişine etkileri bağlamında gözden geçirilmelidir.

Müktesebatta yapılacak detaylı teknik uyarlamaların katılım müzakereleri sırasında kararlaştırılması gerekli değildir. Söz konusu uyarlamalar Türkiye ile

işbirliği içerisinde hazırlanacak ve üyelikle yürürlüğe girecek şekilde AB kurumları tarafından yapılacaktır.

13. Türkiye'nin katılımının mali yönleri, uygulanacak Mali Çerçeve bünyesinde hesaba katılmalıdır. Bu sebeple, Türkiye'nin katılımı önemli mali sonuçlar doğurabileceğinden, müzakereler ancak 2014 yılı sonrası dönem için oluşturulacak Mali Çerçevenin –bu konuda meydana gelebilecek mali reformlarla birlikte- tamamlanması ertesinde sonuçlandırılabilir. Yapılacak düzenlemeler, mali külfetlerin tüm üye devletler arasında adil olarak dağıtılmasını sağlamalıdır.

14. Türkiye üyelikle birlikte Ekonomik ve Parasal Birliğe bir derogasyonla katılacak ve gerekli şartları yerine getirdiğine dair alınacak Konsey kararını takiben Euro'yu ulusal para birimi olarak kabul edecektir. Bu alandaki diğer müktesebat üyelikle birlikte tam olarak uygulanmaya başlayacaktır.

15. Özgürlük, adalet ve güvenlik alanıyla ilgili olarak, Avrupa Birliği'ne üyelik, Türkiye'nin Schengen müktesebatı dahil olmak üzere bu alandaki tüm müktesebatı kabul etmesini gerektirmektedir. Türkiye'de müktesebatın bu bölümünü ancak, Konsey tarafından iç sınırlarda kişilerin kontrolünün kaldırılmasına ilişkin kararın alınmasını takiben uygulanacaktır. Söz konusu Konsey kararı, Türkiye'nin hazır olduğuna ilişkin Schengen değerlendirmesi temelinde alınacaktır.

16. AB, nükleer güvenliğin tüm yönleri de dahil olmak üzere, yüksek düzeyde bir çevresel korumanın temin edilmesinin önemine dikkat çekmektedir.

17. Müktesebatın bütün alanlarında, Türkiye, müktesebatı etkili bir şekilde uygulamak veya katılımdan önce etkili bir şekilde uygulayacak duruma gelmek için, kurumlarını, yönetim ve idari kapasitesini ve adli sistemini, gerek ulusal gerek bölgesel düzeyde, Birliğin standartlarına uygun hale getirmelidir. Genel olarak bu durum, etkin ve tarafsız kamu hizmeti üzerine kurulu, işleyen ve istikrarlı bir kamu yönetiminin yanı sıra bağımsız ve etkin bir adli sistem gerektirmektedir.

Müzakere Prosedürleri

18. Müzakerelerin esası, bir tarafta tüm üye devletler diğer tarafta aday ülke olmak üzere tarafların katılımıyla bir Hükümetlerarası Konferans'ta yürütülecektir.

19. Komisyon, müktesebatın Türk makamlarına açıklanması, belirli alanlarda müzakerelerin açılması için Türkiye'nin hazırlık durumunun değerlendirilmesi ve müzakereler süresince gündeme gelebilecek konuların saptanması amacıyla, müktesebatın resmen incelenmesi anlamına gelen tarama sürecini yürütecektir.

20. Tarama ve sonrasındaki müzakere süreci için, müktesebat her biri değişik politika alanlarını içeren çeşitli başlıklara ayrılacaktır. Bu başlıkların bir listesi

Ek'te verilmiştir. Türkiye veya AB tarafından herhangi bir başlıkta ifade edilen bir görüş, diğer başlıklarda alınacak olan pozisyona hiçbir şekilde önceden etki etmeyecektir. Ayrıca, belirli başlıklardaki müzakereler sırasında varılan anlaşmalar, kısmi olanlar da dahil, tüm başlıklar üzerinde tam bir anlaşmaya varılıncaya kadar nihai olarak değerlendirilmemelidir.

21. Konsey, Komisyon'un, Türkiye'ye ilişkin düzenli ilerleme raporlarına ve özellikle tarama sürecinde Komisyon tarafından elde edilen bilgiye dayanarak, Komisyon'un önerisi üzerine, oybirliğiyle, her başlığın geçici olarak kapatılması ve uygun olduğu takdirde açılmasına ilişkin kıyas noktaları belirleyecektir. Birlik, bu noktalar konusunda Türkiye'ye bilgi verecektir. Başlığa bağlı olarak, kesin kıyas noktaları uygun idari ve adli kapasitenin varlığını gösterir biçimde başta işleyen bir piyasa ekonomisinin varlığına, mevzuatın müktesebatla uyumuna ve müktesebatın önemli noktalarının yeterli derecede uygulandığının tespitine işaret edecektir. İlgili olduğu yerlerde, kıyas noktaları, başta AB-Türkiye gümrük birliğine ilişkin olanlar ve müktesebat altındaki gereklilikleri yansıtanlar olmak üzere Ortaklık Anlaşması kapsamındaki taahhütlerin yerine getirilmesini de içerebilecektir. Müzakerelerin uzun sürmesi durumunda veya bir başlığın geçici olarak kapatılmasından sonra, yeni müktesebat gibi gelişmelerin de dahil edilebilmesi için aynı müktesebat başlığına geri dönülmesi halinde söz konusu kıyas noktaları güncellenebilecektir.

22. Türkiye'nin müktesebata ilişkin pozisyonunu belirtmesi ve kıyas noktalarına ulaşma yönünde kaydettiği ilerlemeyi bildirmesi istenecektir. Türkiye'nin uygun idari ve adli yapılar yoluyla müktesebatı kendi mevzuatına doğru bir şekilde aktarması ve uygulaması müzakerelerin seyrini belirleyecektir.

23. Komisyon bu doğrultuda, uzmanların Komisyon için/adına yerinde yapacağı inceleme raporları da dahil olmak üzere, mevcut araçlarla Türkiye'nin tüm alanlarda kaydettiği ilerlemeyi yakından izleyecektir. Komisyon taslak AB Ortak Pozisyonu'nu sunarken, Türkiye'nin herhangi bir alanda kaydettiği ilerlemeye ilişkin Konsey'i bilgilendirecektir. Konsey söz konusu müzakere başlığında sonraki adımların atılmasına ilişkin kararları alırken bu değerlendirmeyi dikkate alacaktır. Her müktesebat başlığına ilişkin olarak AB'nin isteyebileceği ve Türkiye tarafından HAK'a iletilecek olan bilgiye ek olarak, Türkiye'den, ilgili başlık geçici olarak kapatılmış olsa dahi, müktesebata uyum ve uygulamaya dair kaydedilen ilerlemeye ilişkin, düzenli bir şekilde detaylı ve yazılı bilginin sağlanmasına devam etmesi talep edilecektir. Geçici olarak kapanmış başlıklarda, Türkiye'nin özellikle önemli kıyas noktalarına ulaşmada veya taahhütlerini uygulamada başarısız olması durumunda Komisyon başlığın yeniden açılmasını tavsiye edebilecektir.

EK III

MÜZAKERELERİN PROSEDÜRÜ VE DÜZENLENMESİ

1. Başkanlık

Her birinin birer başkanı olan iki delegasyon arasında yürütülen ikili müzakere tecrübesine göre bir Konferans Başkanı'nın seçilmesi gerekmeyecektir.

Toplantılara başkanlık etmek de dahil olmak üzere uygulamaya ilişkin işler ev sahibi delegasyon sıfatıyla Birlik delegasyonu tarafından yürütülecektir.

2. Bakanlık ve temsilci düzeyindeki toplantıların sıklığı-çalışma gruplarının oluşturulması

Altı aylık aralıklarla bakanlar ve temsilci düzeyinde en az birer toplantının yapılması planlanmaktadır. Gerekli görüldüğü takdirde toplantıların sıklığı ayarlanabilecektir.

Müzakerelerin temel ekseni bakanlar ve temsilciler düzeyinde kalacaktır. Çalışma gruplarının oluşturulması, müzakerelerin objektif yükümlülüklerinin karşılanması haricinde tasarlanmamalıdır. Çalışma grupları, açık bir iş tanımı temelinde ve belirli bir takvime uygun olarak, temsilcilerin yetkisi altında çalışmalarını yürütecektir.

3. Toplantı yeri

Toplantılar Brüksel'de gerçekleştirilecek, ancak Nisan, Haziran ve Ekim aylarında bakanlararası toplantılar Lüksemburg'da yapılacaktır.

4. Organizasyon

(a) Sekreterya

Konferans sekreteryası hizmetleri Avrupa Birliği Konseyi Genel Sekreteri ve temsilcisinin yetkisi altında, Konsey Genel Sekreteryası memurlarından oluşan bir ekip ve Türkiye delegasyonunca görevlendirilen memurlar tarafından sağlanacaktır.

(b) Konferans yürütme giderleri

Taraflar kendi seyahat ve konaklama giderlerini ve ayrıca Sekreteryanın hizmetine sunulan personelin maaşlarını kendileri karşılayacaktır.

Konferans'ın yürütme giderleri (kiralar, ofis mobilyası ve teçhizatı, telekomünikasyon, çeviri, tercüme, Konferans için istihdam edilen ek personel vb.) Avrupa Birliği Konseyi tarafından sağlanan avanslarla karşılanacaktır.

Bu harcamalar Konsey'in bütçesine özel bir bütçe başlığı olarak girilecektir.

Konsey Genel Sekreteri, Konferans'a yürütme giderlerine ilişkin yıllık bir mali yönetim raporu sunacaktır. Bu harcamalar, katılımcılar arasında karşılıklı uzlaşmaya varılan prosedürlere uygun olarak bölünecektir.

c) Toplantı belgelerinin hazırlanması

Sekreterya tarafından hazırlanması istenebilecek diğer hususi belgelere halel getirmeksizin, aşağıdaki düzenlemeler gerekli görüldüğü takdirede tecrübeler ışığında değiştirilebileceği anlayışıyla kabul edilmiştir.

(i) Bakanlararası toplantılar

-Her toplantıdan sonra Sekreterya tarafından yapılan taslak temelinde temsilcilerce sonuçlandırılacak ve resmi onay için bir sonraki bakanlararası toplantıya sunulacak sonuçların bir özetinin hazırlanması.

-Bakanlararası toplantıların tam metninin, bir kararın yorumlanması üzerine uyuşmazlık çıkması durumunda başvurulmak üzere teybe kaydedildiği şekliyle Sekreterya arşivinde dosyalanması.

(ii) Temsilci düzeyindeki toplantılar

-Her toplantıdan sonra sonuçların özetinin hazırlanması.

-Bakanlararası toplantıya sunulmak üzere Konferans Sekreteryasının yaptığı taslak temelinde raporlar hazırlanması.

(iii) Çalışma tarafları

-Konferans Sekreteryası'nın yaptığı taslaklar temelinde temsilciler için raporlar hazırlanması.

MÜZAKERE BAŞLIKLARINA İLİŞKİN YOL GÖSTERİCİ TASLAK LİSTE

(Not: Bu liste, müzakerelerin ilgili aşamalarında konuların hangi sıra ile değerlendirileceğine ilişkin olarak alınan hiçbir karara halel getirmez.)

1. Malların Serbest Dolaşımı
2. İşçilerin Serbest Dolaşımı
3. Yerleşme Hakkı ve Hizmet Sunma Serbestisi
4. Sermayenin Serbest Dolaşımı
5. Kamu İhaleleri

6. Şirketler Hukuku
7. Fikri Mülkiyet Hukuku
8. Rekabet Politikası
9. Mali Hizmetler
10. Bilgi Toplumu ve Medya
11. Tarım ve Kırsal Kalkınma
12. Gıda Güvenliği, Veterinerlik ve Bitki Sağlığı Politikası
13. Balıkçılık
14. Ulaştırma Politikası
15. Enerji
16. Vergilendirme
17. Ekonomik ve Parasal Politika
18. İstatistik
19. Sosyal Politika ve İstihdam
20. İşletme ve Sanayi Politikası
21. Trans-Avrupa Ağları
22. Bölgesel Politika ve Yapısal Araçların Koordinasyonu
23. Adli Konular ve Temel Haklar
24. Adalet, Özgürlük ve Güvenlik
25. Bilim ve Araştırma
26. Eğitim ve Kültür
27. Çevre
28. Tüketicinin ve Sağlığının Korunması
29. Gümrük Birliği
30. Dış İlişkiler
31. Dışişleri, Güvenlik ve Savunma Politikası
32. Mali Kontrol
33. Mali ve Bütçesel Hükümler
34. Kurumlar
35. Diğer Konular

BİBLİYOGRAFYA

KİTAPLAR

ARAT, Tuğrul, **Avrupa Toplulukları Adalet Divanı**, Ankara Üniversitesi Avrupa Toplulukları Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, Ankara, 1989.

ARNULL, Antony, **The European Union and Its Court of Justice**, Oxford, 2003.

ARSAVA, A. Füsun., **Avrupa Toplulukları Hukuku ve Bu Hukukun Ulusal Alanda Uygulanmasından Doğan Sorunlar**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No: 545, Ankara, 1985.

ARSAVA, A. Füsun, Amsterdam **Antlaşmasının Avrupa Birliği Hukukuna Katkıları**, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, No: 589, Ankara, 2000.

AVERY, Graham & CAMERUN, Fraser, **The Enlargement of the European Union**, Sheffield Academic Press, London, 2001.

BORCHARDT, Klaus Dieter, **The ABC of the Community Law**, Office for the Official Publications of the European Communities, Brussels, 2000.

BOZKURT, Enver ve diğerleri, **Avrupa Birliği Hukuku**, Nobel Yayınları, Ankara, 2001.

BOZKURT, Enver ve diğerleri, **Devletler Hukuku**, Nobel Yayıncılık, Ankara, 2003.

CUTHBERT, Mike, **European Union Law**, Thomson: Sweet& Maxwell, London, 2003.

DEDMAN, Martin J., **The Origin and Development of the European Union** (1945-1995), Routledge, New York, 2000.

DINAN, Desmond, **Avrupa Birliği Ansiklopedisi** (Çev: Hale Akay), Kitap Yayınları, İstanbul, 2005.

GÜMRÜKÇÜ, Harun, **Türkiye ve Avrupa Birliği (İlişkinin Unutulan Yönleri, Dünü ve Bugünü)**, Avrupa-Türkiye Araştırmaları Enstitüsü, Beta Basım, İstanbul, 2002.

GÜNUĞUR, Halûk, **Avrupa Topluluğu Hukuku**, Eğitim Yayınları, Ankara, 1993.

HORVATH, Zoltan, Handbook of the European Union, Hvgorac Publication, Budapest, 2005.

KARAKAŞ, Ayşe Işıl, **Avrupa Topluluğu Hukuk Düzeni ve Ulus Devlet Eğemenliği,** Der Yayınları, İstanbul, 1993.

LASOK, D. & BRIDGE, J.W., **Law and Instutitions of the European Communities**, Butterworths, Fourth Edition, London, 1987.

LEONALD, Dick, **Guide to the European Union**, The Economist Publication, London, 2005.

PAZARCI, Hüseyin, **Uluslararası Hukuk Dersleri**, 1. Kitap, Turhan Kitabevi, Ankara, 1998.

SHAW, Joe, **Law of the European Union**, Palgrave, London, 2000.

TEKİNALP, Ünal, **Avrupa Birliği Hukuku**, Beta Basım, İstanbul, 2000.

TEZCAN, Ercüment, Avrupa Birliği Kurumsal Hukuku, Beta Yayınları, İstanbul, 2001.

WYANT, Derrick, EU Treaties and Legislation, Oxford University Press, London, 2004.

ORAN, Baskın (ed), **Türk Dış Politikası**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001.

KARLUK, Rıdvan, Avrupa Birliği ve Türkiye, 6. baskı, Beta Yayınları, İstanbul, 2002.

İKTİSADİ KALKINMA VAKFI, **Avrupa Birliği ile Katılım Müzakereleri Rehberi**, İstanbul, 2005.

GÖZLER, Kemal, Anayasa Hukukuna Giriş, Bursa Ekin Kitabevi, Bursa, 2004.

MAKALELER ve İNTERNET KAYNAKLARI

BAŞLAR, Kemal, "Avrupa Birliğine Katılım Sürecinde Türk Anayasasının Uyumlaştırılması Sorunu" http://www.turkishweekly.net/turkce/makale.php?id=51/

Belçika Krallığı Anayasası, (1831) http://www.senate.be/doc/const_fr.html/

Çek Cumhuriyeti Anayasası, (1992)

http://www.psp.cz/cgi-bin/eng/docs/laws/constitution.html/

Federal Almanya Cumhuriyeti Anayasası, (1949)
http://www.jura.uni-sb.de/BIJUS/grundgesetz/

Fransa Cumhuriyeti Anayasası, (1958)
http://www.legifrance.gouv.fr/html/constitution/constitution.htm/

HOOİJER, Florika Fink, "The Common Foreign and Security Policy of the European Union", The European Journal of International Law,
http://www.ejil.org/journal/Vol5/No2/art2-03.html/

Hollanda Krallığı Anayasası, (1983)
http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/nl00000_.html/

http://europa.eu.int/comm/enlargement/turkey

http://europa.eu.int/eur-lex/lex/en/treaties/treaties_other.htm/

http://europa.eu.int/scadplus/constitution/index_en.htm/

http://www.belgenet.com/arsiv/ab/ok11042000.html

http://www.curia.eu.int/en/instit/presentationfr/index_cje.htm

http://www.deltur.cec.eu.int/kankara.rtf/

http://www.dpt.gov.tr/abigm/tabi/kob/KOB%20_ABTercumesi_%202001.pdf

http://www.dpt.gov.tr/abigm/tabi/kob/KOB-DPT21Nisan2003.pdf/

http://www.europa.eu.int/futurum/constitution/index_en.htm

http://www.eurotreaties.com/maastrichtec.pdf/

http://www.gelirler.gov.tr/gelir2.nsf/okkkarar1_95_turk?OpenPage

http://www.hukukcu.com/bilimsel/kitaplar/turk_hukuk_sistemi.htm/

http://www.jura.uni-augsburg.de/prof/moellers/materialien/materialdateien/050_eugh_entscheidungen/eugh_1962_26_van_gend_en_loos_en/

http://www.kent.ac.uk/politics/aboutus/staff/academic/church/eurotext.html

http://www.mfa.gov.tr/NR/rdonlyres/7FA78A66-EC3F-4D13-ADAE-5679210B1CE0/0/mcb_tr.pdf

http://www.mfa.gov.tr/NR/rdonlyres/7FA78A66-EC3F-4D13-ADAE-5679210B1CE0/0/mcb_tr.pdf/

http://www.tobb.org.tr/abm/mevzuatvedokumanlar/katmaprotokol.doc

http://www.vlada.gov.sk/dokumenty/metodika_aproximacie_prava_en.rtf/

http://www.vlada.gov.sk/dokumenty/metodika_aproximacie_prava_en.rtf

İspanya Krallığı Anayasası, (1978)
http://perso.wanadoo.fr/ambassade.espagne/constitution/constitution.htm/

İtalya Cumhuriyeti Anayasası, (1947)
http://www.giurcost.org/fonti/cost_ingl.html/

Lüksemburg Grandüklüğü Anayasası, (1869)
http://www.etat.lu/SCL/CNST0999.PDF/

Polonya Cumhuriyeti Anayasası, (1997)
http://www.accpuf.org/pol/constit.htm/

SMITH, Micheal E., "Understanding Europe's 'New' Common Foreign and Security Policy: A Primer for Outsider", Policy Paper 52, University of California, Institute on Global Conflict and Cooperation.
http://www-igcc.ucsd.edu/publications/policy_papers/pp52.html/

ŞEN, Murat, "Egemenliğin Kollektif Kullanımı: AB'nin anayasal Yapısına Uyum Açısından Anayasamız", **Anayasa Yargısı Dergisi**, Cilt: 22 (2005), s. 216-230.

YÜZBAŞIOĞLU, Necmi, "Türk Anayasasının Avrupa Anayasasına Uyumu Sorunu Üzerine Bir Değerlendirme", **Anayasa Yargısı Dergisi**, Cilt: 22 (1995), s. 342-349

Yunanistan Anayasası, (1975)
http://www.sspa.it/sitocde/Costituzioni/Grecia%20Costituzione.htm/

RESMİ YAYINLAR

95/6814 Sayılı İthalata Gözetim ve Koruma Önlemleri ile Kota İdari ve Tarife Kontenjanı Hakkında Karar

95/6815 sayılı İkili Anlaşmalar ve Protokoller veya Diğer Düzenlemeler Kapsamı Dışında, Belirli Ülkeler Menşeli Tekstil Ürünleri İthalatında Gözetim ve Korunma Önlemleri Hakkında Karar,

95/7348 Sayılı Belirli Ülkeler Menseli Malların İthalatında Gözetim ve Koruma Önlemleri Hakkında Karar,

95/7608 Sayılı Türkiye'nin Ticari Haklarının Korunması Hakkında Karar,

95/7614 Sayılı Bazı şahsi ve Ticari Mahiyette Eşya Bedelsiz İthaline İlişkin Karar,

95/7615 Sayılı Dahilde İşleme Rejimi Kararı,

95/7616 Sayılı İhracatta Kota ve Tarife-Kontenjanı Belirlenmesi ve İdaresine İlişkin Kararlar

95/7617 Sayılı Hariçte İşleme Rejimi Kararı.

Devlet Planlama Teşkilatı, Avrupa Topluluklarını Kuran Temel Antlaşmalar (AKÇT, AET, AAET), DPT Yayınları, Ankara, 1993.

Devlet Planlama Teşkilatı, **Türkiye-AT Mevzuat Uyumu Sürekli Özel İhtisas Komisyonu Raporları**, 4. Cilt, DPT Yayınları, Ankara, 1996.

Commission of the European Communities, **Communication from the Commission to the Council and European Parliament: Recommendation of the European Commission on Turkey's Progress Towards Accession**, 6 October 2004, COM (2004), 656 final, Brussels.

European Commission, **Freedom, Security and Justice For All** (Justice and Home Affairs in the European Union), Brussels, 2003.

Resmi Gazete, 11 Ocak 2003, Sayı 24990

Resmi Gazete, 13 Aralık 1994, Sayı: 22140.

Resmi Gazete, 19 Şubat 2002, Sayı: 24676

Resmi Gazete, 19 Temmuz 2003 – Sayı: 25173

Resmi Gazete, 21 Temmuz 2004-Sayı: 25529.

Resmi Gazete, 22 Mayıs 2004- Sayı:25469.

Resmi Gazete, 22 Ocak 2002, Sayı: 24648.

Resmi Gazete, 24 Mart 2001, Sayı 24352 mükerrer

Resmi Gazete, 24 Temmuz 2003, Sayı 25178 mükerrer

Resmi Gazete, 17 Ekim 2001, Sayı: 24556 Mükerrer.

Resmi Gazete, 24 Haziran1994, Sayı: 21970 Mükerrer

Resmi Gazete, 4 Şubat 2003, Sayı: 25014

Resmi Gazete, 7 Ağustos 2003- Sayı: 25192.

Resmi Gazete, 8 Mart 1995, Sayı: 22221

Resmi Gazete, 9 Ağustos 2002, Sayı 24841

Resmi Gazete, 9 Nisan 2002, Sayı 24712.

ÖZGEÇMİŞ

22 Şubat 1966 tarihinde Suadiye/Kocaeli'nde dünyaya geldim. İlkokulun ardından orta ve lise öğrenimimi İzmit'te tamamladım. Bir süre Mugla İşletme Yüksekokuluna devam ettim. Daha sonra yeniden üniversite sınavına girerek İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni kazandım.

Hukuk öğreniminin ardından avukatlık stajı ve askerlik görevlerimi tamamladım. 1997 yılında Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstütüsü'ne bağlı Kamu Hukuku anabilim dalında yüksek lisans öğrenimine başladım. Devamsızlık ve başarısızlık nedeniyle kaydım silindi. Af yasasından yararlanarak devam hakkı kazandım.

1992 yılından beri İzmit'te serbest avukat olarak çalışıyorum. Bunun dışında Kocaeli Verem Savaş Derneği Genel Sekreterliği görevini yürütüyorum. Ulusal Verem Savaş Dernekleri Federasyonu Denetim Kurulu asil üyesiyim. Ayrıca Kocaeli Yüksek Öğrenim Derneği ve Kızılay İzmit Şubesi üyesiyim. Kocaeli Barosunda 1996-1998 döneminde Disiplin Kurulu üyesi olarak görev yaptım.

Medeni durum itibariyle evliyim; biri erkek, biri kız iki çocuk sahibiyim.